

د طنز لیکلو هنر

لیکوال: عبدالنافع همت
۱۳۹۵ ش کال

Ketabton.com

د طنز لیکلو هنر

لیکوال: عبدالنافع همت

برېښنالیک: an_himmat@yahoo.com

د موبایل شمېره: ۰۷۹۵۲۵۲۶۵۲

خپرنډوی: اکسوس کتابپلورنځی

کمپوز او ډیزاین: حسیب الرحمن

تصحیح: خلیل احمد څارن

د چاپ کال: ۱۳۹۵ ش

چاپځی: وایگل چاپ

Aksos

اکسوس کتابپلورنځی

د هېوریو پارک جنوبي دروازي ته مخامخ

۰۲۰۲۵۰۴۶۵۲ - ۰۷۹۸۹۸۹۶۹۶

aksosbookstore@gmail.com

aksosbookstore.af

aksos book store

aksosbookstore

ددغه کتاب د چاپ او هر ډول خپرولو حق له خپرنډوی سره خوندي دی.

ډالۍ:

دا کتاب هغه چاته ډالۍ کوم چې په هنري وسله پر
اجتماعي فساد بريد کوي.

(عبدالنافع همت)

لړليک

۵	د طنز ليكلو هنر
۵	د ښاغلي سر محقق زلمي هېوادمل يادښت:
۷	زه څه وايم؟
۷	د پوهاند پښتون آقا شېرزاد يادښت:
۱۰	د خندا زرین کاني
۱۰	دڅېړنوال عبدالغفور لېوال يادښت:
۱۵	د طنز ليكلو هنر ولي او د څه لپاره؟
۱۵	د ليكوال خپل يادښت:
۲۰	په پښتو ژبه كې د طنز ليكلو لنډ تاريخ
۲۷	د طنز پېژندگلوې
۲۸	بلکې په ټولو ژبو کې يو پېچلی هنر بلل کېږي.
۲۸	د طنز هدف
۴۵	د طنز ارزښت
۵۳	طنز ادبي ژانر که ادبي سبک؟
۶۴	د طنز سبکونه
۶۸	د طنز بنسټونه
۷۶	د خندا لاملونه
۷۹	د خندا په اړه بېلابېلې تيورۍ
۸۴	په ټولنه کې ځانگړې تناسب او انساني تصور
۸۶	د انسان په ذهن کې د جوړ شوي تناسب ډولونه
۹۶	طنز ته ورته خپلونه
۱۰۸	د طنز بڼې
۱۱۷	د طنز قالبونه
۱۳۴	د طنز ليكلو تخنيکونه
۱۶۱	د طنز ژبه
۱۶۶	د طنز ليكلو عملي پړاوونه
۱۷۸	ماخذونه:

د طنز ليكلو هنر

د ښاغلي سر محقق زلمي هېوادملي يادښت:

کله چې د شلمې پېړۍ په دوران کې پښتنو ادبي مطالعات پيل کړل، نو د پښتو ادبياتو د ژانر شناسۍ په مباحثو کې يو و نيم ځای د طنز و مزاح په باب خبرې شوي او ورسره يې د معاصر دوران د طنز ليکونکيو يادونې هم کړي دي. مرحوم اجمل خټک، مرحوم ايوب صابر، محقق حبيب الله رفيع، سر محقق دوکتور سيد محي الدين هاشمي او ځينې نور ليکوال دي، چې موږ د دوی په ځينو آثارو کې د طنز پر اهميت، ضرورت او جوړښت په باب يادونې مومو، خو د طنز ليکنې د هنر، تاريخچې، هدف، اهميت، جوړښتونو او ارزښتونو د ښوولو په باب تر اوسه په پښتو کې زما تر نظر بل اثر نه دی تېر شوی .

د خوښۍ ځای دی چې دا تشه ښاغلي عبدالنافع همت ډکه کړه او (د طنز ليكلو هنر) تر سرليک لاندې يې دا مستقل اثر وليکه او تر کومه ځايه چې ورته ممکنه وه د موضوع پر بېلابېلو اړخونو يې بحثونه کړي

دي. د طنز ليكنې د تاريخ تر څنگ يې د طنز په پېژندنه، هدف، ارزښت او د طنز ليكنې پر اصولو او سبك ښه بحثونه كړي دي. د دې اثر له ليكلو سره زموږ په ادبي مطالعاتو كې يوه ښه اضافه وشوه او د پښتو ادبي مطالعاتو د پرمختگ په لاره كې يو مفيد گام اوچت شو. په كار ده چې زموږ هغه ځوانان او نور ښاغلي چې له پښتو مطالعاتو سره شوق لري، په مطالعاتو كې دي هغو موضوعاتو ته توجه وكړي، چې تر اوسه هيڅ نه دي خپرل شوي، لږ خپرل شوي او يا زيات تحقيق ته يې ضرورت ليدل كېږي، لكه ښاغلي همت چې دا كار كړې دی. زه همت صاحب ته د دې كار له امله مباركي وايم او د دې ليكنې له لارې له خپلو نورو ښاغليو څخه هم غواړم چې د پښتو ادبي مطالعاتو د پرمختگ لپاره د ډېرو موضوعاتو مطالعې ته متوجه شي او پر تکراري، زړو او ژووليو مضامينو باندې له شخوند وهلو ځانونه وژغوري. موږ د مضامينو او موضوعاتو له فقر سره نه يو مخامخ، بلکې د خپلو مطالعاتو لپاره وسيع ميدان لرو، يوازې زموږ كار، شوق، ذوق او له سهل انگارۍ نه پرهېز موږ خپل هدف ته نژدې کوي او په دې توگه به موږ د خپلو ځوانو خپرونکيو په همت، د خپلو مطالعاتو نويو کولو او بشپړتيا خواته پرمخ ولاړشو او ورو ورو به هغه هدف ته نژدې شو، چې زموږ هېوادوال د پښتو آثارو د مطالعې ضرورت احساس کړي.

همت دې زموږ د ځوانانو مل وي.

په درناوي

سر محقق زلمی هېوادمل

زه څه وایم؟

د پوهاند پښتون آقا شېرزاد یادابنت:

پخوا به پښتنو د مړو قدر کاوه، مړه به یې یادول، مړه به یې لمانځل، د مړو پاتې اثار به یې چاپول چې دا هم ښه کار و او که اوس هم څوک دا کار کوي، ښه کار کوي، خو له ښه مرغه اوس د مړو تر څنگ ژوندي هم لمانځل کېږي، د هڅو او مثبتو کارونو قدردانی یې کېږي چې له دې قدرمنو نه یو هم تکره ژورنالیست، شاعر او لیکوال عبدالنافع همت دی.

همت صاحب ډېر کمالونه لری، خو زما يې طنزونه تر ټولو ډېر خوښېږي. زما په اند چې د شعر، لنډو کيسو او نورو هنري اثارو په پرتله د طنز ليکل ستونزمن کار دی، ځکه که چېرې طنز ليکل اسانه کار وای، نو مور به په پښتو ژبه کې د گوتو په شمېر طنز ليکوال نه درلودای. طنز ليکوال عبدالنافع همت پنځه کاله زما محصل و، زه يې په ټوله مانا پېژنم، د درنو خصوصياتو لرونکی انسان و، برده بار و، تر ټولو ټولگيوالو په ادبي مسایلو ښه پوهېده، خو کله چې به په ټولگي کې د طنز خبره راياده شوه، نو همت به همت وکړ، د طنز په اړه به يې دومره دقيق معلومات ورکول تا به ويل چې د طنز په اړه يې ځانگړې فاکولته لوستي ده.

همت صاحب د ټولگي د هڅاندو ټولگيوالو له ډلې څخه و، زما هم هغه محصل تر نورو ډېر خوښېږي چې خوځښت ولري، په ټولگي کې غلی ناست وي، پر ځای پوښتنې وکړي او استادان پر خوځښت او حرکت راولي چې دغه کمال همت صاحب درلود او تل به يې له استادانو څخه د اړوندو درسي موضوعاتو په اړه پوښتنې کولې او خپله هم په ډېرو مسایلو پوهېده، ځيرک او با استعداد شخص و.

ما چې کله دا اثر ولوست، نوراته څرگنده شوه چې همت صاحب په رښتيا د طنز د تيورۍ په اړه ډېر ښه مواد ترتيب کړي او په دې اړه يې ډېر زيار گاللی دی. د طنز په اړه يې جامع او هر اړخيزه څېړنه کړې، د طنز په مختلفو اړخونه يې بحث کړی او په ځينو ځايونو کې يې له اړتيا سره سم د طنز نثري او منظومي بېلگې هم راوړي دي.

زما په اند دا یو غنیمت اثر دی او فکر کوم چې تر اوسه به په پښتو ژبه کې بل چا د طنز د تیورۍ په اړه تر همت صاحب پورته کار نه وي کړی. زه په پای کې همت صاحب ته د دې گټور اثر د چاپ مبارکي وایم او هیله لرم چې نور اثر هم وپنځوي او د پښتو ژبې مینه والو ته یې وړاندې کړي.

د عبدالنافع همت د بریاوو په هیله

پوهاند پښتون آقا شېرزاد

ښوونې او روزنې پوهنتون، ادبیاتو پوهنځي د پښتو خانگې مشر

د خدا زرین کاني د خپرنوال عبدالغفور لېوال یادابنت:

يو ولس چې خلوېښت کاله د غم په بټۍ کې نينې شوی، اوبسکې يې وچې شوي او سپېرو شونډو يې خدا هېره کړې وي، د هغه ولس رواني حالت به څنگه خپرل کېږي؟ اوس دې نو اوتريشي زېگموند فرويد او د هغه شاگردان کارل گوستاو يونگ يا الفرد ادلر، اريک برن يا کوم بل يو د نوي زمانې ارواپوه راشي چې د دې مخلوق په سوځېدلو ارواوو کې څه موندلای شي؟

ارواپوهان له يوه اړخه د خوبونو پربنسټ اروا څېړنه کوي، هغه ملت چې خلوېښت کاله کېږي، خوبونه نه شي ليدلای څنگه يې ارزوي؟ هغه

ملت چې ښايي د يوې موسکا لپاره هم نړۍ ته د سوال لاسونه لپه کوي او خوبونه په خيرات کې غواړي.

ما بايد د ښاغلي عبدالنافع همت پر جالب او خورا ابتکاري کتاب خپله ليکنه له جدي مسايلو راپيل کړې وای، ښايي کره کتونکي به راته ووايي چې تا خو له پيله په غمجنو او شاعرانه ځگپرويو او ساندو خبره راپيل کړه، د دې ساندو له طنز او (د طنز لیکلو هنر) سره څه کار؟ رښتيا به وي، خو ما ولوستل چې تناقض (Incongruity)، تضاد (Ambiguity) د طنز ځانگړنې دي او که يو څه ستاسو د تمې پر خلاف راپيل شول او تاسو ته يې د سرچپه پيل و پای پوښتنه پيدا نه کړه، په دې کې د طنز جوهر مه لټوئ. زه پوهېږم چې طنز نه ليکم، بلکې د طنز پوهنې پر يو داسې څېړنيز کتاب د څه لیکلو تکل لرم چې ما په خپله هم ډېر څه ورڅخه زده کړل.

طنز او د طنزي پېښو له امله د خدا جوهر زموږ په اروا کې نغښتی دی او کوم بهرنی عيني وجود نه لري. په طبيعت کې اشيا او په ټولنه کې انسانان زموږ له تصوراتو بهر او خپلواک دي، طنز زموږ په اروا کې د واقعيتونو انعکاس دی، هر کله چې دا انعکاس د منطقي تمې پر خلاف د تضاد، تناقض يا هم سرچپه هرډم په توگه راڅرگند شي، موږ خاندو او طنز زېږي.

بېرته ورگرځم د خپلې ليکنې د پيل کړښو ته. افغانانو د تاريخ په تر ټولو ترخو شپو ورځو کې طنزونه توليد کړل. زما يادېږي چې د کابل کوڅه کوڅه، يوه له بلې سره جنگېده او د يوه کور بام د بل کور پر وړاندې سنگر گرځېدلی و، کابليانو به سياسي طنزونه په کوڅو کې

تولیدول، طنزي نظموڼه، طنزي پېښې، ټوکې، هزل، هجو او آن د ماشومانو طنزي سندري :

قوقو قو برگ چنار

رهبرا شيشته قطار

او دا هماغه ورځې وې چې د کابل وچ لښتي په وینولانده و او کوڅه ډبو سپیو یوازې د مړو شویو کابلانو غوښې خوړلې او بس. دا په دې مانا چې طنز و، طنز شته او طنز به وي. په هغو شپو او ورځو کې چې طنز ورک نه شو، هېڅکله به هم ورک نه شي.

څو ورځې مخکې مې د استاد شاعر واصف باختری شهکار شعر (بیان نامه وارثان زمین) یوځل بیا ولوست. استاد ورته بل نوم هم ایښی دی: (شکرخند در متن یک گریه تلخ) :

((گوش فرا دارید

ای عوام کالانعام!

مارا زبانی خاص است ...))

له کلونو کلونو مې په خپلو افغاني ادبیاتو کې د طنز برخلیک ته سودا وه، ما ویل دا ادبي ځېل لکه چې هېر شو؟ خو د استاد په دې شهکار منظوم طنز کې د دري ادبیاتو له اړخه او د ښاغلي همت په څېر د گڼو پښتنو طنز لیکونکیو د طنزونو په لوستلو سره چې گڼې د فیسبوک په مجازي دنیا کې خپرېږي، بېرته ډاډه شوم چې طنز په خپل ټول قوت سره لا ژوندی دی.

تر دې لا بل ښه زېږی دا وگڼئ چې نه یوازې طنز، بلکې طنزڅېړنه هم ژوندی او گړندی ده، بیا هم په دري کې زما د مشر- دوست ښاغلی

جلال نوراني (هنرطنزپردازی) او په پښتو کې د محمود نظري (طنز څه شی دی؟) او دا دی تر ټولو نوی یې همدغه ستاسو په لاس کې کتاب (د طنز ليكلو هنر) زېری راكوي چې په تیوریک او څېړنیز ډگر کې هم طنز تر نورو ادبي ځېلونو وروسته نه دی پاتې.

د ښاغلي همت کار، زما لپاره څو داسې ځانگړنې لري چې تر نورو یې توپيرونه او نوښتونه را په گوته کولای شي. ښاغلي همت په خپل کتاب کې د طنز اړیکه له خدا سره او په انساني اورگانیزم کې د خدا عوامل هم څېړلي دي. دا کټ مټ د شعر په اړه څېړنې ته ورته دی چې شعر له کوم ځایه راهستېږي او چېرته زغمل کېږي (جذبېږي)؟ د طنز په اړه له دې لیدلوري، بحث ما ته په مخه نه و راغلی.

موږ ولې خاندو؟ که د دې ځواب مو ومونده، نو د طنز هغه ځانگړنې چې په انساني اروا کې ښه ترا زغمل کېدلای شي، په اسانۍ سره موندلای شو. د هنر په اړه انتزاعي بحثونه د اوسنیو انسانانو لپاره قناعت ښونکي نه دي. تجربی (Empirical) میتود دلته هم د تطبیق وړ دی، اوس باید په دې پسې وگرځو چې د انساني اروا کومې ځانگړنې هنر را جذبوي، دا څه ډول اړیکه ده؟

د ښاغلي همت کار له دې اړخه په زړه پورې دی چې طنز یې له ادبیاتو څخه ور پورته د هنر په پراخه زمينه کې څېړلی دی، ځکه د ده په نظر طنز یوازې یو ادبي ځېل (ژانر Genre) نه، بلکې داسې یوه هنري تومنه ده چې په گڼو ځېلونو او ځېلونو کې ځان راڅرگندوي. که یوازې ادبي لیکنې طنز وبولو، نو په تمثیلي، تصویري، غریزو او ترسیمي هنرونو کې طنز څه وبولو؟

زموږ څېړونکی په خپله استقرایي (Inductive) شپوه دې پوښتنې ته ځواب وایي، له همدې کبله موږ گورو چې د هنر او ادبیاتو ترمنځ د طنز لپاره یو نوی ځای پرانیستل کېږي. د دې کتاب لیکوال پخپله یو پیاوړی طنز لیکونکی دی، له همدې کبله په دې کتاب کې هره نظریه د خپلو تجربو په زربنو کاپو تلي او که کومه نظریه یې له تجربو سره جوړه نه وي، خپل نظر وایي. په څېړنه کې پر تجربو اتکا د دې ترڅنګ چې د څېړونکي ځانباوري نښې، څېړنه د متعددو نظرونو ترمنځ د سرگردانۍ له ابهام څخه ژغوري او که بله لاره نه وي، څېړونکی د خپلې تجربې له لیدلوري، څخه پایلې ته نږدې کېږي.

که یو مهال د جگړې د اوږده دوران ادبیات روانکاوي کېږي، نو د تخلیقي - هنري اثارو تر څنګ د هماغې زمانې تحقیقي- تحلیلي اثار هم ورسره کتل کېږي، زه باور لرم چې زموږ د غمجنې زمانې د طنز لیکنې د تحلیل پرمهال به د ښاغلي همت دغه غنیمت کتاب هم د یوه په زړه پورې لاسوند په توګه د پښتو طنز لیکنې په برخه کې له مهمو سرچینو څخه وګڼل شي. د ټولو هېواد والو پرشونډو د یوې تلپاتې موسکا په دعا او ښاغلي عبدالنافع همت ته د تخلیق او تحقیق په برخه کې د نورو زړورو گامونو د پورته کولو په هیله او تمه .

درنښت

څېړنوال عبدالغفور لېوال

د تلي لومړۍ نېټه، ۱۳۹۵ لمريز کال

کرغه، کابل

د طنز لیکلو هنر ولې او د څه لپاره؟ د لیکوال خپل یادښت:

ادبي اثار لومړی زېږي او بیا یې تیوري لیکل کېږي. د ادبي تیورۍ یوه برخه د ادبپوهانو، ادیبانو، کره کتونکو او ټولنیزو علومو کارپوهانو نظریات په خپله لمنه کې رانغاړي او بله برخه یې خپله له ادبي اثارو څخه را ایستل کېږي. په پښتو ژبه کې که څه هم د ادبي تیورۍ په اړه کتابونه لیکل شوي، خو د هر ادبي ژانر، سبک او هر اړخ په اړه لیکل شویو کتابونه شمېر خورا لږ دی.

د ادبي اثارو په لړ کې یو هم طنز دی چې پښتو ژبې ته نوی راغلی دی. طنز که څه هم ډېر مینه وال لري او ډېری لیکوال غواړي طنز ولیکي، خو څرنگه چې د طنز په اړه تیوریک اثار لږ لرو، نو له همدې امله په

تول پوره طنزونو شمېر هم لږ دی. هغه څه چې دا مهال په لاس کې لرو، ډېری يې ژباړې او يا دبهرنيو تيوريو په رڼا کې ليکل شوي دي. په دې اثارو کې د افغاني ټولنې ټولنيز او فرهنگي جوړښت له پامه غورځول شوی او يوازې د بهرنيو پوهانو پر نظرياتو تکیه شوې ده. بله نيمگړتيا يې دا ده چې پښتو طنز د تيورۍ په کاني تلل شوی، خو د طنز تيوري د طنزي اثارو په تله نه ده تلل شوې، همدا لامل دی چې په پښتو ژبه ليکل شوي تيوريک اثار له طنز سره منطقي تړاو نه لري او ځوانو ليکوالو ته په عملي ډگر کې لاره نه شي ورسوولای. ډېری ځوان ليکوال نه يوازې دا چې غواړي طنز وليکي، بلکې له دې سره هم مينه لري چې د طنز په تيورۍ ځانونه پوه کړي.

لکه څنگه چې طنزي سبک په پښتو ادبياتو کې نوی دود شوی، دغسي د طنز تيوري هم نوی بحث دی او ډېری ليکوال څه چې آن ځينې طنزليکوال هم د طنز د تيورۍ په اړه کره معلومات نه لري. ځينې ځوان ليکوال د طنز په نوم يو څه ليکي او بيا يې په يوه ادبي غونډه کې لولي او يا يې په ټولنيزو رسنيو کې خپروي چې خورا تود هرکلی يې کېږي، خو وروسته خبرېږي چې ليکنه يې طنز نه، بلکې کوميډي، هزل يا هجو ده، آن دا چې داسې کتابونه هم چاپ شوي چې پر پښتۍ يې طنز ليکلی، خو که د طنز په تله يې وتلو، نو طنز نه شو ورته ويلای.

زه له شلو کالو راهيسي طنز ليکم، د کره کتنې ډېرو بانډارونو ته تللی يم، له ډېرو ليکوالو او کره کتونکو سره مې د طنز د تيورۍ په اړه بحثونه کړي، خو داسې څه مې نه دي موندلي چې د معاصر طنز ليکنې په

برخه کې دي د ځوانو لیکوالو لاسنیوی وکړی، ځکه نو ما هوډ وکړ چې (د طنز لیکلو هنر) کتاب ولیکم.

دا کار په لومړي سر کې اسانه راته ښکاره شو، خو کله چې مې عملي څېړنه پیل کړه، نو پوه شوم چې یو ډېر گران کار ته مې لاس وراچولی دی، ځکه په نړیوالو ژبو زه نه پوهېدم او د افغانستان په ملي ژبو کې د طنز په اړه معلومات خورا لږ وو. د ماخذونو په پیدا کولو پسې مې ډېرې منډې وکړې او ډېرې ستړیاوي مې وگاللې. په لومړي پړاو کې مې په دې برخه کې پښتو او بیا مې دري او اردو اثار ولوستل. بیا مې د ځینو دوستانو په مرسته له ځینو عربي او انگلیسي کتابونو څخه معلومات تر لاسه کړل او په پای کې مې له طنز لیکوالو، کره کتونکو او ادبپوهانو سره مرکې وکړې.

ما په دې کتاب کې هڅه کړې چې پښتو طنز لومړی د افغاني ټولنې په دننه کې مطالعه کړم او بیا یې د تیورۍ په تله وتلم. د طنز هغه اړخونه مې هم څېړلي چې تر ما مخکې لږ څېړل شوي او یا خو بیخي پام نه دی ورته شوی. په دې لړ کې د طنز په اړه یو نسبتاً جامع تعریف یو اساسي اړتیا ده چې ما په دې اړه پوره هڅه کړې ده. طنز ته ورته خپلونه څېړل او هغه ډلبندي کول یو ډېر ضروري کار دی چې تر دې مهاله دومره پام نه و ورته شوی. د نوي ټیکنالوژۍ په راتلو سره د طنز په تصویري برخه کې د طنز کورته نوي مېلمانه راغلې او له دې تنې څخه نوي ځانگې هم رازرغونې شوي چې باید وڅېړل شي. ډېری لیکوال اوس هم د پنخوا په شان تصوري طنز یوازي کارتون او کاریکاتور بولي،

حال دا چې دا ساحه اوس ډېره پرځه شوې او باید ټولې ځانگې یې وڅېړل شي چې ما دې برخې ته ډېر پام کړی دی.

دغه ډول نژدې ټولو لیکوالو داسې انگېرله چې گواکي طنز یو خپلواک ادبي ژانر دی، په داسې حال کې چې طنز ژانر نه، بلکې ادبي سبک دی. ما هڅه کړې چې په دې برخه کې ډېر دلایل وړاندې او دا موضوع پوره وڅېړم. د طنزي سبکونو په اړه هم تر دې مهاله چا څه نه وه لیکلي چې زما په اند یوه تشه بلل کېده. د طنز لیکلو تخنیکونه یوه ډېره مهمه موضوع ده، خو چا په تفصیل بحث نه و ورباندې کړی. په طنز کې خندوونکی انځور یو مهم بحث دی چې د طنز له دوو بنسټونو څخه بلل کېږي، خو دومره نه و څېړل شوی. دغه ډول د طنز قالبونه هم یوه اساسي موضوع ده چې تر دې مهاله پوره پام نه و ورته شوی. دغه ډول د طنز ژبه هم یو ضروري بحث دی، خو له پامه غورځېدلې و. د طنز لیکلو عملي پړاوونه هم یوه ارزښتناکه موضوع ده، ځکه ځوان لیکوال غواړي پوه شي چې طنز لیکل څنګه پیل او څنګه یې پای ته ورسوي؟ دا ټول هغه موضوعات دي چې ما په دې څېړنه کې پوره پام ورته کړی دی.

څرنګه چې ما د خپل ادبي ژوند ډېره برخه طنز ته ځانگړې کړې، نو په دې څېړنه کې مې خپلو تجربو ته هم پوره ځای ورکړی دی. زه دا ادعا نه کوم چې په دې څېړنه کې ټولې خبرې نوي دي، خو د نویو خبرو تر څنګ هرې موضوع ته لږ تر لږه له نوي زاویې کتل شوي دي، هیله ده چې زما کتاب به د طنز په تیوري کې یو نوی رنګ وځلوي، د نورو

ليکوالو به دې موضوع ته پام شي او په دې برخه کې به نور اثار هم وليکي.

په پای کې لازمه گڼم چې له ځينو دوستانو او استادانو څخه د زړه له کومې مننه وکړم. په دې لړ کې د دري ژبې تکړه طنز ليکوال ښاغلي استاد جلال نوراني د احسان خورا ډېر پورورې يم. د دې کتاب په ليکلو کې مې هم د ده له کتابونو او هم مشورو څخه پوره گټه اخيستي ده.

دغه ډول د استاد سرمحقق زلمي هېوادم، پوهاند پښتون آقا شېرزاد او خېرنوال عبدالغفور لېوال يې هم ډېر ډېر کور ودان چې پر دې کتاب يې يادښتونه وليکل او له دې لارې يې خپل نظريات هم زما او هم د دې کتاب له لوستونکو سره شريک کړل.

ورپسې يې د تکړه ډيرايڼر او مخلص دوست رضا پارسا هم کور ودان چې زما د نورو کتابونو په شان يې د دې کتاب پښتۍ هم راته ډيزاين کړه او په دې برخه کې يې ډېر زيار وکښ. دغه ډول خپل بل انډيوال ليکوال او شاعر خليل احمد څارن ته هم کورودانی وایم چې د دې کتاب پروف يې وکتل او د کتاب په ډيزاين او ترتيب کې يې مرسته راسره وکړه. هيله لرم چې زما او دې دوستانو زيار به نتيجه ورکړي او دا کتاب به لوستونکيو ته گټور تمام شي.

په درنښت

عبدالنافع همت

د جدي دوهمه، ۱۳۹۵ ش کال

خوشال خان مېنه، کابل

په پښتو ژبه کې د طنز ليكلو لنډ تاريخ

د طنز تر ټولو پخوانۍ بېلگې د ژويو كيسې بلل شوي چې تر ميلاد شپږ پېړۍ مخکې په يونان کې ايزوپ (Aesop) ليکلي دي. تر هغه راوروسته د نامتو ډرامه ليکوال (اريسټوفان) آثار د يادولو وړ دي چې له (۲۴) ډرامو څخه يې يوازې (۱۱) ډرامې تر مورې پورې رارسېدلي دي. دا ډرامې که څه هم هغه مهال کوميدې بلل کېدې او اوس يې ځينې ادبپوهان طنزي کوميدې بولي، خو د نوي وېش له مخې کوميدې جلا او طنز جلا سېکونه دي. د نوي نوېش او تعريف له مخې طنزي کوميدې هغه طنز ته ويل کېږي چې انتقاد يې لږ او د خدا پله يې درنه وي. (۳۴: ۲۵ مخ)

که د معاصر طنز یا معاصر طنزته ورته سبک خبره کوو، نو لومړی مو د لرغوني روم دوه نوميايي طنزي شاعران (جووینال) او (هوراس) نومونه ذهن ته راځي. دې دوو شاعرانو تر نن پورې گڼ شمېر لارويان درلودلي او اوس هم هر طنز لیکوال په یو ډول نه یو ډول د دوی د سبک لاروی بلل کېږي. د هوراس کتاب تر میلاد (۳۵) کاله مخکې لیکل شوی چې لومړني سياسي طنزونه ورته ویلای شو. دا آثار که څه هم تر ډېره حده پورې هجوې ته ورته دي، خو هغه مهال ټولو طنزونو هجوپه رنګ درلود او ورو ورو یې وده وکړه چې اوسنی طنز ځنې راوړېږد. (۴۶: ۸ مخ)

ادبپوهان باور لري چې طنز له یوناني ژبې څخه عربي او له عربي څخه پښتو ته د ژباړې له لارې راغلی دی. د دې خبرې د وضاحت لپاره به د عربي ادبیاتو شپږ دورې یادې کړو:

۱: د جاهلیت دوره چې تر بعثت یونیم سل کاله مخکې کلونه بلل کېږي.

۲: د صدر اسلام دوره چې تر څلوېښتم هجري کال پورې دوام کوي.

۳: اموي دوره چې تر (۱۳۲ ه ق) پورې کلونه بلل شوي دي.

۴: عباسي دوره چې (۶۵۶ ه ق) پورې کلونه ورته ویلای شو.

۵: فترت یا ترکی دوره چې تر (۱۲۱۳ ه ق) کال پورې دوام کوي.

۶: نهضت یا معاصره دوره چې تر اوسه پورې ادامه لري.

عرب ادبپوهان باور لري چې تر عباسي دورې مخکې په عربي ادب کې له ځینو ټوکو، هجوپه او هزلیه اثارو پرته د طنز څرک نه لیدل کېږي، خو په عباسي دوره کې وینو چې طنز ته څه ناڅه پاملرنه شوې

ده. څرنگه چې په عباسي دوره کې د يونان اکثره ادبي اثار عربي ژبې ته ژباړل شوي، نو اټکل کولای شو چې طنز به هم له له يوناني څخه عربي ژبې ته د ژباړې له لارې راغلی وي. په دې دوره کې د نوميالي شاعر (ابن خلد) يا (ابوالعیناء) نوم د يادونې وړ دی چې په بغداد کې اوسېده او په ظرافت کې يې ډېر شهرت درلود. (۱۱: ۴۵۳ مخ)

په دريمه هجري پېړۍ کې نامتو افغان عالم ابو محمد هاشم سرواني د خپل استاد (ابن خلد) يو طنزي ډوله نظم پښتو ته راوژباړه. ارواښاد سرواني په (۲۲۳ه ق) کال د هلمند په سروان سيمه کې زېږېدلی او بيا د ديني زده کړو لپاره بغداد ته تللی دی. هلته يې له ابن خلد څخه د عربي ژبې د فصاحت او بلاغت په برخه کې زده کړې کړي او بيرته خپل وطن ته راستون شوی دی. (۴۹: ۵۸ مخ)

دا چې د ارواښاد سرواني يا بل ليکوال او شاعر ليکلې طنزي بېلگه په لاس کې نه لرو، نو همدا ژباړه په پښتو کې لومړنی طنز گڼلای شو. دا ژباړه که څه هم د معاصر طنز ټول خصوصيات نه لري، هنري او خندوونکی اړخ يې کمزوری دی، خو که د خپل وخت په ټول يې وتلو، نو د طنز ابتدايي بڼه ورته ويلاى شو.

د پښتو ادبياتو لرغونې دوره له دوهمې هجري پېړۍ څخه پيل او بيا تر يوولسمې هجري پېړۍ، يانې روښانيانو پورې دوام کوي. د دې دورې موضوعات لمانځنې، قومي وياړنې، ويرنې، مينه، بېلتون او اخلاقي تعليمات دي چې چندان لوړ تخيل او ادبي صنعتونه نه لري. د دې دورې اثار که څه هم ښکلا لري، خو اکثره يې تش نظموڼه او په وچو الفاظو سره هدف بيان شوی دی.

د دې دورې ځينې شاعران او ليکوال په دربارونو کې اوسېدلي دي. د هغه مهال درباري شاعرانو معمولاً د پاچاهانو په ستاينه کې قصيدې ويلې او درباري امتيازات به يې تر لاسه کول، خو کوم شاعر چې به تش لاس پاته شو، نو په هجوه او بدو ويلو به يې خوله پورې کړه، نو له دې امله درباري ادیبانو طنز ته پام نه دی کړی. که له دربارونو څخه دباندې نورو پښتنو شاعرانو او ليکوالو ته راشو، نو اکثره يې صوفيان او عارفان تېر شوي دي. څرنگه چې صوفيان اکثره بشري ټولني ته دومره پام نه کوي، له خلکو گوښه اوسېږي او په خپل رياضت او عبادت بوخت وي، نو له دې امله يې طنزونه نه دي ليکلي.

بله خبره دا ده چې د هرې ژبې ادبيات د خپلو گاونډيو ژبو سره يو ځای پر مخ ځي. هغه مهال د پښتو په گاونډيو ژبو کې طنز دومره چا نه پېژانده او هزليه اثارو ډېر رواج درلود. په اتمه هجري پېړۍ کې د ايران مشهور ليکوال او شاعر عبید زاکاني څو منظوم او منثور هزليه اثار وليکل چې د فارسي ژبې ادبپوهان يې د اوسني طنز معادل گڼي او زاکاني ته د طنز پلار وايي، نو ويلای شو چې په لرغونې دوره کې تر ښاغلي سرواني راوروسته په پښتو ژبه کې د طنز څرک نه ليدل کېږي او دا بهير په تپه ولاړ ښکاري.

د پښتو ادبياتو منځنۍ دوره له شپاړسمې ميلادي پېړۍ څخه پيل او تر شلمې پېړۍ پورې دوام کوي چې په روښاني ادبياتو پيل کېږي. د دې دورې ادبيات په عمده ډول تبليغ ته ځانگړي شوي او عرفاني ادبيات د وسيلې په توگه کارول شوي دي. په دې دوره کې د هنريت پر ځای پر

پيغام ټينگار شوی او پيغام هم په عرفاني رنگ کې وړاندې شوی چې اصلي هدف يې د خلکو يو موټی کېدل و.

په منځنۍ دوره کې تر روښانيانو وروسته د خوشال بابا ادبي عصر-راځي. په دې عصر کې پښتو ادبيات د مضمون او شکل له پلوه تر پخوا ډېر غني شول. د فارسي ژبې ټول قالبونه او ادبي صنعتونه په پښتو ادب کې تجربه شول. د نظامي مبارزې تاکتيک هم بدلون وموند. د پښتنو د راويښولو او يو موټی کېدلو لپاره د تصوف پر ځای قومي ارزښتونو ته پام وشو. د پښتنو اجتماعي نيمگړتياوو ته گوته ونيول شوه، انتقادي تفکر وده وکړه او د پخوا په پرتله هنريت ته ډېره پاملرنه وشوه. څرنگه چې انتقادي تفکر، ظرافت او اصلاح غوښتنه د طنز رغنده توکي بلل کېږي او خوشال بابا په دې دريو وارو ډگرونو کې مخکښ و، نو هغه دی چې په اثارو کې يې طنز هم تبغونه ووهل.

که د خوشال بابا په اثارو کې طنزونه ولولو، ځينې يې د معاصر طنز په ټول پوره خېژي، نو ويلاى شو چې د طنز بنسټ د خوشال بابا په وخت کې ايښودل شوی دی. څرنگه چې هغه مهال د پښتو ژبې په ټولو گاونډيو ژبو کې طنز له هجوې او هزل څخه پوره لاره نه وه جلا کېږي، نو د خوشال بابا اکثره طنزي شعرونه هم هجويه او هزليه رنگ لري. له خوشال بابا څخه رانيولې بيا د شلمې پېړۍ تر وروستۍ نيمايي پورې د بېلابېلو ليکوالو او شاعرانو په اثارو کې طنزي څرک ليدل کېږي، خو د نوي طنز په ټول پوره او مستقل طنزي اثار نه دي ليکل شوي او که ليکل شوي هم وي، نو زموږ لاس ته نه دي راغلي. کله چې د شلمې ميلادي پېړۍ په وروستۍ نيمايي کې د پښتو ادبياتو نوې دوره پيل

کېږي، نور ورسره سم طنز هم بیرته نوې سا اخلي او د اجتماعي رسالت لپاره د یوې موثرې وسلې په توګه غوره کېږي.

د معاصرې دورې په ادبیاتو کې نوي فکري او سیاسي تمایلات رامنځ ته شول لکه بشري ارزښتونه، وطنپالنه، ملتپالنه، ولسواکي، خپلواکي او داسې نور. په دې دوره کې له لویدیځ ادب څخه پښتو ژبې ته نوي ادبي ژانرونه، میتودونه او سبکونه هم راغلل چې په دې بهیر کې پښتو طنز هم بلوغ ته ورسېد. (۱۶: ۳۸ - ۴۲ مخونه)

پخواني طنزونه اکثره د نظم په بڼه لیکل شوي، خو په دې دوره کې یې نثر ته هم لاره وموندله. په لسګونو شاعرانو او لیکوالو په ټول پوره طنزونه ولیکل او یا یې وژباړل لکه استاد الفت، استاد بېنوا، غني خان، عبدالاحد وحید، ډاکټر اسرار، سعدالله جان برق، منان ملګری، کاتب پاڅون، عبدالباري جهاني او داسې نور یادولای شو. په دې وختونو کې نه یوازې دا چې پښتو لیکوالو او شاعرانو د خپل وخت په ټول پوره طنزي اثار ولیکل، بلکې نړیوال شاهکار طنزونه یې هم پښتو ته راوژباړل چې یوه بېلګه یې د ترکی شاعر او لیکوال عزیز نسین اثار دي. د دې دورې طنزونه نه یوازې دا چې د تخیل، هنریت او اجتماعي پیغام له پلوه ډېر پیاوړي دي، بلکې په ډېره زړه ورتیا سره د ټولني لویو بې عدالتیو ته د انتقاد ګوته پکې نیول شوې ده.

د دې دورې طنزونو یوه نیمګړتیا هم درلوده چې هغه د متعهدو او ګوندي لیکوالو سیاسي تمایلات وو. ګوندي لیکوالو طنز د سیاسي مفکورې لپاره د آلې په توګه کارولی دی. اجتماعي ناخوالي یې یوې خوا ته پرې ایښي او یوازې یې خپل سیاسي مخالفین د طنز په ژبه

خپلي دي، خو کله چې د ډاکټر نجيب الله حکومت ونړېد او ورسره سم په افغانستان کې د جهادي تنظيمونو تر منځ جگړې پيل شوې، نو د آيډيالوژيکي سيالۍ ميدان هم تش پاته شو او ټولو ليکوالو په گډه ملي ارزښتونو ته پام وکړ. بې له دې چې د خپل گوندي سيال د خپلو په فکر کې شي، هر هغه څوک او هر هغه عمل يې په نښه کړ چې د ملي گټو په لار کې خنډ و. اوس پښتو ژبه نه يوازې دا چې په لسگونو طنزي اثار لري، بلکې د طنز د تيورۍ اړخ هم پوره بډای شوی دی.

د طنز پېژندگوي

په دې بحث کې غواړو طنز تعريف کړو، خو دا کار خورا گران دی، ځکه چې طنز هنر او د هنر تعريف او اندازه کول اسانه کار نه دی او ځينې ادبپوهان خو باور لري چې هنر گردهره تعريف کېدای نه شي. د دوی استدلال دا دی چې هنري کيفيت درک کېدای شي، خو تعريف کېدای نه شي.

د هنرمند کار د ساينسپوه له کار سره توپير لري. يو ساينس پوه کولای شي چې د يوې تابلو مساحت معلوم او هغه په ارقامو او شمېرو وپروي،

خو د ښکلا معلومولو لپاره داسې دقيق مقياسي واحد نه لرو. (۱۷):
 (مخ ۱۰)

په هر صورت د طنز پېژندگلوۍ ته راځو. طنز د عربي ژبې کلمه ده چې لغوي مانا يې ناز، نخره، پېغور، مسخره کول او تړتل دي. په پښتو کې عام او مناسب نوم نه ورته لرو او په همدې نوم يې يادوو. په فارسي کې هم طنز ورته وايي. په نوې عربي ژبه کې يې (الأدب الساخر)، اردو ژبه کې (طنز و مزاح) او په انگلېسي ژبه کې يې (Satire) بولي. په پښتو ژبه کې لکه څنگه چې طنز لږ ليکل شوی دغه ډول يې په اړه معلومات هم لږ دي. که يو څوک په کوڅه، بازار او ولسي-بانډار کې يو خندوونکی حرکت وکړي يا يوه خندوونکې جمله ووايي، نو خلک يې هڅوي او وايي چې واه واه! ډېر ښکلی طنز و. د دې غير علمي قضاوتونو اصلي لامل دا دی چې ډېری اديبان، آن دا چې ځينې طنز ليکوال هم د طنز په اړه کافي معلومات نه لري. طنز يوازې په پښتو کې نه، بلکې په ټولو ژبو کې يو پېچلی هنر بلل کېږي.

طنز پوه (لينارډفين برگ) په خپل کتاب (طنز پېژندنه) کې وايي چې طنز يو داسې ظريف او بدلېدونکی هنر دی چې د دوو پوهانو تعريفونه هم په سلو کې سل سره ورته نه دي. د ايټاليا وتلی ليکوال (ليونارډو شاشا) وايي چې په طنز باندې پوهېدل تر ټولو گران کار دی. دی وايي چې طنز يوازینی هنر دی چې تر اوسه پوره نه دی کشف شوی او نورو څېړنو ته هم اړتيا لري. (۴۷: ۶۶-۷۰ مخونه)

دلته به د طنز څو تعريفونه وړاندې کړو او بيا به هر تعريف په لنډ ډول وڅېړو، وروسته به وگورو چې د تعريفونو تر منځ کوم مشترک ټکي ليدل

کېږي؟ بیا د همدې مشترکو ټکیو په رڼا کې کولای شو چې یو نسبتاً جامع او د قناعت وړ تعریف وړاندې کړو. (۴:۲۱ مخ)

۱: طنز په واقعیت کې له کرکې او نفرت څخه ډکه خندا ده، دا خندا که له یوې خوا مقابل لوری

(لیدونکی، لوستونکی، اورېدونکی) خندوي، نو په عین وخت کې د بدو او ناوړو کارونو په مقابل کې د هغه قهر او کرکه هم راپاروي. (۵۲: ۱۰۰ مخ)

۲: روسی لیکوال نیکلای گوګول: طنز د نامرېي اوبسکو په منځ کې خندا ده.

۳: انګرېز ادیبوه جانسن: طنز هغه وینا ده چې پر اجتماعي فساد او نادودو باندې نیوکه کوي. (۱۹: ۱۵۷-۱۵۸ مخونه)

۴: سیمون کریچلي: د طنز وظیفه یوازې د خلکو مسخره کول او شخصي عقدي پالل نه، بلکې په ټولنه کې له عمومي فساد سره کرکه ښوول دي. (۳۵:۲۵ مخ)

۵: دیان جک: طنز د انتقاد محصول دی، هغه انتقاد چې په هنر بدل شوی دی.

۶: ډاکټر علي شریعتي: طنز یو واقعي هنر دی. که څه هم موږ بل ډول هم خندېدلای شو، خو دا ډول خندا د انساني معنویت محصول ده. طنز د خندوونکو شیانو بیان نه کوي، بلکې په خندا کې غمجنې خبرې کوي.

۷: ایرانی لیکوال او شاعر ډاکټر شفیع کدکنی: طنز د ټولني د نیمګړتیاوو هنري انځور دی.

۸: ایرانی عالم فریدون تنکابنی د طنز پر هنریت او ښکلا ټینګار کوي او وایي: طنز د هنري اړخ په پام کې نیولو سره په رمز او کنایه سره پر اجتماعي نیمګړتیاوو انتقاد کوي.

۹: طنز په خپل ذات کې یو اجتماعي فعالیت دی چې په ځان کې د اعتراض او بغاوت تومنه لري

۱۰: نومیالی رومي طنز لیکوال او شاعر هوراس: غواړم چې حقیقت په خندا ووایم.

۱۱: میشل ریګن: طنز ځانګړي روشنفکرانه مسخرې دي.

۱۲: آرتورډ پولارډ: طنز اخلاقي او اجتماعي رسالت ادا کوي، ځکه خو نړیوال اعتبار لري.

(۹: ۷ مخ)

۱۳: چارلي چاپلین: طنز په ټولنه کې د وېرې او نفرت له منځه وړلو لپاره تر ټولو غوره زهر دي.

۱۴: پاکستاني طنزپوه ډاکټر ظفر عالم ظفري: طنز باید خامخا څه ناڅه د ملنډو او تريخوالي عنصر ولري. (۲۷: ۲۱ مخ)

۱۵: یوری، ب، بوریف: طنز ډیموکراتیک خوی لري، ځکه د خندا برخه یې له ټولني څخه سرچینه اخلي.

۱۶: د. ایچ، لارنس: طنز هغه خواخوږي ده چې زموږ په ذهن کې ګرځي راګرځي او بالاخره د طنز په بڼه بیانېږي.

۱۷: جانتن سویفت: طنز هغه هینداره ده چې هر څوک له ځانه پرته د هر چا څېره پکې لیدای شي.

۱۸: الکسانډر پوپ: طنز د اعتراض له غريزې څخه زېربدلی او په هنر تبدیل شوی دی.

۱۹: هوگارت: په ځمکه کې د انسان ژوند له خورا ډېرو خوښیو، غمونو او کرکېچونو څخه ډک دی. دې ژوند ته له ډول ډول زاویو کتلای او په بېلا بېلو لارو یې بیانولای شو. په دې لړ کې تر ټولو مهم او په زړه پورې لاره دا ده چې انسان ته د طنزي عینکو له لارې وگورو. که د انسان کره وړه په څیر سره وگورو، نو خامخا د خندا وړ دي.

۲۰: جورج تست: طنز هغه ادبي اثر دی چې د ټولنې بد اخلاقي، بد کره وړه او اشتباهات په غیر مستقیم ډول مسخره کوي.

۲۱: طنز هغه اثر دی چې په هغه کې د آیروني یا پېغور له تخنیک څخه کار اخیستل شوی او د خلکو پر ځینو کرڼو برید شوی وي.

۲۲: افغان طنز پوه استاد جلال نوراني د طنز لپاره دوه اساسي ارکان په گوته کوي چې یو خندا او بل انتقاد دی.

۲۳: سرمحقق دوست شینواری: طنز هغه هنري اثر دی چې په هغه کې د ژوند ناوړه او منفي اړخونه انځور شوي او د لوستونکو د کرکې وړ گړځېدلی وي. (۲۲: ۲۱۱ مخ)

۲۴: د انگلستان رومان لیکوال دانیال دفو وایي چې د طنز هدف اصلاح ده. (۴۲: ۴۹-۹۳ مخونه)

۲۵: ډاکټر سیروس شمیسا وایي چې طنز اجتماعي او اصلاح طلبانه هدفونه لري. (۲۳: ۲۳۸ مخ)

په لومړي تعريف کې له قهره ډکه خندا وینو چې په ټولنه کې د ناخوالو له امله راپیدا شوې ده. د نیکولای گوگول په تعريف کې د قهر تر څنگ

اوبنکو ته هم اشاره شوې ده، خو دا اوبنکې نه ليدل کېږي، بلکې يوازې يې حالت احساس کېږي. د جانسن په تعريف کې له فساد سره کرکه کول اساسي توکي بلل شوي دي، هغه فساد چې خلک يې پر وړاندې خپله کرکه د ژړا پر ځای د خدا په بڼه څرگندوي. گوگول خدا او ژړا سره تړلې گڼي. رښتيا هم ليدلې به مو وې چې يو څوک له ډېر درد او قهر څخه خاندې او مور يې ترخه خدا بولو. سيمون کريچلي هم د طنز وظيفه پر فساد نيوکه گڼي، خو ټينگار کوي چې بايد په دې نيوکه کې شخصي عقدي و نه پالل شي او عمومي فساد په نښه شي. که په طنز کې شخصي عقده ته ځای ورکړو، نو طنز به لارې کېږي او په هجوه اوږي.

ديان جک هم بڼه په تول پوره خبره کوي او وايي چې انتقاد بايد په هنري بڼه وي، ځکه چې طنز له ادبياتو سره اړه لري او ادب هنر دی. ډاکټر علي شريعتي په طنز کې خدا يو مهم عنصر گڼي او طنزي خدا د انسان له معنوي نړۍ سره تړلې بولي. ډاکټر شفيع کدکني هم جانسن ته ورته نظر لري او د طنز موضوع په ټولنه کې پر فساد او ناخوالو باندې انتقاد کول گڼي.

فريدون تنکابني هم د ديان جک غوندې د طنز پر هنريت ټينگار کوي او په انتقاد کې د رمز او کنايې خبره مطرح کوي. په دې نظر کې د هنري اثر يوه مهمه ځانگړتيا وينو، ځکه د هنري اثر يوه نښه دا ده چې خبره په رمز او اشاره کوي.

د ښاغلي تنکابني تر تعريف وروسته په بل تعريف کې انقلابي رنگ وينو. دی وايي چې په طنز کې بايد د اجتماعي ناخوالو او استبداد پر

وړاندې اعتراض او بغاوت نغښتی وي. نوميالی رومي طنز لیکوال هوراس هم په طنز کې خندا ته ترجیح ورکوي، خو هغه خندا چې حقیقتونه بیانوي.

میشل ریگن هم په طنز کې انتقاد ته اشاره کوي، خو د انتقاد لپاره اخلاقي، مسؤلانه او روشنفرانه حدود وضع کوي. د ریگن نظر هغه اساس دی چې طنز له شخصي عقودو او کرکې څخه جلا او له ټولني سره یې تړي. که په طنز کې اخلاق او اجتماعي مسؤلیت نه وي، نو طنز له هجوې سره گډېږي. چارلي چاپلین هم په طنز کې د انتقاد خبره کوي، خو د برید او سزا خبره هم ورسره غوټه کوي. دی باور لري چې باید زهر په خوړو کې ونغښتل شي او بیا په ټولنه کې په مفسدینو باندې وخوړل شي. ډاکټر ظفري هم په طنز کې د تريخوالي عنصر- ضروري گڼي، خو د زهر و غوندې وژونکو ترڅو توکو خبره نه کوي.

یوری، ب، بوریف هم پر خندا ټینگار کوي، خو له نورو سره یې توپیر دا دی چې خندا ډیموکراتیک ارزښت بولي. دی وايي چې د ډیموکراسۍ بنسټ پر اکثریت ولاړ دی، څرنگه چې په ټولنه کې هر څوک خاندی، نو دا یو هنري اکثریت دی او باید چې هر طنز خندا ولري. د ایچ، لارنس بیا په طنز کې د کرکې تر څنګ د خواخوږۍ خبره هم کوي چې دا خبره ډېره پر ځای ده. یو خو دا چې په طنز کې د هجوې غوندې شخصي عقده ځای نه لري او بل دا چې موږ په ټولنه کې هره بې عدالتې له دې امله غندو چې د یو چا حق تر پښو لاندې شوی دی. په ټولنه کې د ناخوالو غندل په دې مانا دی چې له هغو خلکو سره خواخوږي ښیو چې د بې عدالتۍ قرباني شوي دي.

جانتن سويقت هم د انتقاد خبره کوي، خو يوه نوې خبره هم ورسره غوټه کوي. دی وايي چې په طنز کې پر ځان انتقاد نه شي کېدای، ځکه چې طنز انفرادي نه، بلکې اجتماعي ناخوالو ته غوټه کول دي. الکسانډر پوپ هم په طنز کې هغه انتقاد او اعتراض ته اشاره کوي چې په هنري انداز کې وړاندې شوی وي. هوگارت په طنز کې خورا مهمه موضوع مطرح کوي چې هغه ظرافت دی. ظرافت ځکه مهم دی چې په وينا او ليکنه کې اکثره وخت د خدا لامل گرځي. د هوگارت په اند طنز ليکوال په انتقادي بڼه د انسان کره وړه خورا په دقت څاري او ولس ته هغه څه ورښيي چې عادي خلک يې نه وينې.

جورج تست هم د نورو طنزپوهانو غوندې باور لري چې بايد د ټولني ناخوالي په غير مستقيم ډول مسخره شي. په غير مستقيم ډول يو شي ته اشاره کول په ليکنه کې هنري رنگ پيدا کوي چې دا ډول تخنيک يوه مهمه ادبي ځانگړنه بلل کېږي. تر جورست وروسته نظر کې د انتقاد يوه خاصه بڼه ياده شوې چې هغه پېغور دی. پېغور د انتقاد تر ټولو زېره او ترخه بڼه ده. د پېغور له لارې يو څوک ډېر ژر غبرگون ښيي او ځان ته متوجه کېږي. استاد جلال نوراني بيا په دې باور دی چې طنز له دوو اساسي توکو څخه جوړ دی چې يو ظرافت يا خدا او بل انتقاد دی. سرمحقق دوست شينواری په طنز کې د منفي اړخونو د ځلولو هدف دا ښيي چې خلک کرکه ځني وکړي. د انگلستان رومان ليکوال (دانيال دفو) بيا د طنز ليکلو هدف د ټولني اصلاح گڼي. ډاکټر سيروس شميسا هم د طنز هدف عمومي اصلاح گڼي. د ډاکټر شميسا

او د فو غوندې لسگونه لیکوال او طنزپوهان د طنز هدف د ټولني اصلاح بولي.

په پورتني بحث کې مو د طنز بېلابېل تعريفونه ولوستل او وموليدل چې په هر تعريف کې د طنز يو اساسي يا فرعي رکن ياد شوی دی، خو په دې تعريفونو کې لس ټکي خورا مهم دي او له مور سره مرسته کوي چې يو نسبتاً جامع تعريف ولرو، هغه ټکي دا دي: ((کرکه، انتقاد، فساد، ظرافت، خندا، قهر، ټولنه، هنري ډول، اجتماعي اخلاق يا ملي فرهنگ او اصلاح)). په دې لړ کې لومړی توکی کرکه ده چې انساني هيجان بلل کېږي او له هنر سره ډېرې نژدې اړیکې لري. د علمي او ادبي ژبې تر منځ يو عمده توپير دا دی چې علمي ژبه تعليمي او ادبي ژبه پاروونکې وي. د علمي ژبې په مرسته له يو شي خبرېږو، خو ادبي ژبه اغېز راباندې کوي او عواطف مو راپاروي، نو ويلای شو چې ادبي او هنري اثار تر ډېره بريده د عقل پر ځای د انسان له عواطفو سره اړه لري.

انساني عواطف د هنر بنسټ بلل کېږي او د ادبياتو ستره وظيفه هم د عواطفو انتقال دی، همدا عواطف دي چې انسان هڅو او کوششونو ته چمتو کوي. د انساني عواطفوپه لړ کې کرکه، مينه، خوشالي، خندا، ژړا او داسې نور يادولای شو. کله چې انسان خوشاله يا خفه شي، نو دا حالت په بېلابېلو بڼو او شکلونو سره څرگندېږي چې عاطفي غبرگون بلل کېږي. عاطفي عکس العملونه درې عمده ځانگړتياوي لري لکه ذهني او ضميري فعاليت، په جسمي حرکاتو کې بدلون او د وجود په ځينو برخو کې تغيرات. د بېلگې په ډول خوشالي په بېلابېلو نښو او

علايمو سره ښوول کېږي چې يوه يې هم خدا ده. دغسي- خفگان هم په رنگارنگ علايمو سره څرگندېږي چې يوه نښه يې ژړا ده، خو کله کله بيا د خوښۍ او خواشيني علايم سره گډېږي، مثلاً يو څوک د خوښۍ پر مهال ژاړي او د خواشيني يا قهر پر مهال خاندې چې مور يې ترخه خدا بولو.

هغه توکي چې مور له بېلابېلو تعريفونو راوايستل لومړی عنصر يې کرکه ده چې انساني هيجان بلل کېږي او د انتقاد په بڼه څرگندېږي. د طنز دوهم عنصر خدا ده. خدا هم ځان ته عوامل لري. اساسي عامل يې دا دی چې مور په ټولنه کې د هر موجود په اړه په خپل ذهن کې يو تصوير لرو، دا تصوير د وخت په تېرېدو سره په يو تناسب اوږي او مور ورسره عادت کېږو. کله چې مور د دې تناسب خلاف يو څه وينو، نو خدا راځي، خو دا چې د دې ناندېولی يا عدم تناسب شا ته فساد وينو، نو خدا مو له قهر سره گډه او د فساد پر ضد مو کرکه راپارېږي.

په طنز کې بل مهم توکی ظرافت دی چې د خدا سبب کېږي. طنز ليکوال مور ته په ټولنه کې يو فوق العاده او زموږ د تصور خلاف حالت رابښي چې په نتيجه کې مور ته خدا راځي. که د دې حالت شاته فساد نه وي، نو خدا تر پايه يوازې خدا پاته کېږي او که يې شاته بې عدالتي او د هغه عامل وينو، نو خدا مو په قهرجن او ژرغوني حالت بدلېږي. د کرکې او قهر تر منځ توپير دا دی چې قهر د کرکې غبرگون او نښه بلل کېږي. په کومېدې کې هم خدا لرو، خو هلته خدا هدف او په طنز کې وسيله ده. بل توپير يې دا دی چې په طنز کې د خدا هدف خندول او خوشالي کول نه، بلکې د فساد مسخره کول دي.

طنزې خبره په کنایه، رمز او غیر مستقیم ډول وي. دغه ډول سپمبولیک او خیالي کرکټرونه هغه څه دي چې طنز ته هنري او ادبي رنگ ورکوي. څرنگه چې طنز له هنر او ادبیاتو سره اړه لري، نو باید انتقاد هنري بڼه ولري.

د انتقاد وړ لوری هم ډېر مهم دی. باید د انتقاد گوته ځانگړي شخص ته نه، بلکې د ټولني عمومي فساد ته ونيول شي، ځکه چې د واقعي شخص تورنول قضايي او عدلي بڼه غوره کوي. که موږ پر واقعي شخص باندې تور پورې کوو، نو باید د خپل تور د اثبات لپاره واقعي اسناد او شواهد پیدا کړو. کله چې مو په طنز کې نومونه، ځایونه، نېټې، پېښې، اسناد او د موضوع ټول اړخونه په واقعي بڼه بیان کړل لیکنه هنري او ادبي ارزښت له لاسه ورکوي او ژورنالستيکه بڼه غوره کوي.

بل مهم توکی اجتماعي اخلاق يا د ټولني اصیل ارزښتونه دي. کله چې په ټولنه کې فساد او بې عدالتي غندو، نو باید د ټولني اخلاقي او فرهنگي ارزښتونه په تېره بیا د ژبې عفت مراعت کړو. د طنز وروستی او اساسي توکی هدف دی. کله چې فساد غندو او عدالت غواړو، نو ښکاره خبره ده چې د ټولني اصلاح غواړو او یا مو نیت دا وي چې په ټولنه کې د خلکو پام فساد او بې عدالتی ته راوگرځوو.

تر دې ځایه مو په بېلابېلو تعریفونو کې د طنز اساسي توکي وپېژندل، اوس کولای شو چې دا توکي سره یو ځای او د طنز لپاره داسي تعريف وړاندې کړو: طنز هغه ادبي سبک دی چې په هغه کې د اصلاح لپاره په هنري، ظریفانه او خندوونکي ډول د ټولني د اخلاقي معیارونو په پام کې نیولو سره پر اجتماعي فساد انتقاد شوی وي.

د طنز هدف

طنز له ادب او ادب له هنر سره اړه لري. د طنز تر هدف مخکې ضروري ده چې د هنر هدف هم څه ناڅه وپېژنو. کله چې په هنر کې د هدف خبره کوو، نو دوي مشهورې تيوري مو مخ ته راځي. يو دا چې (هنر د ژوند لپاره) او بل (هنر د هنر لپاره). اپلاتون به شاعران له دې امله محکومول چې اجتماعي مکلفيتونو او اخلاقي ارزښتونو ته پام نه کوي، خو د اپلاتون شاگرد ارستو بيا په هنر کې پر ښکلا ټينگار کوي او التزام له پامه غورځوي. تر ارستو وروسته په دې اړه ډېرو پوهانو بحثونه کړي، خو الماني عالم (ايمانويل کانت) لومړنی فيلسوف دی چې د ننگه يا سوچه هنر لپاره يې تيوريکي بنسټ کښېښود. دی وايي چې هنر په خپله هدف دی، بايد د هيڅ ډول هدف لپاره د وسيلې په توگه استخدام نه شي. دا شعار تر ډېره حده د نامتو فرانسوي ليکوال (ويکتور هوگو) له خوا دود شو. تر هوگو وروسته بل فرانسوي عالم (تيوفيل گوتيه) هم په هنر کې د التزام او مکلفيت موضوع رد کړه. دی

وايي مهمه نه ده چې هنر دي گټه ولري. ايا دا کفايت نه کوي چې يو ادبي اثر ښکلی دی؟ د گلانو، عطرونو، مرغیو او ټولو هغو شيانو په ډول ښکلی هنر چې انسان له خپلې خوښې سره سم بدلون نه شي ورکولای. (۱۷: ۳۳ - ۸۱ مخونه)

(هنر د ژوند لپاره) پلویان بیا د گټور هنر او ریالیزم موضوع مطرح کوي. د دې نظریې سرلاری فرانسوي نامتو لیکوال (بالزاک) او د انگلستان مشهور لیکوال (چارلس ډیکنز) دی. دوی وایي چې د ژوند پېښې په مجرد ډول نه مطالعه کېږي، باید ټول هغه عوامل وڅېړل شي چې د پېښو پر کمیت او کیفیت اغېز لري. د دې تیورۍ تر ټولو مشهور پلوی سن سیمون (Saint Simon) دی.

دی وایي چې د هنري اثارو هدف د ټولنې د افرادو تر منځ د همکارۍ او خواخوږۍ د احساس پیدا کول دي، نو باید هنر د ټولنې خدمت ته وقف شي. نامتو ارواپوه (زیگموند فروید) هم د هنر لپاره هدف ټاکي. دی وایي چې انساني غریزې باید صیقل شي چې هنر په دې برخه کې ښه خدمت کولای شي. (۲۲: ۳۹ مخ)

تر دې ځایه مو د هنر پر هدفونو خبرې وکړې اوس د طنز هدف ته راځو. طنز یو داسې هنر دی چې د دواړو تیوریو پلویان ورسره موافق دي، ځکه چې طنز هم خوند او تفریح لري او هم په هنري بڼه اجتماعي پیغام رسوي. البته دا د لوستونکو په اړتیا او سلیقه پورې اړه لري چې کوم اړخ یې خوشوي یا کوم اړخ ته یې ډېره اړتیا لري، لکه د غره په لمنه کې یوه ښکلې او مېوه لرونکې ونه چې یو سیلاني یې ښکلا ستایي، یو سترې شپونکی یې په ټکنده غرمه کې سیوري ته دمه کوي

او یو وری لاروی یې خوږه مېوه خوري. مور په دې بحث کې د طنز د هدف په اړه د بېلابېلو طنز لیکوالو او ادیبوهانو نظریات راوړو او بیا د دوی تر منځ مشترک ټکي راباسو، وروسته به څرگنده شي چې د طنز هدف څه دی؟

په طنز کې معمولاً اصلاح غوښتونکی هدف نغښتی وي. په پیل کې داسې برېښي چې طنز یوازې د خدا او شوخی لپاره دی، خو وروسته څرگندېږي چې لیکوال د ټولني له نادودو او بدمرغيو څخه ځورېږي او د دې پر ځای چې خپل دغه درد د گیلې یا نصیحت په ژبه ووايي د خدا په قالب کې یې وړاندې کوي او په دې ډول ظالمان او مفسدین د ریشخند په نښن وهي. (۱۵: ۱۳ مخ)

انگرېز شاعر درایدن وايي: د طنز اصلي هدف دا دی چې ردالتونه اصلاح او ترمیم شي. (۴۷: ۶۷ مخ)

د انگلستان رومان لیکوال دانیال دفو وايي: د طنز هدف اصلاح ده. ښاغلی دفو بل ځای وايي چې د طنز هدف له حق څخه دفاع او ناولتیا اصطلاح ده. نومیالی رومي طنز لیکوال (هوراس) د طنز لپاره دوه عمده هدفونه ټاکي چې یو تعلیم او بل تفریح ده. (۷۸: ۹-۷۹ مخونه)

د طنز هدف شخص نه، بلکې پر عمومي فساد او عیبونو برید کول او اصلاح کول دي. (۳۵: ۲۵ مخ)

د طنز هدف د ملنډو له لارې د ټولني اصلاح کول دي. (۲۷: ۲۰ مخ)

جانتن سویفت وايي: څرنگه چې زما هدف د بشري ټولني اصلاح ده، نو باید لږ تر لږه ډاډه واوسم چې زما کار د عدلي او قضايي ادارو په گټه دی او باید زما د انتقادونو درناوی وشي.

ډاکټر خسرو فرشيد وايي: طنز هغه لطيف او زهر لرونکی اعتراض دی چې هدف يې د ټولني اصلاح ده.

د. ايچ، لارنس وايي: طنز د سياسي او اجتماعي وضعیت د اصلاح کولو وسيله ده.

يوري، ب، بوريف وايي: طنز يو اجتماعي نقد دی چې هدف يې د عمومي افکارو تنظيمول او بنکلا پېژندل دي. ميخائيل سالتیکوف شيدرين وايي: د طنز هدف د عیبونو له منځه وړل دي. (۴۲: ۴۶۸-۴۸۱ مخونه)

د طنز هدف اجتماعي ناخوالو ته د خلکو پام وراړول دي. (۴: ۲۵ مخ)

په پورتنیو نظرياتو کې د طنز لس هدفونه ياد شول چې په دې ډول دي:

- د اجتماعي ناخوالو اصلاح کول.
- له حق څخه دفاع کول.
- تعليم ورکول
- د فساد او اجتماعي ناخوالو مشخص کول
- د مفسدينو او ریاکارو خلکو رسوا کول
- د عامه افکارو تنظيمول
- بنکلا پېژندل او له بدرنگۍ څخه جلا کول
- د فساد مسخره کول
- اجتماعي ناخوالو ته د خلکو پام وراړول
- تفريح.

د اجتماعي ناخوالو او مفسدينو مشخص کول، مسخره کول او رسوا کول، اجتماعي ناخوالو ته د خلکو پام ور اړول، د عامه افکارو تنظيمول، خلکو ته تعليم ورکول او له حق څخه دفاع کول، ټول اصلاح غوښتنه ده، په دې مانا چې د طنز ليكلو اساسي هدف د اجتماعي ناخوالو اصلاح ده، خو طنز د دې تر څنگ دوه نور فرعي هدفونه هم لري چې يو ښکلا او بل تفریح ده.

ښکلا نه يوازې دا چې په عمومي ډول د هنر روح بلل کېږي، بلکې په طنز کې هم خاص ځای لري. په دې مانا چې طنز معنوي او ظاهري بدرنگي غندي چې په نتيجه کې يې ښکلا سوچه او د خلکو پام ور اړوي. لکه يو باغوان چې د گل له بوټي څخه وچې پانې او اضافي څانگې پرې کوي، له شاوخوا څخه يې هم اضافي بوټي او هغه څه ليري کوي چې پر گل سيوري غوړوي او تاوان ورته رسوي. د دې کار په نتيجه کې گل وده کوي او ښکلا يې سوچه کېږي.

د ښکلا په اړه خورا ډېر تعريفونه وړاندې شوي، خو هغه تعريف چې له طنز سره نژدې اړيکې لري په دې ډول دی: په کایناتو کې هماهنگی، ترتيب او تنظيم ته ښکلا وايي. ښکلا زماني، مکاني او فرهنگي پولي لري. يو شی نن بدرنگه، خو پرون ښکلی بلل کېده، يو شی يو ځای ښکلی او بل ځای بدرنگه بلل کېږي، په يوه فرهنگ کې ښکلی او بل کې بدرنگه گڼل کېږي. هغه ښکلا چې د يوې ځانگړې ټولنې د قضاوتونو محصول وي، اجتماعي ښکلا بلل کېږي. دا ښکلا د يوې ټولنې د ملي ارزښتونو، ملي فرهنگ، اخلاقو او عقايدو په تله تلل

کېږي. کله چې په یوه ټولنه کې دغه تناسب او نظم گډوډ شي، نو د نوموړي ټولني له نظره بدرنگي بلل. (۲۵: ۷۸-۷۹ مخونه)

په بشري ټولنه کې ظلم، بې عدالتي او فساد هغه تیارې دي چې پر انساني ارزښتونو یې سیوری غوړولی دی. د طنز هدف له همدغو تیارو او ناخوالو سره مبارزه ده. که اجتماعي ناخوالي رسوا شي، خلک کرکه ځنې وکړي او په نتیجه کې کرکه محوه شي، نو بشري ارزښتونه سوچه او ځلېږي. کله چې انسان سوچه او ښکلي ارزښتونه خپل کړل، نو خپل معراج ته رسېږي. دا فطري خبره ده چې کله انسان خپل هدف ته ورسېږي، نو دا کار د تفریح او خوشالی سبب گرځي.

په طنز کې دوه ډوله تفریح او خوشالی وي چې یو وسیله او بل یې هدف دی. یو دا چې کله انسان په ټولنه کې له طبیعي تناسب څخه وتلی شي یا وضعیت ویني، نو خندا ورځي. د وخت په تېرېدو سره انسان په خپل چاپېریال کې له دې تناسب سره عادت شوی وي چې انسان پر دوو او حیوان پر څلورو پښو ځي، که انسان په عام محضر کې پر څلورو پښو روان وي، نو دا حالت د خندا سبب گرځي. دا خندا لنډ مهاله، بې هدفه او له هجوې او کومیدي سره مشترکه خندا ده. خو که یو انسان له کوم جسمي معلولیت پرته پر څلورو پښو روان وي او د دې کار شاته د هغه ناپوهي، بې پروايي او بشري ارزښتونو له پامه غورځېدل وښودل شي، نو تر خندا وروسته د لیدونکي قهر راپارېږي، خندا یې په ژپرغوني حالت اوږي، د انتقاد بڼه غوره کوي او په دې ډول پر اجتماعي ناخوالو برید کېږي.

کله کله په طنز کې خندوونکی حالت طبيعي نه وي، بلکې طنز ليکوال يې د معنوي او لفظي صنايعو په مرسته انځوروي. دا حالت لوستونکی خندوي او د تفریح سبب هم گرځي، خو د طنز اصلي تفریح تر کسات اخیستلو وروسته راځي. هر انسان خامخا په ټولنه کې له يو ډول ظلم او بې عدالتۍ څخه خورېږي. کله چې په کوم طنز کې هماغه ډول بې عدالتي غندل شوې وي، نو لوستونکی طنز ليکوال د ځان ملگری او خواخوږی گڼي، ډېر خوشاله کېږي چې يو څوک ده ته ورته خبره کوي يا د ده پر دښمن برید کوي.

په طنز کې تفریح پر دوه ډوله ده: يو لنډ مهاله تفریح ده چې د انسان په ظاهري بڼه کې څرگندېږي او بله هم اوږدمهاله او پټه تفریح ده چې د انسان وجدان او روح اراموي. هغه لوستونکی چې ارام ژوند لري، د ظلم قرباني شوی نه وي، په طنز کې ظرافتونه او هنري پوښونو کې پټ پیغامونه نه شي ليدای يا يوازې د تفریح په لټه کې وي، په طنز کې گډوډ حالت ته خاندې او د تفریح له لارې د لنډ وخت لپاره ذهني سکون پيدا کوي. دوهم هغه حساس او خوږمن لوستونکي دي چې د خدا په بهير کې ډېر ژر په نښه شوي بشري ناخوالي ويني. دلته وينو چې دواړه ډلې لوستونکي خوشاله کېږي. لومړی لوستونکی په ټولنه کې د خپل انتظار خلاف حالت ويني او خوشاله کېږي، خو دوهم لوستونکی ځکه خوشاله دی چې ليکوال ده ته ورته دريځ لري، نو د دې بحث په نتیجه کې ويلاى شو چې طنز يو اساسي او دوه فرعي هدفونه لري: اساسي هدف يې د ټولنې اصلاح او فرعي هدفونه يې بنکلا ځلول او د لوستونکو تفریح ده.

د طنز ارزښت

له کومې ورځې راهيسې چې انسان د ځمکې پر مخ پل ايښی، نو ورسره سم د بېلابېلو ناخوالو او ظلمونو لړۍ هم پيل شوې، خو د دغو ناخوالو او فساد پر وړاندې د مبارزې ډگر هم تش نه دی پاته شوی. چا يې پر وړاندې توره چلولې، چا مال بنډلې، چا قلم پورته کړی او چا بيا په ژبه مبارزه کړې ده، خو طنزي مبارزه تر ټولو موثره او اوږده سابقه لري چې له بابا آدمه تر دې دمه دوام لري. په بشري تاريخ کې به داسې ديکتاتور، فاسد او ظالم نه وي تېر شوی چې د طنز په ژبه دي نه وي ټکول شوی. (۴۲: ۶۵ مخ)

فاسدو او ظالمو کړيو تل هڅه کړې چې تور ياليان تر ستوني ونيسي، خو د طنز مخه هيچا هم نه ده نيولې. که ليکوال ډېر تنگ شوی، قلم او

کاغذ ځنې اخیستل شوی او یا په مرگ تهدید شوی، نو بیا هم لاس تر زنه نه دی کښېناستلی، خپل انتقاد یې د خدا په پوښ کې نغښتی او په ولسي بانډارونو کې یې ویلی چې په دې ډول یې فساد ته د خلکو پام وړ اړولی، ملنډې یې په وهلي او په نهایت کې یې خپله کرکه ورسره ښوولې ده، په نتیجه کې همدا طنز په شفاهي ډول په ولسي-بانډارونو کې لاس پر لاس شوی، د طنزي ټوکې بڼه یې غوره کړې، د ظالمانو غوږونو او دربارونو ته رسېدلی او هغوی یې نارامه کړي دي، نو ویلای شو چې د طنز بهیر د فساد پر وړاندې له مبارزې سره پر یوه وخت پیل شوی، اوږد واټن یې وهلی او تر مور پورې رارسېدلی دی.

د طنز بل ارزښت تلوسه ده. په هره ادبي لیکنه کې لومړۍ لیکې او پاراگراف خورا مهم وي. که په لومړیو کرښو کې د لوستونکي ذهن ښکار نه شي او پام یې لیکنې ته وړ وا نه وړي، نو سترې کېږي او کېدای شي چې لیکنه به ارزښته ورته ښکاره شي او لوستل یې پرېږدي، ځکه نو اکثره لیکوال هڅه کوي چې لیکنه یې تلوسه ولري چې لوستونکی تر پایه له ځان سره وساتي. د لیکنې په پیل کې داسې پوښتنې پیدا کړي چې لوستونکی یې په ځوابونو پسې تر پایه پورې لیکنه ولولي. طنزي لیکنې هم تلوسه لري او هم د خدا خواږه. طنز لیکوال په همدې لومړیو کرښو کې د لوستونکو خوله ورخوړوي او هغه مجبوروي چې لیکنه په نیمایي کې پرې نه ږدي او تر پایه پورې یې ولولي.

طنز د اروايي سکون یوه ښه وسیله گڼل کېږي. په هغه ټولنه کې چې جگړه تېره شوې یا اوس هم روانه وي، د بې کارۍ او بې وزلۍ کچه لوړه

وي، هلته خلك په ډول ډول اروايي ناروغيو اخته وي. اكثره وخت ارواپوهان دوى ته مشوره وركوي چې وخاندي او ځان خوشاله وساتي. د دې هېوادونو خلك د ځان خوشاله ساتلو لپاره مېلو ته مخه كوي، كوميدوي فلمونه او ډرامې گوري، خو څرنگه چې انسان اجتماعي موجود دى او د اكثره ناروغيو لاملونه يې هم اجتماعي ريښې لري، نو يوازې خندا د هغوى درملنه نه شي كولاى او ضروري ده چې د خندا تر څنگ د ټولنې لوړې ژورې هم وويني. طنز د خفگان يو ډېر ښه درمل گڼل كېږي، ځكه طنز د ځان په وژلو سره يو داسې درمل جوړوي چې ناروغ په خپل وجود كې ناروغى ته متوجه كوي، نو له همدې كبله طنزي فلمونه، ډرامې او ليكنې د هغوى لپاره ډېر ښه درمل دي. (۳۵):

(۱۲۱ مخ)

هغه هيوادونه چې هلته خلك ډېر كار كوي، تفريح ته لږ وخت لري، څوك د اوونۍ په اخير كې او څوك بيا خپله كلنۍ رخصتۍ داسې تنظيموي چې يوه برخه يې تفريح ته ځانگړې شوې وي. دغه ډول خلك چې له يوې خوا له ذهني پلوه ستړي او له بلې خوا مطالعې ته اړتيا لري د دوى لپاره طنزي ليكنې لوستل گټوره لاره ده، ځكه چې طنزي ليكنې په خپله لمن كې هم تفريح او هم د ټولنې د لوړو ژورو انځورونه لري. هغه خلك چې د تفريح لپاره هيڅ وخت نه لري كولاى شي چې په خپل دفتر او كار كې طنزي فضا جوړه كړي، څرنگه چې طنز انسان كار ته چمتو كوي، نو بايد طنز له ځان سره خپل دفتر او كارځاى ته يووړل شي.

د طنز بل ارزښت په تفريحي بڼه زده کړه ده. طنزي ليکنې تر ډېره حده اصلاحي او تعليمي پيغامونه لري. په نوې پيداگوژۍ کې د زده کوونکي يا لوستونکي خپلواکي يو مهم اصل گڼل کېږي. د زده کړې په بهير کې خپلواکې بېلابېل ډولونه لري چې يو ډول يې هم تفريح ده چې معمولا خدا ورسره مل وي. د ښوونې او روزنې کارپوهان هڅه کوي چې تعليم او تربيه د وچ نصيحت او خبرو پر ځای د تفريح بڼه ولري. څرنگه چې له تفريح سره تل خدا مل وي، نو ويلای شو چې خدا نه يوازي دا چې په خپلواک ډول انساني اړتيا ده، بلکې د زده کړې بهير هم گړندی کوي.

ارواپوه (زيگموند فرويد) په دې اند دی چې د خدا له لارې د انسان له وجود څخه گڼ شمېر اندېښنې او گرومونه (غمونه) وزي چې په نتيجه کې يې د انسان ذهن سپک او فعاليت ته چمتو کېږي. ددې عمليې فزيکي دليل دا دی چې انسان د خدا پر مهال ډېر اکسېجن جذبوي او په نتيجه کې ډېره انرژي اخلي، نو په همدې اساس نن تعليمي ارواپوهان تفريح او خدا د زده کړې لپاره يوه ښه وسيله گڼي.

طنز د ديکتاتورۍ او تشدد په وخت کې د ځان خونديتوب يوه غوره لاره ده. په هغو ټولنو کې چې د بيان ازادې نه وي او د ليکوال ژوند ته خطر متوجه وي يا نه شي کولای چې په مستقيمه توگه اجتماعي ناخوالو په تېره بيا لورپورو فاسدو چارواکو او زورواکانو ته گوته ونيسي، نو په دې ډول وضعيت کې طنز يوه ډېره موثره وسله ده، ځکه چې طنز د صراحت پر ځای د رمزونو، کنايو، اشارو او سمبولونو په بڼه خبرې

کوي، په دې ډول طنز لیکوال هم خپل لوستونکی پوهوي، هم فاسد ته درد رسوي او هم ځان له خطر څخه ژغوري.

د طنز بله نښگڼه دا ده چې پر مقابل لوری ژر اغېز کوي. ځینې انسانان به مو لیدلي وي چې څوک زر نصیحتونه هم ورته وکړي، نو سر نه خلاصوي او ځان ته هیڅ نه متوجه کېږي، خو که ترږور یا بل سیال پیغور ورکړي، نو ډېر ژر خپلو نیمگړتیاوو ته پام کوي او په ځان کې د بدلون راوستلو پربکړه کوي، نو د طنز له لارې هغه خلک ډېر ژر اصلاح کېږي چې دغه ډول خوی او خصلت لري.

طنزي لیکنې لیکوال خلاق او نوښتگر روزي. ځینې خلک یوازې په یوه قالب یا لوبڼي کې لیکنې کوي. د وخت په تېرېدو سره یې له همدې قالب څخه زړه تور شي او غواړي چې په بل قالب کې لیکنې وکړي. کله نا کله یوه موضوع په یوه قالب کې نه ځایېږي یا له هماغه قالب سره سمه نه لگېږي او ضروري برېښي چې باید د موضوع له ډول او حجم سره سم قالب غوره شي، خو دا چې لیکوال تر دې مهاله په یوه قالب کې تمرین کړی او یوازې په دې ډگر کې تجربه لري، نو ورته گرانه وي چې د قالب له امله تر پایه پوري د هماغه یوې موضوع لمنه ونیسي، پایله یې دا راووزي چې موضوعات یې سولېدلي کلیشه یي او سترې کوونکي ښکاري، خو طنزلیکوال په بېلابېلو قالبونو کې لیکنې کوي او په دې ډول نوښتگر روزل کېږي.

د طنز بل ارزښت دا دی چې مینه وال یې ډېر دي. لوستونکي بېلابېل ذوقونه لري، څوک شعر، څوک نثر، څوک لنډه کیسه، ناول، سفرنامه او څوک بیا ادبي ټوټې او نور فورمونه خوښوي. دغه ډول خلک د هنر

وړاندې كولو د بڼې او شكل له مخې هم سره وپشل شوي دي. څوك چاپي، څوك تصويري او څوك بيا تمثيلي هنري اثار خونښوي. د طنز بڼېگڼه دا ده چې هم ليكلې، هم شفاهي، هم تصويري او هم تمثيلي بڼه لري، په هر هنري فورم او شكل كې راتلاى شي، نو په دې ډول ويلاى شو چې د طنز لمن د نورو هنرونو په پرتله پراخه او ډېر مينه وال لري.

د طنز بله گټه دا ده چې په ټولنه كې د اصلاح غوښتنې روحيه پياوړې كوي. د طنز اساسي هدف د ټولني اصلاح او روغتيا ده. طنز د اجتماعي طبیب حیثیت لري چې د ټولني ډېرې كوچنې نيمگړتياوي هم پېژني او درملنه يې كولاى شي. د سياست تر څنگ په ادبياتو كې هم د محافظه كار، انقلابي او اصلاح غوښتنې مبارزې موضوع د بحث وړ ده او ټول ادبيات له همدې دريو رنگونو څخه خامخا يو رنگ لري. محافظه كار ادبيات هر څه پر خپل حال پرېږدي او نيمگړتياوو ته گوته نه نيسي. انقلابي ادبيات بيا د يوې شپږې لپاره ټول پوستين اور ته اچوي، وچ او لاندې ټول يو ځاى سوځوي، لكه توپان د ټولني ټول بنسټونه له بېخه باسي، خو دا تضمين نه شي وركولاى چې دا بنسټونه بيرته جوړولاى شي او يا يې تر پخواني حالت ښه جوړوي. سمون پالان بيا معتدله لاره غوره كوي، نه د ټولني پر ټولو ناخوالو سترگې پټوي او نه هم هر څه له سره جوړوي، د ټولني جوړ ځايونه پر خپل پخواني حالت پرېږدي او يوازې يې نيمگړي او تخريب شوي برخې اصلاح كوي. څرنگه چې د طنز هدف د ټولني اصلاح ده، نو ويلاى شو چې طنز د اصلاحي ادبياتو سرلارى گڼل كېږي.

د طنز بل اهمیت په دې کې دی چې ښکلا له بدرنگیو راجلا او سوچه کوي. طنز ښکلا ته د لوستونکو پام وړ اړوي، د دې لپاره چې ښکلا نوره هم وځلېږي، سوچه شي، نور هم ارزښت پیدا کړي، نو باید له بدرنگۍ څخه بېله شي. طنز له یوې خوا انتقاد په ښکلي او هنري انداز کې وړاندې کوي او له بلې خوا بدرنگي غندي او له ښکلا څخه یې جلا کوي، چې په نتیجه کې یې ښکلا سوچه او د خلکو پام وړ اړوي.

د طنز له لارې په ټولنه کې انتقادي تفکر وده کوي او اجتماعي ناخوالي مشخص کېدای شي. طنزي انتقاد د درملو حیثیت لري. هغه درمل چې په لومړي سر کې درد لري، خو نتیجه یې روغتیا ده. که څه هم انتقاد کول او منفي لید لوری کوم درد نه شي دوا کولای، خو نیمگړتیاوي ښه ترا مشخص کولای شي. تر هغو چې په ټولنه کې نیمگړتیاوي مشخص نه شي، نو د اصلاح لپاره یې هیڅ ډول ستراتیژي او پلان نه شي جوړېدای. که انتقاد نه وي، نو گڼ شمېر اجتماعي نیمگړتیاوي، ناخوالي او ظلمونه به پټ پاته وي، ظالم به ځکه سرې سترگې گرځي چې نه به ولس او نه به دولت خبر وي، خو په هره اندازه چې د ټولنې ډېرې نیمگړتیاوي رسوا او مشخص شي، نو په هماغه کچه یې د اصلاح لارې چارې اسانه کېږي. (۴: ۸۲ مخ)

د طنز بله گټه دا ده چې لوستونکي خندوي او خندا د انسان اړتیا ده. په طنز کې د انتقاد تر څنگ ظرافت او خندوونکی انځور هم یو مهم عنصر گڼل کېږي او دا هم یو حقیقت دی چې خندا تل له سولې سره تړلې وي. په کومه ټولنه کې چې د انتقاد کولو زړه ورتوب او انتقاد زغملو کلتور حاکم وي، هلته د اصلاح لپاره هڅې کېږي او چېرې چې

خلک خاندې هلته جگړه نه وي. د ترکيې نوميالی طنز ليکوال عزيز نسين وايي چې طنز لږ تر لږه انسان خندوي او هغه څوک چې خاندې هيڅکله هم جگړه نه کوي، نو افغاني ټولنه چې خورا ډېرې ناخوالې يې گاللي او اوس هم له گڼ شمېر بدمرغيو سره لاس او گربوان ده، دا اړتيا ليدل کېږي چې د اصلاح په نيت دې ناخوالو ته د انتقاد گوته ونيول شي، خو که دا انتقاد د خدا په بڼه وي، نو لا به بڼه وي، ځکه چې افغاني ټولنه هم اصلاح او هم خدا ته اړتيا لري. څېړنو ښوولې چې د تراژيدي فيلم کتل يا ليکنې لوستل د طنزي او کوميدي اثر په پرتله د وينې جريان چټک کوي او انسان خوشاله ساتي. (۹: ۵ مخ)

طنز ادبي ژانر که ادبي سبک؟

ځينې ليکوال په دې اند دي چې طنز ځان ته ادبي فورم، صنف يا ژانر (Genre) دی او نور يې بيا سبک (Style) بولي. همدا گروهه او باور د دې لامل شوی چې اوس ډېری ادبپوهان د ادبي اثارو په ډلبندی او وېش کې د طنز ځای سم نه شي مشخص کولای. لومړی عقیده ډېره مشهوره ده، ځکه نو ډېر پلويان هم لري. موږ په دې بحث کې لومړی ادبي ژانر او بيا سبک په لنډ ډول څېړو، تر دې وروسته به وگورو چې طنز له کومې ادعا سره سم لگېږي؟

د ادبي ژانرونو د ډلبندی هدف د شکل او محتوا بېلول دي. که غواړو چې يو ادبي اثر وڅېړو، نو بايد لومړی مشابه ادبي اثار په يوه ډله او کورنۍ پورې وتړو او بيا يې تحليل کړو. د هر ادبي ژانر په اړه ځينې قراردادونه او معيارونه موجود دي. که ادبي اثار ډلبندي نه کړو، نو په هغه تله او کاني يې نه شو تللای چې په ادبي تيورۍ کې د هغه لپاره وضع شوی وي. له بلې خوا د علم يوه مهمه ځانگړنه دا هم ده چې بايد ډلبندي شي او دا وېش په ټولو علومو کې دود دی. (۵۳: ۱۸۳ مخ)

نوميالي فيلسوف ارستو د لومړي ځل لپاره ادبي اثار پر دريو عمده برخو ووېشل لکه حماسي يا داستاني، تغزلي يا سندرېز او ډراماتيک يا تمثيلي ادبيات. د وخت په تېرېدو سره ادب وده وکړه، ادبپوهانو د ارستو پر وېش بحثونه وکړل او په نتيجه کې نوي ډلبندی جوړې شوې. دا وېش په لوېديځه او ختيځه نړۍ کې سره جلا دی. په ختيځ او لوېديځ کې هم هره ژبه داسې ولسي ژانرونه لري چې په هغه کې دا وېش نه مراعت کېږي او هر ژانر جلا قراردادونه او معيارونه لري او د هغه له مخې يو اثر ښه يا کمزوری گڼل کېږي. د نوي وېش له مخې د ارستو ژانرونه لوی گروپونه بلل کېږي چې هر گروپ يې پر څو ژانرونو وېشل شوی او هر ژانر بيا په خپل ځان کې کوچنۍ څانگې لري چې کوچنۍ ژانر يا (Sub Genre) يې بولي. د بېلگې په ډول چاربيته د پښتو ولسي- ادب يو ډول دی چې په غنايي يا سندرېز گروپ پورې اړه لري، خو په دې کورنۍ کې ځنځيري چاربيته هم لرو چې کوچنۍ څانگه ورته ويلای شو.

له ارستو رانیولې بیا تر اوسه پورې نه یوازې دا چې پر پخوانیو ډولونو نوي ژانرونه ورزیات شوي، بلکې له پخوانۍ زړې تنې څخه نوي څانگې هم راتوکېدلې او یا دوي څانگې سره یو ځای او نوی ژانر ځنې جوړ شوی دی، مثلا له قصیدې څخه غزل جوړه شوه، له پخوانیو جنایي رومانونو څخه د داستایوفسکي رومانونه وزبړېدل، روسي شاعر الیکساندر بلوک له لرغونو کلیوالي ترانو څخه الهام واخیست او په خپلو شعرونو کې یې پخوانۍ محتوا په نوې بڼه وړاندې کړه.

پخوا په لویدیځ کې کومیدي او تراژیدي جلا محتوا بلل کېده، خو اوس په یوه قالب کې هم راتلای شي او کومیدي - تراژیدي یې بولي. دغه ډول په پښتو کې ځوان فورم ټیپیزه درواخله چې د پښتو تر ټولو قوي او مشهور شعري فورم (لنډۍ یا ټیپي) پر بنسټ روغه شوه.

که څه هم د ارستو وېش او د هغه وخت له زړې تنې څخه رازرغونې شوي څانگې اوس هم گڼ شمېر لارویان او پلویان لري، خو ځیني ادیبوهان په تېره بیا ښکلا پېژندونکي وایي چې دا ډلبندي اوس زړه او تر وخت تېره ده. دوی وایي چې دې طبقه بندۍ د ادبیاتو د نوي تاریخ فضا مسمومه کړې او د ښکلا پېژندنې په برخه کې یې له مور څخه گڼ شمېر حقایق پټ کړي دي. دوی استدلال کوي چې ډېر ځله یو نابغه هنرمند له دې امله د کره کتونکو له نیوکو سره مخ او شاهکار اثر یې له پامه غورځول کېږي چې ولي یې د ادبي ډولونو وېش نه دی مراعت کړی. (۲۳: ۲۹-۳۰ مخونه)

د ادبي ډولونو تر وېش وروسته د ادبي ژانر د شکل او محتوا موضوع ته راځو. د هر ادبي اثر شکل او محتوا تر خپل منځ نه بېلېدونکي اړیکي

لري. يو ادبي ژانر چې شکل يې له محتوا سره سمون و نه لري يا يو شکل خپله محتوا تشریح نه کړای شي، گړدسره هنري ارزښت نه لري. د هند د نيمې وچې نابغه لیکوال او شاعر رابند نات پانگور په خپله مقاله (د ادب مضمون) کې په دې اړه داسې وايي: ((بهرنۍ نړۍ زموږ په احساساتو او خيالاتو کې بله نړۍ جوړوي. دغه نړۍ نه يوازې له هغو رنگونو، کرکټرونو، غږونو او هغو شيانو څخه ډکه ده چې له دباندي نړۍ څخه ورته راځي، بلکې د ښو او بدو په اړه زموږ ډار، زړه ورتوب، تعجب، خوښۍ او خواشيني سره هم ژورې اړیکې لري)).

د هرې موضوع د بيان لپاره ځانگړی قالب موجود دی، مثلا د تغزلي يا سندريز ادب لپاره قصيده، غزل، څلوريزه، لنډۍ، چاربيته او داسي نور شعري قالبونه مناسب دي. دغه ډول د داستاني موضوعاتو لپاره مثنوي، لنډه کيسه، ناول او رومان مناسب قالبونه دي. دلته گورو چې محتوا او شکل تر خپل منع يو تناسب لري، يوه اوږده کيسه د لنډۍ يا غزل په فورم کې نه شو وړاندې کولای، خو مثنوي بيا د اوږدو کيسو لپاره ډېر ښه قالب دی. که غواړو چې همدا اوږده کيسه په نثر کې وليکو، نو لنډه کيسه، ناول او رومان غوره قالبونه دي.

کله کله خو مضمون او شکل داسي سره غوټه شوي وي چې گړدسره نه سره بېلېږي. د تخليقي اثر قالب بايد داسي و نه گڼل شي لکه لوبښی او اوبه. اوبه د لوبښي له جنس څخه نه دي، ځکه نو کولای شو چې د يوه لوبښي اوبه په بل لوبښي کې واچوو، خو که له يوه مضمون څخه د هغه د افادې شکل ليري کړو امکان لري چې بل شی ځنې جوړ شي. مثلا غواړو يوه محتوا د رومان په قالب کې وړاندې کړو. که وغواړو همدا

محتوا د ژورناليستيکي مقالې يا ډرامې په بڼه وړاندې کړو، نو نه يوازې دا چې د تخليقي مضمون د افادې فورم مو بدل کړ، بلکې يو نوی مضمون مو په نوي شکل کې ځای کړ او آن دا چې د هنر له ډگره ووتو. (۲۲):

۸۳- ۸۵ مخونه)

زموږ فرهنگي دود داسې دی چې ټول ادبي اثار په لومړي سر کې د بڼې له مخې پر دوو برخو وېشل کېږي چې يو يې نظم او بل يې نثر دی. په دې وېش کې هم نظم او هم نثر خپل تخنيکي جوړښت او قراردادونه لري، مثلاً د پښتو ژبې لنډۍ بايد دوې مسرې وي، د څپو شمېر يې بايد (۲۲) وي چې لومړۍ مسره يې نهه او دوهمه يې ديارلس څپې وي. بايد قافيه و نه لري او دوهمه مسره يې په (نه) يا (مه) پای ته رسېدلې وي. که دا خصوصيات و نه لري، نو لنډۍ نه شو ورته ويلای. (۳: ۱۰۷ مخ)

گورو چې طنز نه د ارستو په دريو لويو گروپونو کې ياد شوی او نه هم په هغه لړ کې د خپلواک ادبي ژانر په توگه راتلای شي چې دې لويو ډلو ته منسوب شوی دی، خو که ورته ځير شو، نو له هر گروپ سره اړه لري او په ټولو هغو ادبي ژانرونو کې راتلای شي چې له دې لويو گروپونو سره اړه لري. لنډه دا چې طنز په هره بڼه راتلای شي لکه د وينا، ليکنې، رسم، تياتر، راډيويي او ټلويزيوني ډرامو په بڼه.

ځينې ادبپوهان ادبي ژانرونه د موضوع او محتوا په نوم هم يادوي، لکه انتقادي ادبيات، عرفاني ادبيات، تعليمي ادبيات او داسي نور. موږ مخکې وويل چې د ادبي ژانرونو هدف د شکل او محتوا بېلول دي، خو په موضوعي وېش کې نه يوازې دا چې د شکلونو او قالبونو وېش له پامه

غورځول کېږي، بلکې محتوا هم په روښانه ډول نه سره جلا کوي. د بېلگې په توګه انتقادي ادبيات به راواخلو چې له طنز سره نژدې خپلوي لري. د انتقاد ساحه تر ادبي ژانر لويه ده، انتقاد هم په ادبي او هم ژورنالستيکو ژانرونو کې راتلای شي، آن دا چې د ادبياتو تر پولو هم اوږي، انتقاد کېدای شي چې د کارتون په بڼه وي چې کارتون ته بيا ادبيات نه شو ويلای.

ځينې ليکوال طنز له انتقادي ادبياتو سره تړي. که دا فرضيه ومنو، نو په ډېرو ادبي او ژورنالستيکو ليکنو کې به د ټولني ناخوالو ته د انتقاد ګوته نيول شوې وي، خو هر انتقاد ته طنز نه شو ويلای. طنز د انتقاد او ظرافت هغه مخلوط دی چې هنري ځلا او ښکلا لري، دا ځلا او رڼا په هر ادبي قالب کې لوېدای شي او دې قالب ته د هغې هيندارې بڼه ورکوي چې په هغه کې د ټولني نيمګړتياوي خورا واضح ښکاري. په پورتنۍ فرضيه کې وينو چې په انتقادي ادبياتو کې د طنز له دوو اساسي ارکانو څخه يوازې يو رکن يانې انتقاد ليدل کېږي، خو د طنز بل رکن چې ظرافت دی له پامه غورځول شوی دی، نو په دې اساس ويلای شو چې د ادبي اثارو موضوعي وېش يوازې ادبي موضوعات اوډلای شي، خو د ادبي ژانرونو د شکل او محتوا په وېش کې مرسته نه شي کولای.

مخکې مو وويل چې ادبيات د بڼې له مخې پر دوو عمده برخو وېشل کېږي چې يو نظم او بل يې نثر دی. ګورو چې طنز هم په نظم او هم نثري بڼه ليکل کېدای شي. دغه ډول مو د هر ادبي ژانر لپاره د بهرني موجوديت يانې قالب خبره وکړه. څرنگه چې طنز د هر ژانر په قالب کې

راتلای شي، نو ویلای شو چې طنز بهرنی وجود او قالب نه لري او یوازې محتوا ده.

د طنز ساحه تر ادبي ژانر لویه ده، ځکه چې ادبي اثار یوازې د خپل قالب په بڼه وړاندې کېږي، خو طنزي اثار پر شفاهي او لیکلې بڼه سربېره په تصویري او تمثیلي بڼه هم وړاندې کېدای شي. مثلاً کارتون طنز دی، خو ادبیات نه شو ورته ویلای. طنزي رومان ادبي اثر دی، خو د ټلوویزيوني سریال تمثیل شوې بڼه یې ادبیات نه شو گڼلای. دلته وینو چې رومان تمثیل شوی او د الفاظو پر ځای یې د تصویر بڼه غوره کړې او د ادب له دایرې وتلی، خو په نوې بڼه کې بیا هم طنز بلل کېږي. اوس که همدا طنزي رومان کارتوني بڼې ته واړوو، نو له ادبیاتو څخه وزی، خو له طنز سره خپلوي نه پرې کوي او په نوې بڼه بیا هم طنز یادېږي.

د ادبي ژانر یوه ځانگړنه دا ده چې کله یې یو ملت له بل څخه په پور اخلی او تقلید یې کوي، نو په شکل یا محتوا کې یې خامخا څه ناڅه بدلون راځي. د بېلگې په ډول جاپانی. هایکو به راواخلو چې نوې پښتو شاعرۍ ته راغلې ده. هایکو په جاپانی شاعرۍ کې درې مسرې لري چې لومړۍ او دوهمه مسره یې پنځه او دوهمه یې اووه څپې لري، خو په پښتو شاعرۍ کې یې د مسریو تر منځ د څپو شمېر مهم نه دی، بس یوازې یې باید د مسریو شمېر درې وي. هایکو د تخنیکي اړخ تر څنگ د محتوا له مخې هم خوراډېرې باریکۍ او نزاکتونه لري. په جاپانی شاعرۍ کې تر ډېره بریده د طبیعت ښکلا انځوروي، خو په پښتو کې چې تر دې مهاله څومره هایکوگاني لیکل شوي، نو هر ډول محتوا پکې

لیدل کېږي. د هایکو غوندې طنز هم له نورو ژبو څخه پښتو ته راغلی دی، نو که چېرې طنز ادبي ژانر وای او یا یې بهرنی وجود درلودای، خامخایې څه ناڅه بدلون کاوه، خو گورو چې د طنز دوه اساسي رکنونه یانې انتقاد او خندوونکی انځور پر ځای پاته او په هره ټولنه کې یې همدا رنگ ساتلی دی. که څه هم په ځینو بهرنیو طنزونو کې داسې خبرې راغلي وي چې زموږ له فرهنگ سره سمون نه لري، خو د هغه اصلي علت د طنز جوړښت نه، بلکې اجتماعي ارزښتونه دي، طبعاً چې د یوې ټولنې ارزښتونه له بلې سره توپیر لري. په ژانر کې شکل اساسي عنصر دی، آن دا چې ادبي ژانر له شکل پرته بیخي زېږېدلای نه شي، خو په طنز کې قالب د طنز برخه نه گڼل کېږي.

په ادبي ژانر کې وینو چې قالب د موضوع او محتوا د کمیت دواړو له مخې مهم دی، خو طنز په هر ژانر کې راتلای شي، آن دا چې پر ادب سربېره په ژورنالېستيکو ژانرونو کې هم وړاندې کېدای شي او قالب یې یوازې د محتوا د کمیت له مخې غوره کېږي. مثلاً د شپاړسمې مېلادي پېړۍ د نوميالي اسپانوي طنز لیکوال سروانتیس (دون کیشوت) رومان به یاد کړو. دا اثر هم رومان او هم طنز دی. سروانتیس غوښتل چې د شپاړسمې پېړۍ پر رومانتيکو ادبیاتو، نکلونو، افسانوي پهلوانانو، درواغجنو کیسو او خرافاتي عقایدو باندې په ادبي بڼه انتقاد وکړي. څرنگه چې هدف یې د ادبیاتو او تاریخ یوه لویه برخه نقد کول او محتوا یې ډېره لویه وه، نو سروانتیس لازمه وگڼله چې د دې محتوا لپاره لوی لوبښی یانې د رومان ژانر غوره کړي. دون کیشوت رومان په دوه ټوکه کې لیکل شوی چې هر ټوک یې تقریباً شپږ سوه مخه لري. د دې لپاره

چې د کتاب ژبه وچه او سترې کوونکې نه شي ليکوال غوره گڼلې چې خپل فکر په طنزي ډول بيان کړي. دلته گورو چې اثر د ادبي ژانر له مخې رومان دی، خو سبک يې طنزي دی. دغه ډول د چارلس ډيکنز اثر د ژانر له مخې رومانونه، خو د محتوا او سبک له مخې طنزونه دي. (۲: ۴۰ مخ)

د طنز په اړه وروستی خبره د سبک ده. سبک په لغت کې سره يا سپين زر ويلی کول او په قالب کې اچول دي او په ادبي اصطلاح د بيان خاص طرز ته وايي. سبک د ادبي نقد او ادبي تيوری لپاره بنسټونه گڼل کېږي، ځکه يو خود ادبياتو د ماهيت په پېژندلو کې مرسته راسره کوي او بل د يوه شاعر يا ليکوال کمزوری هم رانيسي. په سبک کې د لغتونو د انتخاب طرز، د جملو د جوړښت ډول، خيال انځورول، وزن، د بديعي صنايعو راولړلو طريقه او نورو ژبني خصوصياتو تکرار او يا يوه اړخ ته ډېر ارزښت ورکول يې عمده ځانگړتياوي دي. (۱: ۵۲ مخ)

څرنگه چې په سبک کې د ژبنيو توکو تکرار د ملاتير گڼل کېږي، نو په طنز کې هم تل انتقاد او خندا په خپل ځانگړي تناسب او هنرمندانه انداز غاړه په غاړه او بېلابېلو بڼو تکرارېږي. هر ليکوال د خپلې عقيدې له مخې يو شی رد او يا تائيدوي. د يوې ستونزې د حل لپاره يوه ځانگړې لاره غوره کوي او بيا همدا مفکوره د ليکوال په اثارو کې په يوه او بله بڼه تکرارېږي، نو د هغو خصوصياتو مجموعه چې له يوې خوا د يوه ليکوال اثار له نورو څخه جلا او له بلې خوا د ده په اثارو کې تکرارېږي، سبک بلل کېږي. که څه هم ټول سبکي خصوصيات په طنز

پورې اړه نه لري، خو ځينې سبکي ځانگړنې شته چې ادبي ليکنه طنزي کولای شي. (۳۱: ۲۲-۵۴ مخونه)

سبک اووه ډولونه لري چې يو ډول يې د هدف او مقصد په نوم يادېږي. په احساساتي سبک کې ليکوال غواړي چې د لوستونکو احساسات او هيڅانات راوپاروي چې طنز هم په دې ډول سبک پورې اړه لري. طنز ليکوال غواړي چې د لوستونکي احساسات راوپاروي، هغوی وځنډوي، خو په دې خدا کې هغوی ته د ټولنې ځينې ناخوالي او نيمگړتياوي هم وروښيي. سبک د کمي او کيفي اړخونو له پلوه هم د بحث وړ دی چې طنز يې په کيفي ځانگړتياوو کې راځي. (۱۷: ۹۹ مخ)

ځينې ادبي سبکونه د لويو ليکوالو او شاعرانو په نوم هم يادېږي او نور يې تقليد کوي لکه د خوشال بابا سبک، د روښانيانو سبک او داسې نور. دغسې په طنز کې هم دوه مشهور سبکونه شته چې يو (هوراسي) او بل (جووینالي) سبک نومېږي. هوراس او جووینال د لرغوني روم دوه مشهور شاعران ول چې هر يوه يې ځان ته طنزي سبک درلود. جووینالي سبک ته تور يا تريخ سبک هم وايي. په دې سبک کې ظرافت يا خدا لږ او انتقاد ډېر وي، خو برعکس په هوراسي طنزونو کې بيا خدا ډېره او انتقاد لږ وي، ځکه يې سپين يا خواږه طنزونه هم بولي. (۲۶: ۵۱ مخ)

د طنز ليکوالو تر منځ هم د سبک موضوع د بحث وړ ده چې انفرادي سبک بلل کېږي. د بېلگې په توگه يو شاعر يا ليکوال د طنز لپاره سياسي او بل يو فرهنگي موضوع غوره کوي. يو ليکوال د ټولنې لوړپوړې چارواکي په نښه کوي او بل بيا ټيټ رتبه مامورينو ته گوته

نیسي. یو لیکوال د خپلي لیکنې لپاره د لنډې کیسې او بل بیا د راپور فورم غوره کوي. یو لیکوال د الفاظو په مرسته طنز جوړوي، خو بل بیا معنوي صنعتونو ته ترجیح ورکوي. یو لیکوال اوږدې او بل لنډې جملې لیکي. یو لیکوال یو ډول قضاوت کوي او د بل لیکوال قضاوت بیا بېل وي، نو تر دې بحث وروسته دې نتیجې ته رسېږو چې طنز خپلواک ادبي ژانر نه، بلکې ادبي سبک دی.

د طنز سبکونه

سبک (Style) عربي کلمه ده چې په لغت کې د سرو او سپينو زرو وييلي کولو او قالب کې اچولو ته وايي، خو په ادبي اصطلاح د يوه فکر بيانولو طرز ته سبک ويل کېږي چې بنسټ يې تکرار دی لکه د موضوع، قالب، جملو جوړښت، خيال انځورول، لفظي او معنوي صنايعو او نورو ژبنيو خصوصياتو تکرار يا يوه اړخ ته ډېر ارزښت ورکول د سبک عمده ځانگړتياوي بلل کېږي. يو ليکوال که هر څومره د يو چا د سبک تر اغېز لاندې راشي يا په شعوري ډول وغواړي چې د بل ليکوال پر سبک برابره ليکنه وکړي، په نتيجه کې به يې يو سبک بل ته ورته شي، خو کټ مټ يو سبک نه بلل کېږي.

سبک د لیکوال له فکر سره نه بېلېدونکي اړیکې لري او هر لیکوال جلا فکر لري مثلاً یو لیکوال انتقادي تفکر (Critical thinking) لري، خو بل بیا محافظه کار وي، یو لیکوال باغي او بل محتاط وي. که فرض کړو چې دوه لیکوالان یو ډول فکر کوي، نو د موضوعاتو انتخاب یې توپیر سره کوي. په افغانستان کې پخوانیو طنز لیکوالو ډېر عادي موضوعات مطرح کول، د ټولني ډېرو کوچنیو نیمگړتیاوو ته یې گوته نیول، د نظام یا واکمن پورې ډېر کوچني چارواکي یې په نښه کول، مثلاً پر ترافیکي پولیس، کاتب، میرزا، چوکیدار او داسې نورو په اړه به یې طنزونه لیکل، حال دا چې که د ټولني دا پورې اصلاح شوی هم وای، د خلکو پر ژوند یې چندان اغېز نه درلود، خو نن اکثره طنز لیکوال له رئیسانو او وزیرانو نیولې بیا تر ولسمشر پورې کرکټرونه په نښه کوي او په خپلو طنزونو کې د ټولني ډېر اساسي موضوعات رانغاړي.

که فرض کړو دوه لیکوالان هم یو ډول فکر کوي او هم زړه ور دي، دواړه غواړي چې په ټولنه کې پر اداري فساد طنز وليکي او دواړه غواړي چې یو فاسد وزیر په نښه کړي. ایا دواړه به وکولای شي چې د خپل طنز لپاره یو ډول قالب غوره کړي؟ که فرض کړو چې دواړه طنز لیکونکي پر لنډه کیسه لاسبري دي او دا قالب یې غوره کړ، دوی به په دې قالب کې فکر یو ډول ځای پر ځای کړي؟ ایا دوی به وکولای شي چې یو ډول الفاظ غوره کړي؟ د دوی د جملو سکینت او جوړښت به یو ډول وي؟ ایا یو ډول طنزي تخنیکونه به وکاروي؟ طنز د انتقاد او خندوونکي وضعیت یا ظرافت څخه جوړ دی، د ځینو لیکوالو په طنز کې د انتقاد او د ځینو لیکوالو په طنز کې بیا د ظرافت پله درنه وي، ایا

دوه لیکوالان به وکولای شي چې خپل طنز ته د انتقاد زهرجنه دوا او ظرافت خواړه په یوه اندازه ورگډ کړي؟ ښکاره خبره ده چې دا کار ناممکن دی، نو ویلای شو چې سبک فردي ځانگړنه ده. لکه څنگه چې د انسانانو فکرونه او رنگونه سره جلا دي، دغه ډول د دوو لیکوالو سبکونه هم یو ډول نه دي.

که څه هم هر لیکوال ځان ته جلا سبک لري، خو د ځینو لیکوالو سبکونه ډېر پاخه، جالب او ډېر لوستونکي لري، ځکه نور لیکوال هم د دوی تر اغېز لاندې راغلي او د دوی تقلید کوي چې په دې ډول ځینو سبکونو پېړۍ پېړۍ دوام کړی دی لکه د هومر سبک، د شکسپېر سبک، د خوشال بابا سبک، د حمید بابا سبک او داسې نور.

لومړی خو طنز خپله یو ادبي سبک دی چې مخکې مو په دې اړه په تفصیل بحث کړی دی، په دې سبک کې بیا دننه هر لیکوال خپل ځانگړی سبک لري، نو ویلای شو چې طنز ډېر سبکونه لري، خو تور او سپین سبکونه یې ډېر مشهور او هر طنز لیکوال په یو ډول نه یو ډول د دې دوو سبکونو لاروی بلل کېږي. دا سبکونه د طنز د دوو اساسي توکیو په تناسب پورې اړه لري چې یو انتقاد او بل خندوونکی وضعیت یا ظرافت دی. تور طنز ته تر یخ یا جووینالي طنز هم وایي. جووینال د لرغوني یونان طنزي شاعر و. د ده په طنزونو کې به انتقاد ډېر او ظرافت لږ و، ځکه خو د ده طنزونو ته تور یا تر یخ طنز هم وایي. سپین سبک د لرغوني یونان له یو بل شاعر هوراس له نوم سره تړلی دی. د هوراس په طنز کې بیا د جووینال بر عکس انتقاد لږ او خندا یې ډېره ده، ځکه نو پر دې سبک برابر لیکل شویو لیکنو ته خور طنز هم وایي.

د پخوا په ډول اوسني طنزونه هم پر تور او سپين سره وپشل شوي دي،
ځينې طنزونه دومره خواره او لوستونکي دومره خندوي چې خلک د
چاکلېټو په سترگه ورته گوري، ځکه په دې چاکلېټو کې اغېشل شوي
درمل دومره لږ دي چې هر لوستونکی يې خوند نه شي احساس کولای،
خو ځينې طنزونه بيا دومره ترخه دي چې خدا يې د هيڅ برابره ده.
په طنز کې د انتقاد او ظرافت تر منځ تناسب ساتل خورا ضروري کار
دی. که يو طنز لوستونکی و نه خندوي او د خدا پر ځای يې وژروي،
طنز نه شو ورته ويلای، خو که يو طنز يوازې لوستونکی و خندوي او
انتقاد و نه لري بيا هم طنز نه گڼل کېږي. که د انتقاد او ظرافت تر
منځ تناسب ته پام و نه شي، د طنز بنسټونه نرېږي. مور او تاسې هره
ورځ انتقادي ليکنې لولو، خو ادبيات يې نه گڼو، ځکه چې هنريت نه
لري، دغه ډول داسې ليکنې هم لولو چې خندوي مو، خو د اجتماعي
ناخوالو يوه گونښه مو سترگو ته نه دروي. تر ټولو بريالی طنز ليکوال هغه
دی چې د دې دوو توکيو تر منځ تناسب وپېژني او په مناسب ډول د
دې دوو توکو يو ځای کول يې زده وي.

د طنز بنسټونه

کله چې غواړو طنز وپېژنو، نو لومړی مو دا پوښتنه په ذهن کې راگرځي چې طنز له څه شي څخه جوړ شوی دی؟ ډېر ځله به مو د کره کتنې په باندې اړونو کې اور بدلي او کتابونو کې به مو هم لوستي وي چې ادبپوهان ځینې ادبي لیکنې په طنز کې نه شاملوي، خو لیکوال یې طنز بولي، ان دا چې ځینې لیکوالو پر خپلو کتابونو په غټو تورو طنزي شعرونه، طنزي لنډې کیسې یا دې ته ورته نومونه لیکلي وي، خو ادبپوهان یې په طنز کې نه شمېري.

اوس پوښتنه دا ده چې له ادبپوهانو سره کوم معیار شته چې یوه لیکنه طنز گڼي او بله د طنز له دایرې څخه باسي؟ مخکې تر دې چې د دې پوښتنې ځواب ته راشو یو مثال راوړو. (H₂O) د اوبو کېمیاوي ترکیب دی. په دې ترکیب کې هایدروجن او اکسیجن د یو خاص تناسب له

مخې سره یو ځای شوي او اوبه ځنې جوړې شوي دي. اوس که له دې مرکباتو څخه یو یې هم کم یا ډېر شي اوبه نه شو ورته ویلای. دغه ډول طنز هم پر دوو پښو یا دوو بنسټونو باندې ولاړ دی چې یو انتقاد (Criticism) او بل یې هم ظرافت (Elegance) یا خلاف العادت (Abnormal) حالت دی. که یوه لیکنه یوازې لوستونکی وځنډوي، خو انتقاد و نه لري طنز نه بلل کېږي، دغه ډول که یوازې انتقاد ولري او ځنډوونکی وضعیت نه وي پکې انځور شوی بیا هم طنز نه شو ورته ویلای، نو ویلای شو چې طنز له دې دوو توکیو څخه جوړ دی او په دې دوو معیارونو او کانونو یې تللای شو.

په طنز کې د انتقاد او ظرافت ارزښت په دې کې دی چې ظرافت د انسان عواطف او انتقاد یې عقل را پاروي. کله چې لوستونکی په طنز کې ظریف انځور ویني، نو د خندا په بڼه غبرگون ښيي. کله چې یې په انځور کې د ټولني ناخوالو ته پام شو، نو عقل یې راپارېږي او په انځور کې د اجتماعي ناخوالو او بدمرغیو په اړه قضاوت کوي چې وروسته دا قضاوت د قهرجن غبرگون بڼه نیسي، ځکه خو د طنز خندا د کومیدي، هزل او هجوې په پرتله ډېر دوام نه کوي او ډېر ژر په ژرغوني او قهرجن حالت اوږي. امریکایي طنز لیکوال مارک ټوین (Mark Twain) وايي چې د ظرافت او خندا اصلي شکل خوشاله کوونکی نه، بلکې ځوروونکی دی. (۴۲: ۱۷۲ مخ)

د لوستونکي عقلي غبرگون دوه پړاوه لري چې لومړی قضاوت او دوهم قهر او نفرت دی. په طنز کې ظرافت او د لوستونکي ځنډول هدف نه، بلکې وسیله بلل کېږي. د ظرافت په مرسته په ټولنه کې بې عدالتی او

شاته پټ عاملين د لوستونکو سترگو ته دربرې چې په نتيجه کې لوستونکی د هغه په اړه معقول او منطقي قضاوت کوي. په دې بحث کې پر انتقاد، خندوونکي وضعيت، خندا او خندا پر لاملونو باندې خبرې کوو.

۱: انتقاد (Criticism):

انتقاد د ظلم او بې عدالتيو پر وړاندې د انسان عقلي او وجداني عکس العمل دی. طنز له انتقاد او انتقاد په ټولنه کې له ناخوالو او نادودو سره تړلی دی. انتقاد په حقيقت کې له بشري ناورين سره د خلکو کرکه نښي. کله چې په يوه ټولنه کې بشري ارزښتونه تر پښو لاندې کېږي او خلک خپله کرکه د انتقاد په بڼه نښي، دا مانا لري چې خلک له بشري ارزښتونو څخه دفاع کوي او اصلاح غواړي.

طنزي انتقاد لکه ميکروب ضد درمل (Antibiotics) چې د خوند له مخې زهرجن او ترخه دي، خو هدف يې د ميکروبونو له منځه وړل او بشري روغتيا ده. د انتقاد ساحه ډېره پراخه ده، خو طنزي انتقاد له نورو انتقادونو څخه جلا او خپلې ځانگړتياوي لري چې په دې ډول دي. په طنز کې د مشخص فرد پر ځای پر ناخوالو بريد کېږي، ځکه چې پر مشخص فرد، کورنۍ او ادرس انتقاد کول حقوقي بڼه پيدا کوي او په حقوقي برخه کې بايد کره شواهد او اسناد وړاندې شي. په ادبي ليکنه کې چې په هره اندازه کرکټرونه، پېښې، نومونه، ادرسونه، نېټې، مکان او زمان په واقعي توگه معرفي کېږي، په هماغه اندازه د ليکنې هنريت او تخيل ته زيان رسېږي. که په يوه ليکنه کې هر څه واقعي او برېښد

ویل شوي وي، هغه هنري لیکنه نه، بلکې ژورنالېستیک راپور ګڼلای شو، ځکه چې د ژورنالېستیکو لیکنو بنسټ واقعیت او ادبي لیکنو بنسټ تخیل دی. ځینې داسې طنزونه هم شته چې په هغه کې د ستالین، هیتلر او موسولوني نومونه یاد شوي او غندل شوي دي، خو دا کرکټرونه د خپلو شخصیتونو له مخې نه، بلکې د خپلو فکرونو له مخې غندل شوي یا په بله مانا دا کرکټرونه سیمبولونه بلل کېږي چې هدف یې د انسان وژنې، تراهگری، دیکتاتوری، نژادپالنې او فاشیزم غندنه ده. (۲۷: ۳۴ مخ)

په ټولنه کې ناخوالې هر چا ته ښکاره او قربانیان یې هم له هیچا څخه پټ نه دي، خو د ظالمانو، مفسدینو او انسانیت دښمنان هر څوک نه پېژني، ان دا چې کېدای شي د یوه بشري ناوړین شاته پټ لاسونه هیچا ته هم معلوم نه وي، مثلاً په یوه ښار کې درنه چاودنه کېږي چې په پایله کې یې په سلګونو ملکي خلک مړه کېږي، خو هیڅوک نه پوهېږي چې په دې چاودنه کې د چا لاس و؟ نو که موږ د معلومو اشخاصو پر ځای پر بې عدالتیو باندې انتقاد وکړو د ټول ملت، آن دا چې د ټول بشریت خواخوږي به راسره وي، ځکه چې له جنایتونو سره هیڅوک هم خواخوږي نه لري، خو کېدای شي چې له جنایتکارانو سره د هغوی خپلوان، قوم، قبیله او ملګري خواخوږي ولري او کېدای شي د توجیه کولو لپاره یې بېلابېل دلایل ولري. د طنز موضوع انتقاد او هدف یې د ټولني اصلاح ده. که د برید هدف معلوم شخص وي، نو دا لیکنه طنز نه، بلکې هجوه ده، ځکه چې په هجوه کې هر څه برېښد ویل کېږي او کرکټرونه یې هم واقعي وي. (۴۳: ۴) مخ

د شخصي عقدي له مخې پر يو چا بريد کول او د هغه سپکاوی د هجوي عمده ځانگړنه ده، خو څرنگه چې په طنز کې پر معلومو افرادو تېری نه کېږي، نو د طنز مينه وال ورځ په ورځ ډېرېږي، خو هجويه اثار ورو ورو له صحنې وزی، ليکوال او شاعر يې په چاپولو شرمېږي او آن دا چې اکثره معاصر کره کتونکي يې په ادبياتو کې هم نه شاملوي. کله چې په ټولنه کې ناخوالو ته اشاره کوو، نو سمدلاسه له ځان سره قضاوت کوو او په نتيجه کې يې انتقاد هم کوو چې د دې انتقاد پايله له يوه عمل يا فکر څخه کرکه ده، خو بڼه او معقول قضاوت هغه وخت کېدای شي چې په هغه کې قضاوت د عدالت له مخې شوی وي. کله چې د قضاوت لپاره د عدالت معيار منو، نو عدالت دا ايجابوي چې په خپل انتقاد کې انساني کرامت او بشري ارزښتونو ته درناوی وکړو او له شخصي عقدي او سپکاوي څخه ځانونه وساتو.

۲: خلاف العادات وضعيت (Abnormal Situation):

کله چې طنز ليکوال په خپله ليکنه کې د هنري قوت په مټ د اجتماعي ناخوالو داسې ظريف اړخونه انځور کړي چې خلکو تر اوسه پورې نه وي ليدلي او خلاف العادات ورته ښکاره شي، نو تعجب کوي او خپل تعجب د خدا په بڼه څرگندوي. په کوميډي، هزل او هجوه کې هم د خلاف العادات انځور په ليدلو سره خلکو ته خدا ورځي، خو په طنزي ظرافت کې د ټولني ناخوالي هم ليدل کېږي. ځينې ادبپوهان د ظرافت پر ځای خدا د طنز رکن يا بنسټ بولي، خو زه فکر کوم چې خدا د طنز داخلي توکی نه، بلکې د طنز پر وړاندې د

لوستونکو عاطفي غبرگون دی. طنز په خپل داخلي جوړښت کې خدا نه، بلکې ظرافت لري چې د خدا سبب گرځي، مثلاً کله چې د انسان پزې ته د نسوارو بوی ورسېږي، نو غبرگون ښيي او پرنجېږي. دلته نسوار د انسان د شامي سیستم برخه نه ده، بلکې د نسوارو بوی د دې لامل کېږي چې د انسان شامي سیستم عکس العمل وښيي، نو خدا هم له طنز څخه دباندې د لوستونکي عاطفي غبرگون دی چې لامل یې په طنز کې نغښتی ظرافت دی، نوراشیء چې لومړی خدا او بیا خندوونکی وضعیت وپېژنو.

خدا:

خداپېژندنه یا جیلاتولوجي (Gelatology) هغه په زړه پورې برخه ده چې خدا څېړي او په دې وروستیو وختونو کې یې د ډېرو پوهانو او لیکوالو پام ځان ته رااړولی دی، خو تر اوسه پورې هیچا هم د خدا اصلي او اساسي علت نه دی موندلی او په دې اړه څېړنې روانې دي. (۱۲: ۱۵ مخ)

خدا د ځینو پېښو پر وړاندې د انسان فیزیولوژیکي غبرگون دی چې د حرکاتو او غږونو په بڼه څرگندېږي. په سترگو کې خوښي ښکاره کېدل، مسکې کېدل، تندي غوړېدل یا ورین کېدل، د شونډو حرکات، غاښونه ښکاره کېدل، قهقهه یا له خوشالیه تر خوله لوړ اوازونه ایستل، د پښتورگو درد، د سترگو اوبښکي او ځینې وختونه ادرار د خدا عمده ښې نښانې گڼل کېږي، خو یوازې هغه مسکا له طنز سره اړه لري چې په پای کې په ژرغونی او قهرجن حالت پای ته ورسېږي.

خندا دوه ډوله ده چې يوه واقعي او بل مصنوعي خندا ده. واقعي خندا د يوې پېښې پر وړاندې د انسان عاطفي غبرگون دی، خو مصنوعي خندا يوازې د خندا تمثيل دی لکه په کوميدې فيلمونو، ډرامو او تياتر کې چې ممثلين د خلکو د خوشاله کولو لپاره په مصنوعي ډول خاندې، څرنگه چې خندا ساري خوی لري، نو نندارچيانو ته هم سرايت کوي او هغوی هم خاندې.

دا چې خندا ساري ده، په دې اړه نامتو ارواپوه رابرت پروواين (Robert Provine) د خندا ساينس په نوم يوه په زړه پورې مقاله ليکلې چې په نننۍ ارواپوهنه ويب پاڼه کې خپره شوې ده. دی د خپلې خبرې د ثبوت لپاره د تانزانيا د نجونو د ښوونځي يوه کيسه را اخلي او وايي: ((د (۱۹۶۲ م) کال د جنوري پر دېرشمه نېټه د ښوونځي په يوه ليليه کې دريو نجونو غوښتل چې ښوونځی د لنډ مهال لپاره رخصت شي. هغوی تر خپل منځ پر دې خبره وخنډل. د دوی خندا ورو ورو پسې ډېرېده او اخير دومره ډېره شوه چې هر وار به يې يو بل ته کتل، نو له خندا به ږنگې شوې او پر پښتورگو به يې لاسونه ونيول. دې خندا په څو شپبو کې د ليلې (۹۵) نورو نجونو ته هم سرايت وکړ او هغوی هم په خندا پيل وکړ. د نجونو دې حالت ته په کتو سره د ښوونځي اداره اړه شوه چې ښوونځی رخصت کړي. کله چې دا خبر د منځنۍ افريقا نورو ښوونځيو ته ورسېد، نو هلته هم زده کوونکو د ښوونځي د رخصت کېدو له امله خندا پيل کړه. دې خندا همداسي دوام وکړ او په نتيجه کې يې زرو تنو زده کوونکو په زوره زوره وخنډل)). ډاکټر پروواين وايي چې انسان په دماغ کې د خندا لپاره

یوه ځانگړې کڅوړه لري چې خندا کشف کوونکې عصبي میکانیزم (Neurological mechanism of laugh detection) نومېږي. دا کڅوړه په خپل ځان کې یوه کشف کوونکې آله لري چې (Detector) نومېږي. کله چې څوک په خپل چاپېریال کې د خندا وړ څه وویني یا بل څوک خاندې، نو دا آله په اوتومات ډول کڅوړې ته امر کوي چې خندا تولید کړي.

د خدا لاملونه

که غواړو چې په طنز کې ظریف انځورونه ولرو او د دې انځورونو په وسیله لوستونکي وځنډوو، نو باید لومړی د خدا لاملونه وپېژنو. که یوه لوحه په څو رنگونو ښکلې شوې او بیا پر هغه باندې پیغام لیکل شوی وي، د لیدونکي پام ډېر ژر ځان ته رااړوي او د رنگونو له امله پیغام هم په ډېر شوق او لیوالتیا لولي، خو د دې لپاره چې خلک پیغام خوښ کړي باید لومړی د لوستونکو ذوق او شوق ځان ته معلوم کړو. په طنز کې هم باید لومړی پوه شو چې خلک ولې خاندې؟ که د خدا لاملونه مو وپېژندل، بیا کولای شو چې په طنز کې هغه څه ورگډ کړو چې خلک ځنډوي.

خندا په عمومي توګه دا څلور ډولونه لري:

۱: فزیکي عوامل: د انسان جسم داسې حساس ځایونه لري چې که د بل چا لاس ورسره ولګېږي، نو پارېږي او د خندا سبب کېږي، مثلاً د ځینو خلکو تخرګونه، نس او پوندې د بل چا له لاس سره حساسیت لري، که لاس ورسره ولګېږي، نو تخنېږي او خندا ورځي.

۲: کېمیاوي عوامل: ځینې کیمیاوي مواد شته چې که چېرې د پزې له لارې د انسان وجود ته ننوزي، د خندا لامل ګرځي لکه ځینې ګازونه، نشه یي توکي، زعفران او داسې نور.

۳: عصبي ناروغۍ: ځینې خلک له دې پرته چې په خپل چاپېریال کې څه وویني خاندې یا کله کله یو څه وویني، نو عصبي سیستم یې ګډوډ شي او بې اختیاره خاندې. مثلاً یو څوک د خپل زوی، لور، پلار، مور یا بل تېروني دوست د مړینې خبر واوري یا یې مړی وویني، نو د ژړا پر ځای ناڅاپه خندا شروع کړي، کله کله خو دا خندا دومره دوامداره وي چې کنټرولول یې ګران کار وي.

د ډار تر څنګ هیله مندي هم د خندا یو عامل کېدای شي. مثلاً یوه ماشوم اشتباه کړې ده، پلار یې په قهر دی او په ماشوم پسې منډې وهي، پلار غواړي ماشوم ونیسي او سزا ورکړي. په دې وخت کې ماشوم منډې وهي او خاندې، ماشوم ځکه خاندې چې ځان ازاد احساسوي او فکر کوي چې پلار یې نه شي نیولای، خو که ماشوم د پلار ګوتو ته

ورشي، نو د ماشوم خدا په ناهيلي اوري او په ژړا پيل کوي. دغه ډول د ځينو عصبي ناروغانو خدا هم له چاپيريال او ټولني سره اړه نه لري، بلکې اصلي علت يې عصبي ناروغۍ دي.

۴: فکري عوامل: دا عوامل مستقيم يا غير مستقيم د انسان پر ذهن اغېز کوي او خندوي يې. فکري عوامل خورا مهم دي، ځکه چې د انسان له عقل، فکر، عقايدو، منطقو، قضاوت او ټولني سره اړه لري او ساحه يې ډېره لويه ده. څرنگه چې طنز هم د انسان له فکر او ذهن سره اړه لري، نو يوازې د خدا فکري عوامل له طنز سره اړه لري او مور هم يوازې د خدا همدا عوامل څېړو.

د خدا په اړه بېلابېلې تيورۍ

ارواپوهان له ډېره وخته راهيسې هڅه کوي پوه شي چې يو عادي او روغ انسان ولي خاندې؟ په دې اړه گڼ شمېر خپرني شوي او د خدا ځينې عوامل هم مشخص شوي دي، خو لا تر اوسه پورې خپرونکي نه دي توانېدلي چې د خدا اصلي لامل پيدا کړي، ځکه نو په دې اړه نورې خپرني هم روانې او په دې اړه نوي تيورۍ هم وړاندې کېږي. مور په دې بحث کې د خدا د لاملونو په اړه د بېلابېلو پوهانو تيورۍ را اخیستي او غواړو چې د دې تيوريو تر منځ گډ ټکي پيدا او د خدا يو نسبتاً اصلي عامل وپېژنو.

۱: د لوړوالي احساس (Superiority):

ارستو وايي چې کله عاقل انسان د ناپوهانو کره وړه وويني يا خپل سيال مات کړي، نو خدا ورځي، مثلا کله چې يو لوستی سړی ويني چې يوه نالوستي سړي کتاب سرچپه نيولی وي، نو لوستي سړي ته خدا ورځي، ځکه چې ځان لوړ او هونبیار ورته ښکاره شي.

۲: تناقض (Incongruity):

کله چې د شکل او محتوا، ظرف او مظروف، ظاهر او باطن، پيل او پای، عمل او وينا تر منځ تناقض موجود وي د خدا سبب کېږي، مثلا که يو بوډا سړی د موسيقۍ په محفل کې د ځوانانو غونډې نڅا کوي، نو په ليدو يې خلکو ته خدا ورځي، ځکه چې د بوډا عمر او نڅا تر خپل منځ تناقض لري.

۳: ماشيني تکرار (Mechanical repetition):

فرانسوي فيلسوف (برگسن) وايي چې ((ماشيني تکرار د خدا اصلي لامل دی لکه تکيه کلام، يوه خبره څو څو واره تکرارول، د يو خاص نظم له مخې پزه کښول يا ژبه ژر ژر رايستل او ننه ايستل او داسې نور حالتونه چې ماشيني تکرار ولري د خدا وړ گرځي)). برگسن زياتوي چې يوازې د انسان کره وړه د خدا وړ دي. مور پر حيواناتو او بې سا شيانو باندې يوازې هغه وخت خاندو چې انسان ته ورته کارونه کوي. کله چې يو ريبوت د انسان په ډول کار کوي د خدا وړ گرځي.

۳: تضاد:

دا تیوري تناقض ته نژدې ده، توپیر یې دا دی چې په تناقض کې یو حالت له بل سره سم اړخ نه لگوي، خو په تضاد کې یو حالت مطلق د بل حالت ضد وي. مثلا که د ډاکټر د کلینیک لوحه د قصاب پر دوکان راځوړند کړو د خندا وړ گرځي.

۴: حاضر ځوابي:

دا تیوري تناقض ته ورته ده. کله چې له یو چا څخه پوښتنه وکړو، خو هغه زموږ د توقع یا عادت خلاف ځواب راکړي موږ ته خندا راځي. په دې اړه به د انگلستان د مشهور سیاستوال چرچل مثال راوړو. ((وایي چې یوه ورځ چرچل په یوه نړۍ کوڅه کې تېرېده چې خپل یو سیاسي مخالف یې په مخه ورغی، دواړو یو بل ته ږږ ږږ سره وکتل، د چرچل مخالف وویل: زه نه شم کولای چې پر یوه اړخ شم او یو احمق تېر شي. چرچل په داسې حال کې چې پر یوه اړخ کېده وویل: خو دا دی زه دا کار کوم)). په حاضر ځوابي کې زموږ ذهن د یو ډول ځواب وړاندوینه کړې وی. په حاضر ځوابي کې موږ ته ځکه خندا راځي چې د خپلې وړاندوینې خلاف ځواب ترلاسه کړو. (۴۷: ۲۹۳ مخ)

۵: سوء تفاهم یا ناسم پوهاوی:

دا تیوري هم تناقض ته ورته ده. د موضوع د ښه وضاحت لپاره به یو مثال راوړو. یو ځوان سینما ته تللی دی. شاته یې ښځه او مېړه ناست دي او تر خپل منځ په لوړ اواز خبرې سره کوي. ځوان د دوی د خبرو

له لاسه د فیلم ډایلاگونه سم نه شي اورېدای. اخير يې زړه تنگېږي،
بنځې او مېړه ته وايي: ډېر وبخښئ تاسې بنې خبرې کوئ، خو زه په
دې حالت کې سم نه شم اورېدای. بنځې فکر وکړ چې د ځوان هدف
دا دی چې زموږ خبرې سمې نه شي اورېدای، هغه و چې له قهره سره
او شنه واوښته او په لوړ اواز يې وويل: زما يې د بلا چې زموږ خبرې
سمې نه شي اورېدای. موږ خو د خپل کور خبرې کوو، ته نه شرمېږې
چې زموږ کورنۍ خبرې اورې؟

۶: د توقع خلاف حالت:

دا تيوري هم تناقض ته ورته ده. مثلا د پنځوس کلن سړي د زېږېدو
کليزه وي. په دې مناسبت يې په يوه شانداره هوټل کې مېلمستيا جوړه
کړې او دوستانو يې ډول ډول سوغاتونه ورته راوړي وي. سړی د مېلمنو
په مخ کې يوه يوه تحفه خلاصوي او هيله لري چې تحفه به د ده له
ژوند او شخصيت سره برابره وي. په دې لړ کې د تحفې يو پاکټ
خلاصوي، گوري چې د توقع خلاف له پاکټ څخه د بنځو لب
سیرين، سينه بند او ماشومانو چوشک او چوټه (پمپر) راوړي.

۷: اروايي سکون:

هربرټسپنسر (Herbert Spencer) باور لري چې کله د انسان ذهن له
غم او اندېښنو څخه تش يا په يو کار کې بريالی شي، نو خندا ورځي،
مثلا يو مجرم په شل کاله بند محکوم شوی او په زندان کې پروت دی.
نابيره په ټلويزيون کې خبر راځي چې کودتا وشوه او نوی حکومت ټول

بنديان خوشي کوي. په دې وخت کې زنداني خوشاله کېږي او په زوره زوره خاندي. دلته وينو چې زنداني ځکه خاندي چې د خپلې توقع خلاف خبر يې واورېد، خو که همدا زنداني په زندان کې شل کاله بند پوره کړي او اخيري ورځ له زندان څخه وزي، نه خاندي، ځکه مخکې لا خبر دی چې د بند موده يې پوره شوې او خوشي کېږي. هغه خوشالي چې له انسان سره په دوامداره توگه ملگري وي د خندا په بڼه نه څرگندېږي. مثلاً يو ځوان له داسې نجلۍ سره واده کوي چې ډېره يې خوښه ده. دا ځوان که څه هم ډېر خوشاله دی، خو بيا هم نه خاندي. کېدای شي يوازې هغه وخت له خوشاليه وځاندي چې خبر شي نجلۍ له ده سره واده کولو ته چمتو شوه، نو په لنډ ډول ويلای شو چې د پورتنیو تيوريو تر منځ گډ ټکی خلاف العاده وضعیت دی. کله چې انسان په خپل ژوند کې له خلاف العاده وضعیت سره مخ شي، نو خندا ورځي.

په ټولنه کې ځانگړی تناسب او انساني تصور

موږ په نړۍ کې انسانان، حیوانات، نباتات، غرونه، سیندونه، ځنگلونه، بڼارونه، کلي او نور موجودات وینو. د هغوی تر منځ اړیکې، د هر یوه ځانگړتیاوي، اغېزې، فزیکي جوړښت، حرکات، وظایف او نور اړخونه وینو او سوکه سوکه ورسره عادت کېږو. په شعوري او یا هم ارثي یا کلتوري ډول دا واقعیتونه منو، بالاخره د هر شي په اړه په خپل ذهن کې یو تناسب ټاکو او په همدې باور ژوند کوو. کله چې کوم وخت یو شی له همدې تناسب څخه وتلی راته ښکاره شي، نو موږ ته خدا راځي. کېدای شي دې ډول وضعیت ته خلاف العادت یا (Abnormal Satuation) ووايو. مثلاً پېښي تل پر بامونو گرځي او هیچا ته د خدا وړ خبره نه ده، ځکه چې ټول خلک ورسره عادت شوي دي، خو که کوم

وخت د يوې خو پوريزې ودانۍ پر بام خر ولاړ وي، کېدای شي ډېر خلک تعجب وکړي او په خندا يې نندارې ته راټول شي.

خلاف العادت وضعيت د تل لپاره انسان نه خندوي. مثلاً که همدا خر د ډېر وخت لپاره پر بام پاته شي او يايخي يې همدا بام د اوسېدو ځای وي، نو ورو ورو خلک ورسره عادت کېږي. لکه يوه ټوکه چې د لومړي ځل لپاره انسان ډېر خندوي، خو دوهم ځل يې لږ خندوي، دريم ځل يې بيخي لږ خندوي او څلورم ځل نيايي بيخي د خدا وړ نه وي.

خلاف العادت وضعيت جغرافيايي حدود هم لري. يوه صحنه به په يوه هيواد کې د خدا وړ، خو بل ځای کې به عادي کار وي. په اروپا کې په سپي باندي گاډۍ کښول معمولي خبره ده، خو په افغانستان کې د خدا وړ خبره بلل کېږي. دغه ډول زمان هم پر خندوونکي وضعيت اغېز لري. يو کار به يو وخت معمول و، خو اوس د خدا وړ خبره ده چې ښه مثال يې موږ او فيشن دی. که يو څوک خپل کالي د زر کاله پخواني موږ سره سم جوړ کړي، د خدا وړ خبره ده.

د طنز مخاطب انسان او خدا هم انساني ځانگړنه ده. انسان درې عمده اړخونه لري چې له دې لارې ښه خپرل کېدای شي، لکه جسمي، ذهني او اجتماعي اړخونه. موږ د انسان همدې دريو اړخونو ته پام کوو، د وخت په تېرېدو ورسره عادت کېږو او بيا يې په خپل ذهن کې يو تناسب انځوروو. کله چې په دې دريو برخو کې يوه برخه يې له تناسب څخه وتلې راته ښکاره شي، نو موږ ته خدا راځي.

د انسان په ذهن کې د جوړ شوي تناسب ډولونه

د بشري ټولنې تر ټولو اساسي واحد انسان دی چې په عمومي ډول يې درې اړخونه د خپرنې وړ دي لکه جسمي، ذهني او اجتماعي اړخ. کله چې غواړو د يو چا په اړه معلومات لاس ته راوړو، نو دا درې اساسي پوښتنې مو په ذهن کې راگرځي چې له جسمي پلوه څنگه دی؟ زوړ دی که ځوان؟ چاغ دی که ډنگر؟ په ونه جگ دی که ټيټ؟ د پوستکي رنګ يې سپين، تور، سور او که ژيړ دی؟ له ذهني پلوه لېونی دی که پر سد؟ لوستی دی که نالوستی؟ هوبسيار دی که کم عقل؟ لايق او که تنبل دی؟ چالاک دی که ساده؟ کله چې مويې دا دوه اړخونه وپېژندل، دريمه پوښتنه د هغه د اجتماعي کرکټر په اړه ده. نوموړی څه وظيفه لري؟ معلم، متعلم، مامور، سوداګر، مجرد، متاهل،

سیاستوال، شتمن او که بپوزله دی؟ کله چې مو دا معلومات حافظې ته وسپارل د وخت په تېرېدو سره زموږ په ذهن کې یو تناسب جوړېږي. دا چې په دې تناسب کې گډوډي یا خلاف العاده وضعیت څنگه د خندا لامل گرځي په دې بحث کې به د جسمي، ذهني او اجتماعي تناسب څو بېلگې وړاندې کړو.

۱: جسمي تناسب:

جسمي یا فزیکي تناسب څو ډولونه لري لکه د انسان د وجود د غړو تناسب، جنسي ځانگړتیاوي، حرکات او سکانات، خبرې کول او داسې نور ډولونه لري چې دلته یې هر ډول په لنډ ډول بیا نوو.

الف: د بدن غړي:

انساني حواس د انسان د بدن له غړو سره عادي شوي او زموږ په ذهن کې یې یو تناسب جوړ کړی دی. که هر غړی یې له تناسب څخه ووځي، نو د خندا وړ گرځي. که د یو چا پزه د کوتان د مېنوکي غوندي اوږده وي، غوږونه یې د وزې غوندي اوږده او څرېدلي وي، سر یې د غويي غوندي غټ او ملا یې د مېږي په شان نری وي، نو د خندا وړ گرځي.

ب: جنسي ځانگړتیاوي:

نر ځان ته خپل او ښځه خپل ځانگړي فزیکي خصوصیات لري. که یوه ښځه ږیره ولري، د نر کالي واغوندي یا نر د ښځي کالي واغوندي یا

ښځینه سینگار وکړي، نو خلک یې په لیدو خاندی، آن دا چي که د نر اواز د ښځي غوندي نری وي هم خلکو ته خندا ورځي. ښځې په بیولوژیکي لحاظ داسي جوړښت لري چې ماشوم زېږولای شي، خو نارینه داسي جوړښت نه لري، نو که په رسنیو کې یو داسې خبر خپور شي چې کوم نارینه امیدواره شوی یا یې ماشوم زېږولی، په رښتیا چې د خدا وړ خبره ده.

په بیولوژیکي لحاظ تر بلوغ وروسته د نارینه ږیره او برېتونه راشنه کېږي، خو ښځه ږیره او برېتونه نه لري، نو که کومه ښځه ږیره ولري د خدا سبب کېږي. که یو څوک اوږده ږیره ولري او بیا یې وخریي نو په لومړي ځل لیدو سړي ته خندا ورځي. ښځې د سر وښتانه اوږده پرېږدي او خپل ځانگړی موډ لري، خو که کومه ښځه سر پاک وخریي یا نارینه له ږیرې څخه کوڅی جوړه کړي د خدا وړ گرځي.

ج: حرکات او سکانات:

لوی، کوچنی، نر، ښځه، ځوان او زوړ انسان خپل ځانگړي حرکات او سکانات لري. که دا حرکات او سکانات تبدیل یا له خپل تناسب څخه ووځي د خدا وړ گرځي. که د انسان حرکات او سکانات حیوان یا د حیوان دا انسان ته ورته شي بیا هم د خدا وړ گرځي، مثلا خرس لکه انسان پر دوو پښو روان شي، انسان لکه آس پر څلورو پښو حرکت وکړي او شیشنی شروع کړي، شامپانزي بیزو لکه انسان پیتاوي ته څنگ وهلی او په هینداره کي خپل مخ گوري، دا ټول خلاف العادت حالتونه دي چې د خدا وړ گرځي.

د: د خبرو ډول:

هر انسان د خپل ذهن، عقیدې، عقل او اجتماعي موقف سره برابرې خبرې کوي. پر لېوني باندې خلک راټول وي او ورباندې خاندې او کله کله لېونی هم پر خلکو باندې خاندې، ځکه لېوني ته د خلکو او خلکو ته د لېوني خبرې خلاف العادت ښکارېږي. که ولسمشر پوډري غوندي خبرې وکړي يا يو عالم د نالوستو خلکو غوندي د کلماتو تلفظ ناسم ادا کړي يا د يوې کلمې پر ځای بله کلمه راوړي د خدا وړ گرځي. مثلاً که يو باسواده سړی پاکستان، فاکستان، اساسي قانون، هساسی کانون او عشق، (هشک) تلفظ کړي د خدا وړ گرځي.

۲: ذهني او عاطفي تناسب

لکه څنگه چې د انسان له جسمي تناسب سره اشنا شوي يو، دغسي-د هر پور انسانانو له ذهني او عاطفي وضعیت په اړه هم په خپل ذهن کې يو تصوير لرو. هر عادي او جوړ انسان عقل لري او زموږ توقع هم دغه ده چې بايد هر عاقل او بالغ انسان معقول او معمول کړه وړه ولري، خو که موږ په خپل دې تصوير کې لږ بدلون هم احساس کړو، نو خدا راځي. مثلاً يو سياستوال معمولاً سياسي مفکوره او تگلاره لري، خو که يو گوندي سړی په گوندي دفتر کې ووايي چې: د خدای پر پار دلته سياست مه کوئ، نو خلکو ته پر دې خبره خدا ورځي. که يو څوک د دې پر ځای چې د وزې غولانځه ولوشي دلوشلو په نيامت وزه تر لکۍ کشوي د خدا سبب کېږي.

انسانان چي څنگه په ظاهره ښکاري، نو د خلکو په ذهن کي د هغه د فکر په اړه هم يو انځور جوړېږي او له ظاهر څخه يې هماغسي-هيله لري. مثلا له روحاني شخص څخه د تقوا، له نظامي افسر- څخه د زړه ورتوب، له ملنگ څخه د عاجزی، له باسواده څخه د سواد او له ډاکټر څخه د طبي پوهې هيله کېږي، خو که دا خلک د خپل ظاهري شکل او مسلک خلاف کوم عمل وکړي د خدا وړ گرځي.

عواطف د انساني جوړښت يو بل مهم اړخ دی. خدا، ژړا، مينه، کرکه، ډار او زړه ورتيا انساني عواطف گڼل کېږي چې هر يو يې پر خپل وخت او ځای راڅرگندېږي. که يو جنرال د جگړې پر مهال په غوږو کي گوتي نيولي او د مرگ له ويري ژاړي، خلکو ته خدا ورځي، خو که په هماغه جگړه کې يو ملکي سپی د مرگ له ويري ژاړي، د خدا خبره نه ده. دغه ډول که يو څوک د خدا پر ځای ژړا او د ژړا پر ځای خدا شروع کړي هم د خدا وړ گرځي.

۳: اجتماعي تناسب

انسان يو اجتماعي موجود دی، په ټولنه کې ژوند کوي او له ټولني سره گڼ شمېر اړيکې لري. اجتماعي جوړښت د يو لړ اخلاقي، فرهنگي، عقيدوي، فکري، سياسي او اقتصادي تمايلاتو محصول دی. دا اړيکي د وخت په تېرېدو سره د خلکو په ذهن کې تناسب جوړوي او خلک ورسره عادت کېږي. که دا اړيکي لږ بدلون ومومي، نو په لومړي وار ليدو يې سپري ته خدا ورځي. د يادوني وړ ده چې اجتماعي تناسب اخلاقي او جغرافيايي ټولي لري، مثلا که په افغاني ټولنه کې د جنازې

په مراسمو کې موسيقي او نڅا وليدل شي، د خدا وړ خبره ده، خو په چين کې د يوويشتمې پېړۍ تر لومړۍ لسيزې پورې په يوه سيمه کې دا دود و چې لوڅو نجونو به د مړي د ښخولو پر مهال نڅا کوله. د اجتماعي ژوند تناسب خورا ډېر اړخونه لري چې يو څو يې په دې ډول دي:

الف: اخلاق:

اخلاق فردي ځانگړتيا بلل کېږي، خو کله چې د څو افرادو اخلاق سره ورته او پر دې مشترکو اخلاقو ډېر وخت تېر شي، د فرد پر ځای ټولني ته منسوب او ټولنيز اخلاق بلل کېږي. ټولنيز اخلاق د ټولني هر وگړي پېژني او ورسره عادت شوی وي. که د ټولني په اخلاقي تناسب کې لږ بدلون راشي د خدا وړ گرځي. مثلاً که په ځينو عربي او غربي هيوادونو کې له يو چا څخه په مجلس کې باد پرې شي د خدا وړ خبره نه ده، خو په افغانستان کې د خدا وړ څه چې لويه بد اخلاقي گڼل کېږي.

ب: لباس:

ټول انسانان په يو ډول نه يو ډول جامه اغوندي. ښځه خپله او نارينه خپل ځانگړی ذوق او فيشن لري چې خلک ورسره عادت شوي دي. په هندوستان کې خلک له لونگ سره عادت دي او د نارينه وو ملي لباس گڼل کېږي، خو که په افغانستان کې څوک د لومړي ځل لپاره په لونگ کې وليدل شي د خدا وړ خبره ده. په افريقا کې يوه قبيله ژوند کوي چې ښځې او نارينه يې لڅ لغړ ژوند کوي او همدا سي عادت شوي

دي، خو که په افغانستان کې خوک لڅ لغړ وگرځي د خندا وړ خبره ده. د افغانستان اکثره کليوال خلک لنگوته تپي، خو په امريکا کې لنگوته تپل دود نه دی. که د افغانستان ولسمشر- په کميس پرتوگ او لنگوته کې پارلمان ته وينا کوي ډېر دروند، ولسي- او عادي ښکاري، خو که د امريکا ولسمشر- لنگوته و تپي او د کانگرس غونډې ته وينا وکړي، د خندا وړ خبره ده.

ځينې کارکوونکي او مامورين خپل ځانگړی يونيفارم لري لکه پوليس، د ښاروالی- کارکوونکي، ډاکټر او نور يادولای شو. ځينې خلکو په خپله ځان ته يونيفارم خوښ کړی وي لکه ملنگ چې يو ځانگړی لباس او موډ لري. اوس که پوليس ته د ملنگ او ملنگ ته د پوليس يونيفارم ورواغونډو د خندا لامل گرځي.

ج: سينگار:

ښځه، نر، لوی، کوچنی، کليوال او ښاري خلک خپل ځانگړی، ذوق، سليقه او د سينگار ډول لري. که نارينه د ښځو غاړگی- په غاړه کړي، نوکان او شونډي سرې کړي، والي په غوړ کړي، رنگه او زرين کالي واغونډي يا ښځه د نارينه په ډول ځان جوړ کړي د خندا لامل گرځي.

د: مهال:

انسان په ټولنه کې له يو ځانگړي زمان او عمر سره تړلی دی چې هره دوره يې د خلکو په ذهن کې يو تناسب جوړوي. ماشوم، ځوان او بوډا په ټولنه کې جلا دريځونه او کره وړه لري. خلک د هر چا له عمر سره

سم د هغه ذهني او جسمي تناسب خپل ذهن ته سپاري او هغه ډول هیله ځنې لري. که ماشوم د مور په غېږ کې پروت وي او مور یې تی ورکوي طبیعي معلومېږي، خو که لوی سړی په داسې حالت کې وویڼو د خدا وړ خبره ده. د عمر تر څنگ د کال فصل، موسم، شپه، ورځ او ځانگړي وختونه هم خپل تناسب لري. که یو چا په دوبي کې د ساړه ژمې کالي اغوستي وي د خدا وړ خبره ده. که لمر راختلی او ملا د سهار اذان کوي، خلکو ته خدا ورځي. که څوک په رڼا ورځ کې څراغ په لاس او پر لاره روان وي لیدونکو ته خدا ورځي. که یو بزگر په خپله ځمکه کې د یوه فصل پر ځای د بل فصل تخم کړي هم د خدا وړ گرځي.

ه: چاپېریال:

هر انسان له ټولنې سره خپلې ځانگړي اړیکې لري یا هر څوک په ټولنه کې خپل ځای ځایگي لري چې خلک ورسره عادت شوي دي. مامور له دفتر، بزگر له کروندې، ډاکټر له روغتون، دوکاندار له دوکان او معلم له مکتب سره اړیکې لري او هر څوک په خپل چاپېریال او کار کې طبیعي او مناسب برېښي. که په دوی کې هر یو یې له خپل ځای څخه لیري او بل ځای ته یووړل شي د خدا وړ گرځي، مثلاً یو بزگر چې پایڅې یې رابدهولي، په خټو لړلي پښې، په دوړو سپېره او په کلینیک کې د ډاکټر پر ځای ناست وي ښکاره خبره ده چې د خدا وړ گرځي. دغه ډول که یو ډاکټر د نانواي کالي اغوستي، په اوړو سپېره، شاوخوا یې د ډوډۍ پخولو سامانونه پراته او ناروغان گوري، هم د

خندا وړ خبره ده. دغه ډول حيوانات هم ځانگړي چاپيريال ته منسوب دي. که په دښت کې د يوې کېږدی. مخ ته اوښ ولاړ وي ډېر طبيعي ښکاري، خو که خلک په يوه تالار کې د يوه سياسي مشر وينا اورېدو ته راټول شوي او ناڅاپه يو اوښ ستيچ ته ودرېږي او بېر شروع کړي خامخا به خلک خاندې.

و: طبيعي چاپيريال:

طبيعي چاپيريال لکه ځنگلونه، غرونه، دښتونه، سيندونه او ونې خپل ځانگړی جوړښت لري چې د انسانانو په ذهن کې يې ځانگړی تناسب انځور شوی دی. که کوم وخت يو غر يا ونه سرچپه ووينو د خندا وړ گرځي يا که کوم سيند ووينو چې اوبه يې مخ پر لوړه بهېږي، نو هم د تعجب وړ خبره ده.

ز: مصنوعي چاپيريال:

انسانانو د خپلې خوښې سره سم ځان ته مصنوعي چاپيريال هم جوړ کړی دی، لکه ښارونه، کلي، بازارونه، واټونه، کورونه او داسې نور. په کور کې دننه هم هر څه خپل ځای او تناسب لري. مثلاً خپلی، کالي او خواړه خپل ځايونه لري. که خپلی په يخچال کې، بالاپوښ په دېگ کې او غوړي د کاليو په ماشين کې ووينو، خندا راځي.

تر دې ځايه مو د خندا لاملونه وپېژندل، اوس کولای شو چې د خندا لپاره داسې يو انځور وړاندې کړو چې طنزي خندا وزېږوي. طنزي خندا دا ده چې په پای کې په ژرغوني حالت پای ته رسېږي. په طنز کې خندا د خندا لپاره نه، بلکې د انتقاد ځلولو لپاره وسيله وي. طنزي

خندا بايد يوازې د ټولنې هغه نيمگړتياوي روښانه کړي چې په هغه کې انسان ملامت وي، نه دا چې هغه څوک په نښه کړي چې د طبيعي پېښو او اجتماعي ناخوالو قرباني شوي وي لکه معلولين، ناروغان، بېوزلان، مظلومان او داسې نور. دا ډول خلک که څه هم په جسمي، ذهني او اجتماعي لحاظ له تناسب څخه وتلي او د خندا وړ کېدای شي، خو څرنگه چې دا ډول حالتونه له اجتماعي بې عدالتۍ سره اړه نه لري، نو دطنز موضوعات نه بلل کېږي. که پر دې ډول خلکو وځانندو، نو دا به طنز نه، بلکې هجوه، هزل او کوميدي وي. په دې ډول ليکنه کې نه يوازې دا چې د طنز هدف مو له پامه غورځولی، بلکې اخلاقي او بشري معيارونه مو هم تر پښو لاندې کړي دي. يو ادبي اثر چې په هره اندازه د خپل ولس او خپلو خلکو ارزښتونو ته پام کوي، په هماغه اندازه د بشريت لويې کورنۍ ته نژدې برېښي او نړيوال بلل کېږي. (۲۲: ۴۹)

(مخ)

طنز ته ورته خپلونه

هجو، هزل، کومیدي او ټوکه په طنز کې د بحث وړ موضوعات نه دي، خو دا چې د خدا په برخه کې له طنز سره نژدې خپلوي لري، نو ډېری لوستونکي او آن لیکوال هم د طنز او یادو خپلونو تر منځ سم توپیر نه شي کولای. مور په دې بحث کې دا څلور واړه خپلونه په لنډ ډول معرفي او بیا یې له طنز سره پرتله کوو.

۱: هجو: (Lampoon)

هجو عربي کلمه ده چې په لغت کې ديو چا د عیبونو ویلو، غندلو، ښکښلو، پوځو خبرو او بد ویلونه وایي او په ادبي اصطلاح کې هغه نثر یا نظم دی چې د چا عیبونه په زیره او کله کله د ښکښلو په ژبه بیانوي. هجو ویل په عربو کې زوړ تاریخ لري او پښتو ته هم له عربي ژبې څخه

راغلي ده . عربو به د خپلو اتلانو او وياړونو يادولو ته (مفاخره) ياني وياړنه او دښمنانو غندلو ته (هجو) ويل. مفاخره به يوازې په اشخاصو پورې اړه نه درلوده، بلکې وطن، قوم، تاريخ، بتان، خدای گوتي او ځينې نور ارزښتونه هم پکې ستايل کېدل، خو د پاچاهانو، شتمنو او زورواکو خلکو ستاينې ته به يې (مدح) او مدح ويونکي شاعر ته به يې (مداح) وايه.

هغه شاعر چې د پاچا يا بل واکمن په ستاينه کې به يې شعر وليکه، نو پاچا به د انعام په ډول پيسې يا بل مادي امتياز ورکاوه، خو کوم شاعر چې به دغه امتياز تر گوتو نه کړ او يا به يې ونډه لږ وه، نو د پاچا په غندلو او سپکولو به يې خوله پورې کړه. هجوه لکه طنز ادبي سبک دی او په خاص ادبي ژانر پورې اړه نه لري، بلکې په هر ژانر او قالب کې ليکل کېدای شي، خو تر ډېره بريده په نظم کې ويل کېږي. (۲۲: ۲۱۰ مخ)

هجوه او طنز يوازې د خدا او ظرافت په برخه کې تر خپل منځ خپلوي لري، ياني طنز او هجوه دواړه خلک خندوي، خو داسې هجوه هم شته چې له قهره ډکه او چندان خدا نه لري. په طنز کې هدف د اجتماعي فساد په گوته کول او غندل دي چې هدف يې اصلاح وي، خو په هجوه کې د فساد پر ځای معلوم شخص په نښه کول وي چې هدف يې سپکاوی، شخصي عقده او غچ اخيستل دي. (۴: ۳۰-۴۴ مخونه)

په هجوه کې انتقاد مستقيم، خو په طنز کې غير مستقيم وي. دهجوي پيغام لوخ او هنري ارزښت يې لږ وي، خو طنزي پيغامونه ظريفانه،

هنري او په ادبي صنعتونو پسرول شوي وي. د هجوې ژبه پوچه وي، خو په طنز کې د ژبې عفت ته پوره پام کېږي. په طنز کې اخلاق يو مهم اصل گڼل کېږي، خو په هجوه کې د ټولني اخلاقي معيارونو ته پام نه کېږي. طنز اجتماعي رسالت لري او د ټولني يوه لويه برخه مخاطب کوي، کېدای شي يو ملت او آن ټول بشريت مخاطب کړي، خو د هجوې ساحه کوچنۍ او معمولاً فرد يا يوه ډلگۍ په نښه کوي. (۹)

(۷مخ)

خرنگه چې هجوه له پخوا څخه د نظم په بڼه ليکل کېده، نو تر اوسه يې هم په همدې بڼه ژوند کړی او نثري بېلگې يې لږ ليدل شوي دي. خرنگه چې ادب له اخلاقو سره نژدې اړيکي لري او هجوه اخلاقي معيارونه تر پښو لاندې کوي، نو ځيني ادبپوهان يې گردهره له ادب څخه دباندې بولي، په تېره بيا هغه ليکوال خو هجوه بيخي په هنر کې نه شاملوي چې هنر د ژوند لپاره يا گټور هنر پر تيوري باور لري.

که له ليکوالو او شاعرانو څخه راتېر شو، نو اوس هجوه هغه لوستونکي او اورېدونکي هم نه خوښوي چې اجتماعي اخلاقو او د ژبې عفت ته ژمن دي. همدا دليل دی چې اوس د هجوې ليکل لږ شوي او هجوه يوازې په ولسي بانډارونو کې په شفاهي ډول ويل کېږي. داسې ډېر ليکوال او شاعران شته چې هجويه اثار لري، خو له شرمه يې نه چاپوي او ان په خپل ادبي اثارو کې يې هم نه شمېري.

په پښتو ژبه کې خوشال بابا، غني خان، استاد محمد انور نوميالی، سليمان لايق، محمد اسماعيل اړم، جعفر خان اخکزی او عصمت قانع

چاپ او ناچاپ هجويه اثار لري. دلته د بېلگې په ډول د عصمت قانع مشهور هجويه شعر يو بيت راواخلو چې د پارلمان مسخره نومېږي:

برېتو په پارلمان کې، رپرور په پارلمان کې
اخوان هم ورسره دی، پروليتر په پارلمان کې
(۳۳:۳۸ - ۴۰ مخونه)

۲: هزل: Pornography

هزل عربي کلمه ده چې په لغت کې ډنگرولو، چټي او خوشي خبرو کولو او فحش ويلو ته وايي، خو په ادبي اصطلاح کې هغه نثر، شعر، انځور او هنري حرکت ته ويل کېږي چې مضمون يې د انسان تناسلي آلاتو، جنسي اړيکو او د شرم ځايونو يادول او هدف يې تفريح او کله کله د يو چا توهين وي. (۲۹۴:۴۲ - ۳۷۵ مخونه)

هزل هم د خدا او ظرافت په برخه کې له طنز سره خپلوي لري او خلک خندوي. په هزل کې هم د هجوې غونډې د اخلاقو او اجتماعي ادابو خلاف خبرې کېږي او هغه څه ويل کېږي چې په ټولنه کې شرم گڼل کېږي. هجوه معمولا د شعر په قالب کې جوړېږي چې هم ليکلې او هم فولکلوريکه بڼه لري. په هزل کې د هجوې په پرتله قهر لږ او خدا ډېره وي. په هزل کې اساسي هدف تفريح وي، خو کله کله د يو معلوم شخص غيبت او سپکاوی هم پکې کېږي. (۲۶:۴۷ - ۲۷ مخونه)

هزل له طنز سره نښکاره توپيرونه لري. په هزل کې هدف تفريح او سپکاوی او په طنز کې هدف د ټولني اصلاح او معلوم شخص ته

سپكاوى نه كېږي. د طنز ژبه په ادبي صنعتونو پسوللې او ښكلې شوي وي، خو په هزل كې هر څه برېښي او بې پردې ويل كېږي. پخوا هزل ليكل لكه د نورو ژبو غوندې په پښتو ژبه كې هم دود و، خو اوس نه يوازې دا چې نه ليكل كېږي، بلكې د ادب برخه هم نه گڼل كېږي. هغه شاعران چې اوس هم هزليه شاعري كوي، نه يوازې دا چې له شرمه يې نه چاپوي، بلكې په خپلو ادبي اثارو كې يې هم نه شمېري، بس يوازې يې د تفريح لپاره په ځانگړو بانډارونو كې په شفاهي ډول وايي. د دې خبرې د ثبوت لپاره د استاد نوميالى وينا را اخلو. ((ما خپل بې ادبه ادب ياني هزليه اثار ښاغلي سليمان لايق، عبدالباري جهاني، محمد معصوم هوتک، عبدالرحيم هاتف، ډاکټر صادق فطرت ناشناس او نورو ليکوالو او شاعرانو ته واستول او مشوره مې ځنې وغوښته چې ايا دا اثر د ټولنې په درد خوري که يه؟ ايا چاپ يې کړم که يه؟ خو دوى د چاپ مشوره را نه کړه او ځينې يې پټه خوله پاته سول او گرد سره يې ځواب را نه کړ)).

په پښتو ژبه كې خوشال بابا لومړنى شاعر دى چې هزليه شاعري يې خو څو واړه چاپ شوې ده. په معاصره دوره كې استاد محمد انور نوميالى، سليمان لايق او عصمت قانع نومونه يادولای شو چې د نورې شاعرۍ تر څنگ هزليه شاعري هم لري. زه دلته د لوستونكو د معلوماتو لپاره د خوشال بابا د هزليه شاعرۍ يو بيت راوړم چې وايي:

زه د (...) له لاسه چاو ته فرياد كړم

لمونځ زما له لاسه ووځي چې (...) ياد كړم

(۱۴: ۶۴۵ - ۶۴۶ مخونه)

۳: کومیدي (Comedy):

کومیدي هغه تمثيلي او لیکلی اثر دی چې د لیدونکي او لوستونکي پام ځان ته ور اړوي او د تفریح سبب کېږي. کومیدي معمولاً د داستان په فورم کې لیکل کېږي لکه لنډه کیسه، ډرامه، ناول او داسې نور. ارستو په عمومي ډول ادبیات پر دریو عمده برخو وېشي او یوه برخه یې تمثيلي هنر بولي. وروسته تمثيلي هنر هم پر دوو عمده برخو وېشي- چې یوه برخه یې کومیدي او بله تراژیدي بولي.

پخوا چې دلوستو خلکو شمېر لږ او د چاپ اسانتیاوي نه وې، نو د لیکلو اثارو وېش او مطالعه گران کار و، ځکه نو کومیدي اثار تمثیل کېدل، خو اوس یې هم تمثيلي اوهم یې لیکلې بڼه لرو لکه د دانته آلیگيري (الهي کومیدي) رومان او داسې نور. نامتو ارواپوه (زیگموند فروید) د کومیدي هدف تفریح بولي او پر دوو عمده برخو یې وېشي- چې یوه بې ازاره او بله هدف لرونکې کومیدي بولي. د کومیدي هدفونه هم دوه ډوله بولي چې یوه ته رسوا کوونکی او بل ته ویجاړوونکی هدف وایي. رسوا کوونکی هدف لکه په یو چا ملنډې وهل او د هغه عیبونه ښکاره کول او ویجاړوونکی هدف لکه یو څوک سپکول او خلکو ته د هغه بد انځور وړاندې کول.

(۴۱: ۲۶- ۲۷ مخونه)

اروپایي ادیبوهان کومیدي پر څلورو برخو وېشي:

الف: رومانتيکه کومیدي:

په دې ډول کومیدي کې عاشقانه پېښې ډېرې لیدل کېږي. د دې کومیدي اتل که څه هم ډېرې ستونزې گالي، خو داستان په خوښۍ او

خوشالی پای ته رسېږي. لکه د شکسپېر (د ژمې په نیمه شپه کې خوبونه لیدل) ډرامه.

ب: طنزي کومیدي:

زما په اند د طنزي کومیدي اصطلاح اشتباه ده. که څه هم د طنز او کومیدي تر منځ خندا مشترک عنصر گڼل کېږي، خو د طنز نور عناصر او هدف له کومیدي سره ډېر توپیر لري. طنزي کومیدي په حقیقت کې د طنز تمثیلي بڼه ده. لکه څنګه چې مخکې مو وویل پخوا کومیدي خلکو په لیکلې بڼه نه مطالعه کوله، بلکې یوازې به تمثیل کېده او که لیکل کېده هم، نو پیغام به یې د مطالعې له لارې نه، بلکې د تمثیل له لارې خلکو ته وړاندې کېده او لیکلی متن به یې د ډرامې د سکریپټ په بڼه و. د دې اثارو یوه ډېره پخوانۍ بېلګه د لرغوني یونان د اریستوفان کومیدي ډرامې دي چې لومړی پر سټیج تمثیل او وروسته چاپ شوي دي. البته داسې کومیدي او طنزي اثار هم لرو چې لومړی چاپ او وروسته په تمثیلي بڼه وړاندې شوي دي، لکه د ترکی عزیز نسین او اسپانوي لیکوال سروانتیس اثار چې تر چاپ وروسته تمثیل شوي دي.

(۴۳: ۱۰۰ - ۱۰۳ مخونه)

ج: رفتاري کومیدي:

په دې ډول کومیدي کې د ټولنې عرف، عادات او رواجونه ارزول کېږي لکه د برناردشاو کومیدي اثار.

د: سبکي کوميدې (Farce):

دا ډول کوميدې ليدونکي يا لوستونکي ډېر خندوي. اتل يې له خپل اصلي تناسب څخه وتلی نښوول کېږي، کله ډېر کوچنی او کله ډېر لوی وي چې په دې ډول د خدا وړ گرځي لکه د فرانسوي ليکوال (مولېر) کوميدې اثار. کوميدې هم له طنز سره د خدا او ظرافت په برخه کې خپلوي لري، خو له طنز سره يې توپيرونه دا دي چې کوميدې يوازې ليدونکي يا لوستونکي خندوي او په ټولنه کې ناخوالو او فساد ته گوته نه نيسي، حال دا چې طنز په ټولنه کې پر ناخوالو او فساد بريد کوي. په کوميدې کې خدا هدف او طنز کې وسيله وي. کوميدې په خدا پيل او خدا پای ته رسېږي، خو طنز په خدا پيل او ژرغوني حالت پای ته رسېږي. په کوميدې کې کله کله افراد هم په نښه کېږي، خو په طنز کې د افرادو پر ځای پر اجتماعي ناخوالو او فساد بريد کېږي. (۲۳):

(۱۵۷ - ۱۶۰ مخونه)

کوميدې هم لکه طنز ادبي سبک دی او په هر ژانر او قالب کې ليکل کېدای شي. کوميدې په پښتو ژبه کې هم لکه د نورو ژبو په شان پر تمثيلي بڼې سربېره په ليکلې بڼه ډېره ليکل شوې ده، په تېره بيا د شعر برخه يې ډېره غني ده. کوميدې د هجوې او هزل په پرتله طنز ته ډېره نژدې ده، ځکه نو عام خلک کوميدې اثارو ته طنز وايي. څرنگه چې کوميدې د طنز په پرتله د ټولني جدي مسايل نه مطرح کوي او عام خلک يې د ټيټ ذوق محصول گڼي او له بلې خوا په افغاني ټولنه کې د طنز غوندې په درنه سترگه نه ورته کتل کېږي، نو ځينې ليکوال او شاعران خپلو کوميدې اثارو ته د طنز نوم ورکوي. دلته د بېلگې په ډول

د ښاغلي عبدالوهاب مينه يار کوميدې شعر را اخلو چې د مورگانو واده
نومېري:

دا واورئ مضمون دی د هر قسم حيوانانو
شوق يې و جوړ کړی، و واده د مورگانو

خدمت وکړ کوترې ور جارو يې هغه ځای کړ
تجیر جولانگي راوړ او ور پت يې هغه سرای کړ
رقعي شوپرک واخيستي خبر يې هر اشنای کړ
دېگونه غونډک پرېولل او دا امر يې پر ځای کړ
په گډه اتنې واچاوه خزدکو، منگورانو
شوق يې و جوړ کړی، و واده د مورگانو

بورا د زوم لپاره کنډاله کړه ور گل پوښه
پتنگ خراغان بل کړل، هلتي جوړ کړ جم و جوشه
زنځه سترې سوې، ويل شني چای کړی جوشه
مړه لنگه سوې ورته ناسته وه خاموشه
غزل ويل غوماشي، رقص وکړ خڅکانو
شوق يې و جوړ کړی، و واده د مورگانو

راغونښتی يې و باز او پر ښه تخت يې کښېنولی و
پوځ يې د رقم رقم مرغانو را بللی و

کارغه په تورلباس کې لڅې پنبې تشریف راوړی و
توتی مینا خاله ته د واده کارډ ورلېږلی و
له ډېرې خوشالیه عطر کار کړله سویانو
شوق یې و جوړ کړی، و واده د مورکانو

په دې شپه کې دمخه وزې سره کړل خپل لاسونه
پر هم ډېر رقص وکړ، غورځوله یې برېتونه
پسه و ډېر خوابدی، ویل ورک سوي مي بوټونه
تازي بانډار خراب کړ، ویل تنبور پرې کړل تارونه
بانډار چې یې خراب سو، رش و کش جوړ کړ مچانو
شوق یې و جوړ کړی، و واده د مورکانو

راغی و میدان ته اوبن لالا باجه په غاړه
سورنا وهله چرگې د چغال څنگ ته ولاړه
غوامات کړ خپل ډولک اخیر پر خپله تړه ولاړه
رسمي مېلمه ملخ و چې پیره وه پر ولاړه
ضربې پرله پسې وهلې ټولو چنگانېانو
شوق یې و جوړ کړی، و واده د مورکانو

واده د حيوانانو و مضمون چې يې انجام سو
کيسه ډېره اوږده ده د قلم رنگ مي تمام سو
لمر ولوېد مينه ياره بس يې کره تياره مانښام سو
د پند مسرۍ لري، خو که د چا لږ ور ته پام سو
ظاهره مزاحيه ده باندې وځاندي يارانو
شوق يې و جوړ کړی، و واده د مورگانو.
(۳۹ : ۱۱۶-۱۱۲ مخونه)

۴: ټوکه (Jock):

ټوکه د ولسي ادب تر ټولو کوچنی داستاني فورم دی. ټوکې لومړی د
يوه شخص يا يوې ډلې له خوا جوړېږي، خو د هغه شخص نوم يا ډلې
نوم نه ورسره يادېږي، وروسته لاس پر لاس ولسي بانډارونو ته لاره مومي
او د ولس گډ مال گڼل کېږي. ټوکې د يوې ټولنې پر ناخوالو او
اجتماعي نيمگړتياوو باندې د ولسي نقد هينداره ده. په هره اندازه چې
په يوه ټولنه کې ظلم، تېری او نادودې ډېرې شي او خلک نه شي کولای
په ازادانه ډول د دغو ناخوالو پر وړاندې خپل غږ پورته کړي يا د خلکو د
زده کړې کچه ټيټه وي، نو هلته ډېرې ټوکې جوړېږي.
پر افغانستان باندې د روسانو د پوځي يرغل پر مهال خلکو پر جهادي
تنظيمونو او واکمن کمونست گوند ښکاره انتقاد نه شواى کولای، نو
هغه و چې خپل غبرگون به يې د ټوکې په بڼه ښوده. د ټوکې که څه هم
په ظاهره په ولسي- بانډارونو کې د تفریح لپاره ويل کېدې، خو په
حقيقت کې يې د وخت له سياستونو سره د ولس کرکه ښووله.

ځينې ليکوال او شاعران د ټوکې هدف يوازې خدا اوتفريح گڼي، خو زه فکر کوم چې په ټوکه کې د طنز، هجوې او هزل درې واړو سبکونو څرک ليدلای شو. څرنگه چې د دې څلورو واړو سبکونو ځانگړتياوي مو مخکي بيان کړي، نو دلته يې بيا نه تکراروو او يوازې د داسې يوې ټوکې بېلگه راوړو چې طنز ته ورته جوړښت او پيغام لري. دا ټوکه د غير مسلکي او هغه معلم انځور وړاندې کوي چې خپل ټولگي نه شي اداره کولای.

((يوه ښوونځي ته د نظارت هيئت يا تفتيش ورغی. گوري چې په يوه ټولگي کې خورا شور او غالمغال دی. شاگردان څوک غېرې باسي، څوک په کړکيو کې ناست دي، څوک په چت پورې څرېري او څوک سندرې وايي. لنډه دا چې په ټولگي کې د دوړو له لاسه چندان څوک نه ښکاري، خبره خو گرده نه اورېدل کېږي. د تفتيش يوه غړي ته سخت قهر ورغی. په ټولگي کې تر ټولو مشر هلک يې تر غور ونيو او څو کلکې چپلاخې (خپېرې) يې ورکړې. ويل نور که کشران دي، ته خو لوی سړی يې، ته د دې پر ځای چې دوی دي غلي کړي وای ته په خپله له دوی سره کښېوتلی يې او غالمغال دي جوړ کړی دی. بيا يې زده کوونکو ته وويل چې ښوونکی مو چېرې دی؟ زده کوونکو په خدا ورته وويل: صاحبه دا تاسې چې تر غور نيولی دی، زموږ ښوونکی دی.

د طنز بڼې

طنز يو پراخ هنر دی چې پر ادبياتو سربېره له نقاشۍ، سينما او تياتر سره هم خپلوي او نژدې اړيکې لري. لکه څنگه چې اوبه د مايع، جامد او گاز په بڼه موندل کېږي، دغسې طنز هم بېلابېلې بڼې او شکلوته لري لکه شفاهي، ليکلی، تصويري او تمثيلي شکلوته. دا چې کومه بڼه يې غوره، گټوره او موثره ده د موضوع په حجم، د ليکوالو او مينه والو په ذوق، سويې، امکاناتو او ژوند په شرايطو پورې اړه لري. په دې بحث کې به د طنز هره بڼه له خپلو ځانگړتياوو، اړتياوو او شرايطو سره په لنډ ډول بيان کړو:

۱: شفاهي طنز

شفاهي طنز خورا اوږد تاريخ لري. له كومه وخته راهيسې چې انسانانو خبرې كول شروع كړي، نو ورسره سم د ظرافت حس (Sense of humor) څرگونه هم ليدل شوي دي. ځينې خلك د ظرافت يو خاص استعداد لري. په دغسي خلكو باندې ولسي بانډارونه تاوده او خبرې يې د هر چا خوښېږي. د ولسي- ادب په ټولو فورمونو (نظم او نثر) كې داسې بېلگې لرو چې د طنز ټولې ځانگړتياوي لري، ان دا چې داسې په ټول پوره طنزونه هم لرو چې له ليكلي طنز سره سيالي كولاى شي. د شفاهي طنز ښه بېلگه ټوكې دي چې ځينې يې د طنز په كاڼي پوره خېژي او د ټولني خورا مهم موضوعات پكښې را اخيستل شوي وي، ياني هم اجتماعي انتقاد، هم ظرافت او هم اصلاحي هدف لري. شفاهي طنز د وړاندې كولو له مخې پر دوه ډوله وېشل كېږي. يو دا چې يو څوك په ولسي بانډار كې طنز خپله تمثيلوي. دا ډول تمثيل كېداى شي چې د كيسې ويلو يا د حركاتو په ډول وي. دوهم دا چې يو ولسي سپرې په بانډار كې له كوم حركت پرته يوازې كيسه كوي. د شفاهي طنزونو يو بل ډول هم لرو چې هغه د ليكوالو شفاهي طنزونه دي. كله چې يو ليكوال له ډاره خپل طنز نه شي چاپولاى يا د چاپ امكانات نه لري، نو خپل طنز په ولسي بانډارونو كې د كيسې په فورم كې وايي او داسې رنگ وركوي چې گواكي دا هسې يوه ټوكه او له بل چا څخه يې اورېدلې ده. نور خلك چې د ليكوال طنزونه اوري، نود ټوكې په ډول يې په ولسي بانډارونو كې وايي چې په دې ډول دا طنز

په شفاهي بڼه خوله پر خوله له يوه نسل څخه بل نسل ته ځي او د وخت په تېرېدو سره د ولسي ادب برخه گرځي. د ليکلي او شفاهي طنز تر منځ يو توپير دا دی چې د ليکلي طنز ليکوال معلوم، خو د شفاهي طنز ليکوال نامعلوم دی. بل توپير يې دا دی چې په ليکلي طنز کې پر فرد نه، بلکې پر اجتماعي ناخوالو باندې انتقاد کېږي، خو په شفاهي طنز کې اکثره مشخص افراد په نښه کېږي. څرنگه چې په شفاهي طنز کې ليکوال نه دی معلوم، نو موضوع شخصي عقده او غچ اخیستل نه بلل کېږي، ځکه چې انتقاد کوونکی او د انتقاد وړ لوری دواړه ولس دی.

۲: ليکلی طنز

تر شفاهي طنز را وروسته ليکلی طنز اوږد تاريخ لري. کله چې ليک ایجاد شو او انسان خپل اوازونه، افکار او مفاهيم د انځورونو او تورو په بڼه پر کاڼو، پوستکو او کاغذونو باندې وليکل او بيا د صحافت صنعت رامنځ ته شو، ورسره سم طنز پر شفاهي بڼې سربېره په ليکلي بڼه هم رواج وموند. لکه څنگه چې ليکلي متنونه پر نظم او نثر وېشل شوي، دغسي ليکلي طنزونه هم پر همدې دوو برخو وېشل کېږي. لومړني لاس ته راغلي طنزونه د اريستوفان منظوم اثار دي چې تر ميلاد دمخه په لرغوني روم کې ليکل شوي دي. طنز د ليکنې په هر فورم او ژانر کې ليکل کېدای شي لکه ادبي، ژورناليسټيک او داسې نور فورمونه.

۳: تصویری طنز

تصویری طنز پر څلورو عمده برخو وېشل کېږي لکه کاریکاتور، کارتون، کاریفوټو او طنزي انځور چې په دې بحث کې به هره برخه جلا جلا وڅېړو.

الف: کاریکاتور (Caricature)

د کاریکاتور کلمه د ایټالوي ژبې له (Caricatura) څخه راوتلې او وروسته په انګلیسي ژبه کې دود شوې ده. کاریکاتور د انځورګرۍ هغه ډول ته ویل کېږي چې د یوه انسان یا شي انځور داسې جوړ شي چې په هغه کې مبالغه شوې وي او د انځور ځینې برخې لویې یا کوچنۍ وښودل شي او په دې ډول د خندا وړ وګرځي. د کاریکاتور پیغام ډېر څرګند نه وي، لږی نه لري، بلکې یوازې یو انځور وي، یوازې په چاپي رسنیو کې خپرېږي او تر ډېره حده په فرد پورې اړه لري. (۲۸: ۱۹۲۶ مخ)

ب: کارتون (Cartoon):

کارتون د څو کاریکاتورونو مجموعه یا دڅو نفرو یا څو شیانو هغه انځور دی چې تر خپل منځ ځانګړې اړیکې لري یا په بله اصطلاح ویلای شو چې کارتون هغه غیر واقعي او نیمه واقعي انځور دی چې په ګرافیک کې د طنزي، هجوپه، هزلیه او کومیدي هدفونو لپاره جوړېږي. کارتون په منځنیو پېړیو کې د نقاشۍ یوه ځانګړې برخه وبلل شوه چې پر ګالیو، خټینو دېوالونو، بښینو او لرګیو باندې جوړېده، خو په نولسمه

پېړۍ کې چاپي رسنيو ته راغی او په دې ډگر کې خورا وځلېده. د شلمې پېړۍ په لومړيو کې د کوميک سټريپ (Comic Strip) په نوم کارټوني بڼه دود شوه چې د پرله پسې انځورونو په مرسته يوه کيسه بيانوي. کله چې سينما راغله، نو کارټون سينما ته هم لاره وموندله چې اوس پر کارټوني تصويري کيسو سربېره کارټوني فيلمونه هم جوړ شوي او ډېر مينه وال لري. (۳۲: ۵۰ مخ)

ج: کارټوني عکس

کارټوني عکس ته (کاريفوتو) يا (فوټوکاتور) هم وايي چې اکثره په اجتماعي رسنيو کې خپرېږي او د کاریکاتور پر ځای کار ځنې اخيستل کېږي. کله چې کمپيوټر او بيا د رسامۍ او گرافیک سافټ وېرونه جوړ شول، نو کارټوني عکسونو هم رسنيو ته لاره وموندله. په کارټوني عکس کې د يو چا واقعي عکس له خپل تناسب څخه ايستل کېږي، اصلي عکس او کارټوني شکل يې سره گډ او نوی عکس ځنې جوړېږي. کارټوني عکسونه اکثره د هجوې په موخه جوړېږي چې هدف يې د يو چا سپکاوی وي. (۴: ۱۵۴ مخ)

د: طنزي انځور

طنزي انځور د يو چا يا يوه شي واقعي انځور ته ويل کېږي او هيڅ ډول گوتي نه پکې وهل کېږي. دا ډول انځورونه په افغانستان کې تازه دود شوي او اکثره يې په اجتماعي رسنيو کې خپرېږي. تر دې مهاله چې ما د طنز په اړه څومره څېړنې کړي، نو د طنز د دې شکل په اړه مې څه

نه دي لوستي، ځكه مې نو د (طنزي انځور) نوم وركړ. د طنز په دې شكل كې د ټولنې تل پاتې او همېشني موضوعات نه را اخیستل كېږي، بلکې اكثره يې لنډ مهاله اجتماعي، سياسي، اقتصادي او فرهنگي حالات بيانوي. کېدای شي چې د وخت په تېرېدو سره خلک د دې ډول طنزونو په پيغام باندې پوه هم نه شي، مثلاً په افغانستان کې د ولسمشرۍ دريم ځل انتخاباتو نتايج ډېر وځنډېدل، داسې مجلس به نه و چې هلته به دا موضوع نه يادېده. په دې اړه په اجتماعي رسنيو کې د اوبښ يو انځور خپور شو چې له يوې کنډوالې څخه يې پر دېوال سر راپورته کړی وي او ورسره ليکل شوي وه چې: ((وا خلکو! هغه د انتخاباتو نتايج څنگه شوه؟)) تر ۲۰۱۵م کال وروسته د افغانستان ډېری ځوانانو د کار لپاره اروپا ته مخه کړل. په دوی کې داسې ځوانان هم ول چې هېڅ ډول اقتصادي او امنيتي ستونزې يې نه درلودې، بس هسي د اروپا ژوند يې خوښ و. په دې وخت کې د يوه خره انځور خپور شو چې خاوند يې له غوجلې څخه دباندې راکشوي، خو خر شاته زورونه وهي. ورسره ليکل شوي و چې: ((زه له اروپا پرته ځای کار نه کوم)).

طنزي انځورونه پر دوو برخو وېشل کېږي چې په دې ډول دي:

الف: يوازې انځور

دا ډول انځورونه واقعي وي، لکه کارتوني انځور گوتي نه پکې وهل کېږي، خو په خپل ځان کې داسې دوه متضاد حالتونه لري چې ليدونکو ته خدا ورولي، مثلاً د ولسي جرگې يو وکیل د غونډې پر مهال

په درانه خوب ویده دی. په یوه سټوډیوم کې کانسرټ جوړ شوی دی. د سټوډیوم څنګ ته د پولیسو یو جنرال په رسمي یونیفارم کې ونی ته ختلی او د کانسرټ ننداره کوي.

ب: انځور او تبصره

په دې شکل کې انځور د خدا وړ نه دی، خو له انځور سره لیکل شوي تبصرې انځور د خدا وړ گرځولی دی. مثلاً یو عسکر په مورچل کې په درانه خوب ویده دی او (وینښ زلمی) ورسره لیکل شوی دی. د یوې ډبرې فیشني نجلۍ له نیمه لڅ عکس سره لیکل شوي چې: ((دا نجلۍ ډبره بېوزله ده، آن دا چې بېچارګۍ د اغوستو کالي هم نه لري)).

۴: تمثیلي طنز

تمثیلي هنر له ډېرو پخوا زمانو راهیسې د ادبیاتو په تاریخ کې یو ځانګړی او مهم بحث دی. دا بحث د ادبپوهانو له خوا د تمثیلي هنر، داستاني ادب او ډراماتیک ادب په نومونو یاد شوی، خو په وروستیو وختونو کې دا وېش تر پخوا دقیق شوی دی. هغه داستان چې د کاغذ پر مخ لیکل شوی وي داستاني ادب ورته ویلای شو، خو کله چې د سټیج پر سر تمثیل شي، فیلم یا ډرامه ورباندې جوړه شي د ادبیاتو له ډلې څخه وزی او د هنر د یوې بلې کورنۍ غړی بلل کېږي چې تمثیلي هنر یې بولي. (۳۸: ۱۲۵ مخ)

که څه هم اوس مهال هره ډرامه، تياتر او فیلم د یوې لیکلي کیسې له مخې تمثیل کېږي، خو له یاده کیسې یا نکلونه کول خورا اوږد تاریخ

لري. په لرغوني يونان کې د راپسودونه (Rhapsodes) په نوم يوه ډله نکلچيان اوسېدل. دوی به خلکو ته د (ايلیاد) او (اوديسه) او داسې نور شفاهي نکلونه کول چې خلکو به ډېر خوښول. دې نکلچيانو به يوازې نکلونه نه کول، بلکې ځينې حرکات به يې هم ورسره اجرا کول چې اوسنی تمثيل ورته ويلاى شو. (۴۳: ۴ مخ)

نو ويلاى شو هغه طنزي کيسه چې په ژوندۍ بڼه پر ستيج باندې تمثيل شي، فيلم ورباندې جوړ شي، ډرامه ورباندې جوړه شي او يا د سينما يا تلويزيون له لارې نندارې ته وړاندې شي، تمثيلي طنز بلل کېږي. په تمثيلي طنزونو کې نه يوازې دا چې د ليکوالو تمثيلي پارچې، طنزي لنډې کيسې او طنزي ناولونه راځي، بلکې هغه ولسي يا شفاهي طنزي کيسې هم د تمثيلي طنز برخه بلل کېږي چې د ولسي خلکو له خوا تمثيل کېږي. په پښتني ولسي ادب کې گڼ شمېر داسې کيسې لرو چې طنزي رنگ لري او د ټولني خورا مهم موضوعات پکښې رانغاړل شوي وي. دا ډول کيسې په مېلو او ښاديو کې هم د نارينه وو او هم ښځمنو له خوا تمثيل کېږي. (۵۱: ۱۴۰ مخ)

د طنزي ممثلينو له ډلې څخه يو هم عبدالخالق و چې په (سنگر حوالدار) سره يې شهرت درلود او له نن څخه نژدې اويا کاله پخوا يې په کندهار کې د ښادۍ محفلونه تاوده ساتلي وو. سنگر حوالدار به په مېلو، ښاديو او کانسرټونو کې د مونولاگ په بڼه ځينې ولسي- کيسې تمثيل کولې چې يوه بېلگه يې د شکور ماما کيسه ده.

پخوا يې د ارگ يا پاچا ساتونکي ته (شاهي) ويل. کله چې دسقاو زوی حبيب الله کلکاني کابل ونيو او غازي امان الله خان له کابل څخه

ووت، نو شاهيان هم خپلو کورونو ته ولاړل. په دې تښتېدليو عسکرو کې شکور ماما هم شامل و چې له خپلو څو ملگرو سره کندهار ته روان و. شکور ماما دوی په سره ژمي کې غزني ته ورسېدل او هلته يوه مسجد ته ورغلل چې شپه تېره کړي. مسجد تاوځانه درلوده او شکور ماما دوه بڼه تاوده شول، خو نابېره مسجد ته ملا صاحب راغی او شکور ماما دوی ته يې وويل: ((بې دينانو ورسئ اودسونه تازه کړئ او لمونځونه وکړئ!)) شکور ماما د اوداسه لپاره يوه کاريز ته ولاړ. دا چې له يوې خوا يې ټوله ورځ پلي مزل کړی او ډېر ستومانه و او له بلې خوا اوبه هم ډېرې سړې وې، نو استنجا وهل ډېره ځوروونکې ورته وېرېښېده. هر وار چې به يې لپه له اوبو ډکه کړه، نو ملا صاحب ته به په قهر شو: ((ملا خدای دي خوار کړه، ما او خدای سره پرېږده چې لمونځ کوم او که يې نه کوم، ستا يې زما او خدا تر منځ څه؟)). شکور ماما تر اوداسه وروسته مسجد ته راغی او لمونځ يې وکړ. په دې وخت کې د اصغر په نوم يوه خان ډوډۍ ورته راواستول.

سنگر حوالدار د شکور ماما په رول کې ټول هغه څه بيانوي چې له کابل څخه بيا تر کندهار پورې په لاره کې ورباندې تېر شوي او يا يې ليدلي دي. سنگر حوالدار د کيسې د ټولو کرکټرونو رول يوازې لوبوي او په کيسه کې طبيعي غږونه (Sound effects) هم خپله تر خوله باسي. دا کيسه که څه هم فولکلوريکه يا ولسي بڼه لري، خو په امانې دوره کې د ارگ د ساتونکو يو روښانه انځور يې بللای شو. (۱۸: ۶۹ مخ)

د طنز قالبونه

مخکې مو وويل چې طنز ځکه خپلواک ژانر نه دی چې د هر ژانر په قالب يا لوبښي کې ليکل کېدای شي، که هغه منظوم او يا منثور، شفاهي يا تحريري، ادبي يا ژورناليستيک او يا د ليکنې نور قالبونه وي. پخوانيو ليکوالو طنز پر دوو ډولونو وېشه چې يو ادبي او بل يې ژورناليستيک طنز باله. د دوی هدف دا و چې طنز يوازې په ادبي او ژورناليستيک قالب کې ليکل کېدای شي، خو اوس موږ گورو چې طنز د ليکنې په هر قالب کې ليکل کېدای شي لکه طنزي خاطرات، طنزي

قاموس، طنزي فال کتل، طنزي دائرة المعارف، طنزي ژوندليک او داسې نور.

د طنزي قالب او پاروډي تر منځ يوه نازکه پوله موجوده ده. په پاروډي کې هم يوه زاړه قالب ته نوې محتوا ور اچول کېږي او د طنزي محتوا لپاره هم زوړ قالب غوره کېږي، خو توپير يې دا دی چې په پاروډي کې له يوه مشهور قالب، کمپوز، لحن، لباس، خبرو او حرکاتوسره نوې نسخه تړل کېږي، خو د طنزي قالب لپاره د پخواني قالب شهرت مهم نه دی. مثلاً مور په پښتو ژبه کې يو مشهور مثل لرو چې وايي: ((د خره مرگ د سپو اختر دی)). اوس که ووايو چې: ((د موټرو ټکر د ترافيکو اختر دی))، نو دا پاروډي شوه، خو که يو طنز د راپور، خبر، مرکې، تبصرې، سفرنامې، لنډې کيسې، هايکو، خلوريځې او مثنوي په قالب کې وليکو پاروډي نه بلل کېږي. که څه هم ادبي، ژورناليستيک او نور قالبونه د سبک له مخې پاروډي ته ورته دي، خو مطلق پاروډي ځکه نه شو ورته ويلای چې د نوي نسخې له مخې لوستونکو ته زړه نسخه نه وريادوي او دوو نسخو تر منځ توپيرونو ته يې پام نه وراوړي.

په عمومي ډول يو هنري اثر له دوو توکو څخه جوړ دی چې يو محتوا او بل يې شکل يا قالب دی. لومړی د ليکوال ذهن ته يوه سوژه، خيال يا مفکوره راځي او بيا د هغه د وړاندې کولو لپاره يو قالب غوره کوي. د ښه هنري اثر ځانگړتيا دا ده چې محتوا او قالب داسې سره اغېز شوي او گډ شوي وي چې لوستونکی يې گړدسره د بېلتون احساس و نه کړي. (۲۱: ۲۰۲ - ۲۰۳ مخونه)

د قالب غوره کولو پر مهال بايد دا دوه ټکي په پام کې ونيول شي:

الف: د محتوا او قالب تر منځ تناسب

د غوړيو جوړولو فابريکه چې بازار ته خومره اندازه غوړي استوي، نو په هماغه اندازه قالب يا لوبښی ورته غوره کوي لکه بېلر، حلبی قطنی يا تيم، بوتل، ستل او پلاستيکي کڅوړه، نو بايد دغه ډول د طنز قالب هم د محتوا د حجم له مخې غوره شي. که موږ يوه کوچنۍ طنزي محتوا چې د متل، خبر، څلوربخې او نورو کوچنيو قالبونو په اندازه وي او موږ يې د لنډې کيسې يا ناول په قالب کې وړاندې کړو، داسې ښکاري لکه په پنځه کلن ماشوم چې د پلار جامې واغوستل شي يا يوه اوږده طنزي کيسه چې بايد د ناول يا رومان په قالب کې وړاندې کېدای شي، خو موږ يې د لنډې نثري ټوټې په بڼه وړاندې کړو، داسې مثال لري لکه څوک چې غواړي د پنځه کلن ماشوم کالي د هغه پلار ته ورواغوندي.

ب: د قالب له ځانگړتياوو سره د ليکوال اشنايي

کله چې طنز ليکوال د محتوا له حجم او اندازې سره سم قالب غوره کړ، بايد وگوري چې ايا د غوره شوي قالب له ځانگړتياوو سره بلددی که نه؟ مثلاً له يو چا سره دريشي بڼه ايسې او د دريشۍ لپاره يې مناسب ټوکر رانيو او بيا يې گندونکي ته يووړ، خو که دا گندونکی دريشۍ نه

شي جوړولای د دريشی انتخاب گټه و نه کړه. که يو طنز ليکوال شاعر نه وي او لږ تر لږه د نظم له ځانگړتياوو او تخنيکونو سره بلد نه وي، د نظم په قالب کې طنز نه شي ليکلای. که يو طنز ليکوال د لنډې کيسې راپور، خبر، گړدي مېز او نورو قالبونو له ځانگړتياوو او تخنيکونو سره آشنا نه وي، واضح خبره ده چې په دې قالبونو کې طنز نه شي ليکلای، نو په کار ده چې طنز ليکوال له خپل تفرسه سمې پښې وغځوي او داسې قالب غوره کړي چې دی ورباندې لاسبری وي، که داسې و نه کړي، نو د شکل او محتوا تر منځ توپير له ورايه ښکاري او د طنز هنري اړخ ته زيان رسېږي.

په پښتو ژبه کې لکه څنگه چې نظم تر نثر مشر- دی، دغسي- د طنز لومړني څرکونه هم په نظم کې ليدل کېږي، خو د شلمې پېړۍ له وروستۍ نيمايي څخه په نثري قالبونو کې طنز ليکل دود شوي دي. دلته په ټولو قالبونو کې د ليکل شويو طنزونو بېلگې راوړل بحث ډېر اوږدوي، نو د بحث د لنډون لپاره به د طنزي قالبونو يو څو بېلگې راوړو.

د نظم بېلگه:

د دوو ورونو وېش

کشره وروره هر څه غواړې دا يې ستا

د بابا د ميراث ښه اشيا يې ستا

د کور ټول کالي زاړه دي، ماتې راځي
پتنوسپوښ دی نوی نزی، ها یې ستا

ها پایزب دي د بې رحمې میرې زما وي
ها د لاس تسبیح د مړه بابا یې ستا
ها بدخویه ازاري اوبن ما ته راځي
مجلسي پیشو د گران بابا یې ستا

د دوو ورځو فاتحې خرڅ راته راځي
غږغږې، نارې، ماتم ژړا یې ستا

دا موجودي پیسې ډبري زما په کار دي
په دباندي کې د پور ادا یې ستا

ها د درو زړو باغو قباله راځي
د اوبو کوزه، کاربز، کلا یې ستا

ها پنځه وداني ځمکي ما ته راځي
اس، پسه، خر و غویي او غوا یې ستا

د سرای غولی دي زما تر شریفې وي
تر اسمانه د لوړ بام هوا یې ستا

ها مات ځنډې د صابون دېگ دي زما وي
ها کاجوغه د خوږې حلوا يې ستا

شپږ گډوډې، دوه صافي گان، کفگير دي زما وي
لوی گرونج او سلواغه د څا يې ستا

مخلص وروره که راضي يې خو به ښه وي
او که نه يې زما د سر بلا يې ستا.
(۳۷: ۱۴۹ - ۱۵۰ مخونه)

د څلوريځې بېلگه:

تقدیریان

خومره چې مرید کې وي خرتوب هغه پتیر خوري
داسې صدر وایه چې ډوډۍ سره وزیر خوري
وگوره دې بل ته چې برېتک يې بېر کې دی
کسب نه هنر شته، خان لالا يې په تقدیر خوري.
(۳۰: ۷۰۲ - ۷۰۳ مخونه)

د مثنوي بېلگه:

گوندي په جنت کي

د شينوارو په مالت کي يو ملا و
هم مشهور په نصيحت هم په تقوا و
ورته ناست به کليوال وه په سلگونو
رارواني وې جوپې د عالمونو
مسئلي به يې چي هره ورځ کولې
د ولس له سترگو اوشکي تويېدلې
ټول مخلوق دده په خوله دده په زړه وه
بنځې، نر وه که زلمي وه که زاړه وه
که د سر او که د مال پر سر دعوې وې
فيصلې به د ملا صاحب له خولې وې
يوه ورځ يې کړې کيسې د دوزخونو
د مارانو، لړمانو او اورونو
ويل يې ښه کوي له بدو توبه گار سئ
او که نه نو په غضب به گرفتار سئ
هسې نه چي له شيطان سره پرلارسئ
اور لړوني د دوزخ د سره انگار سئ
د يوه لمانځه اويارزه غوتې دي
د دوزخ ژوري کندي او شپلې دي
اوپا کاله په غوته کي دي اورونه

هر يو کال يې زموږ اويازره کلونه
خه به وایم د مارانو لپمانو
د دوزخه په امان سئ مومنانو
هر يو مار لري اویا زره سرونه
په هر سر کي يې اويازره غاښونه
هر لږم لري اويازره نېښونه
په هر نښن کي يې د زهرو خروارونه
خوک به لوپړي په غاښو کي د مارانو
خوک به شومه وي د اور د لپمانو
چې پر لاره د ابلیس خوک برابر وي
تر ابده به يې خای دغه سقر وي
خدای ورکړي مومنانو ته باغونه
پیدا کړي يې فردوس او جنتونه
پکښي سروکال تازه خوړې مېوې وي
جگي ونی تکی شنې، یخي سایې وي
د شربتو او شیدو لري حوضونه
په ویالو کې يې بهیږي شرابونه
هر مومن ته دومره ځمکي ورسپړي
چې اسونه پکښي ځغلي ستړي کېږي
د یاقوتو زمردو يې قصرونه
د طلا پکښي ځلېږي قندیلونه
هر مومن ته اویاحوري وي ولاړي

بنايستي وي لکه بتي جگي غاړي
تر بيلوړو يې روښان وي اندامونه
له وريښمو يې جوړ سوي مړوندونه
لا اويا ورته ولاړ بنايسته غلمان وي
د مومن امر ته گوري غلامان وي
يو تر بله وي بنايسته داسي ښکارېږي
لکه لعل د مرغلرو چي ځلېږي
کړۍ ورځ د جنتي کړي خدمتونه
په لاسو کي يې د سرو ميو جامونه
او که څوک تر نورو خلکو پرهيزگار وي
تل مشغول په بنده گۍ د خپل بادار وي
لا په برخه به يې نور وي نعمتونه
غلمان حوري او د سرورزو قصرونه
چې په شپه کړي د خالق عبادتونه
خدای به ورکړي د بنايستو حورو پوځونه
په دا منځ کي يو پښتون سو ورته پورته
خوله يې خلاصه کړه په سوال د ملا لور ته
ويل جار سمه د خدای تر نعمتونو
هم تر حورو هم غلمانو هم قصرونو
خدای دي مور ته هم نصيب کړي جنتونه
د شيدو او د شرابو ډک سيندونه
مگر وايه په جنت کي هم بدي سته؟

د قومونو له تربو سره سيالي سته؟
يو د بل په دښمنۍ كې وژل كېږي؟
په بدۍ كې چاته ښځي ورسېږي؟
ملا وويل! سپړه ته غافل يې
ته روان پر كړو لارو د باطل يې
چې هرچا ته خپله برخه ورسېږي
د گونديو ضرورت نه لیده كېږي
چې نه مرگ، نه ناروغي، نه غريبي وي
لا به څوك وي چې په خيال كې يې بدي وي؟
پښتانه ويل زما نه دي جنتونه
بې غيرتو ته كوه نصيحتونه
خه توپير دى د انسان او د وزگري
چې په چا باندي پور نه لري د مړي
د هغې بدۍ مزه وي په قرنونو
چې نيکه يې كيسې وكړي د نيكونو
ژوند هغه دى چې دي زړه له خروښه ډك وي
درسره وي سل گولۍ ډك دي ټوپك وي
دا خه ژوند دى چې نه جنگ وي نه تربور وي
نه دي لاس د خپل تربور په وينو سور وي
نه د اصل او كم اصل وي خبري
نه د چا له توري پورته سي بخري
نه د (بيټ) نه د (سړبن) خبري كېږي

نه غلجی نه درانی به معلومېږي
نه دا ځای د مېړنو، نه پښتنو دی
چې د بل په خیرات پایي د هغو دی
دا جنت یا د ملا یا د میرزا دی
یا چې نه لري غیرت د هغه چا دی
پښتانه خدای پیدا کړي په بدې کي
ورور له ورور سره اوسېږي په گوندي کي
څوک اصیل څوک پیدا سوي کم اصلان دي
وايه څنگه په جنت کي په یو شان دي؟
(۱۰: ۳۱۵ - ۳۲۰ مخونه)

د هایکو بېلگه:

چت باندي ناسته وه هلال کمبټی
موږ یې په تمه و چې میاشت به گوري
هغوی له پاسه جینکو ته کتل. (۲۸: ۲۵ مخ)

د ډرامې بېلگه:

د سړک پروژه

لومړۍ صحنه:

انجنیر دلبر خان: (په وارخطايي) رئیس صاحب هیئت راغی

رئيس: (په بې پروايي) نو رادي شي ولي وارخطا يې؟

انجنير: (په وارخطايي) صاحب د سړک به څه ځواب ورکوو؟

رئيس: ولي په سړک څه شوي دي؟

انجنير: بوديجه خلاصه شوه او د سړک پنځمه برخه لا هم نه ده جوړه

شوې

رئيس: (په خندا) ياره دلبرخانه لکه د مرغی دومره وړوکی زړه دي دی،

ما ويل چي ته به څومره غټ زړه لرې

انجنير: صاحب په غټوالي مي مه تېروځه، په دغسي کارونو کې ډېر بې

زړه يم

رئيس: زه پوهېږم، خو که په يوه بله پروژه کې هم راسره وي، نو دا وېره

به دي نه وي

انجنير: صاحب اوس دا ووايه چې هيئت ته به څه ځواب وايو؟

رئيس: د مصرف سندونه دي جوړ کړي که نه؟

انجنير: هو سندونه مې جوړ کړي، خو که هغوی سړک وگوري، بيا به

څه کوو؟

رئيس: هغه دوه لکه ډالر چي پاته وه، هغه خو لرو که نه؟

انجنير: هو هغه لرو، خو د يونيم مليون نورو ډالرو ځواب به څنگه ورکوو؟

رئيس: (په خندا) وا لهونيه! دا دوه لکه ډالر د هغه دوه مليونو ډالرو

ځواب ويلای شي

انجنير: صاحب پوه نه شوم؟

رئيس: (په خدا) وا ساده سرپه! له دې دوو لکو څخه به سمدستي يو لک ډالره هيئت ته ورکړو او پاته يو لک به هم والي صاحب ته ورکړو، نور څه وايي؟

انجنير: (زره نازپه) ولا صاحب هيڅ مي سر په خلاص نه شو

رئيس: خير دى وروسته به دي سر خلاص شي.

دوهمه صحنه

رئيس: صاحب د سرک کار خو مو وليده؟

د هيئت مشر: هو ومولیده، خو ډېر لږ ځای مو جوړ کړی او کار مو ډېر ورو روان دی

رئيس: صاحب ته رښتيا وايي، خو بوديجه خلاصه شوه

د هيئت مشر: (په حيرانتيا) بوديجه خلاصه شوه؟

رئيس: هو صاحب! يوازې دغه يو لک ډالر پاته دي او دا مو ستاسې برخه ساتلې ده، ځکه چې په دې يو لک ډالرو هسي. هم کوم کار نه کېږي

د هيئت مشر: هو رښتيا وياست، ځکه چې حتما به مو د کارگرانو اجوره هم لوړه شوې وي

رئيس: هو صاحب! باور وکړئ چې اوس يو موټر خاوره تر يو موټر خيره هم گرانه ده، همداسې د موټرو کرایي، د کارگرانو مزدوري او نور درواخله

د هیئت مشر: تاسې ملامت نه یاست، اوس ولاکه څوک تشه خبره هم بې پیسو وکړي. زه حیران یم چې په یو نیم ملیون ډالرو مو پر پنځه کیلومتره سړک باندې څومره ډېرې خاورې اچولې دي؟
رئیس: ولا صاحب شپه او ورځ مو پر ځان یوه کړې او کار ته مو اوږه ورکړې ده

د هیئت مشر: څه غم مه کوه، په وزیر صاحب حتما تقدیرنامه درته اخلم او د هغه بل سړک پروژې هم تاسې ته درکوو، ځکه چې تاسې د کار ډېره بڼه تجربه لرئ

رئیس: مننه صاحب، خدای مو زموږ له سره مه کموه
د هیئت مشر: (خاندی) او خدای دي دا توري خاوري هم د سړک له سره نه کموي.

۱

رئیس او د هیئت مشر دواړه خاندی

د ډایلاگ بېلگه:

پوښتنه: شاعر او لیکوال څه فرق لري؟
ځواب: هیڅ فرق نه لري، بس دومره فرق لري چې لیکوال خپل او شاعر د بل ماغره خوري.

۲

^۱: نااشنا، ننگیار، د گورې اچار راډیویي خپرونه، ازادۍ راډیو، کب، لسمه،

۱۳۹۴ ه ش

^۲: اخکزی، جعفر، سوالا ځوابا، کوټه

د خبر بېلگه:

وزیران باید رزمي ورزش زده کړي.

در په دره خبري اژانس خبر راکوي چې تر دې وروسته که کوم وزیر ولسي جرگې ته د تائید لپاره معرفي کېږي، نو باید کنگفو، تیکواندو، پهلواني، کراټه، سوک وهل او کېډي یې زده او ښه پکې تکره وي، ځکه چې هلته د وکیلانو د برید امکان ډېر دی. خبر زیاتوي چې ورتلونکي وزیران دي د خپلو کمیسونو تڼۍ هم ښه کلکې وټړي چې د لاس اچولو پر مهال یې گربوان خبري نه شي.

د ورزشي چارو پوهان وايي چې دا ډېر ښه زېری دی، ځکه وزیران هسې هم ورزش نه کوي او ورځ په ورځ یې خپتې خپتې وټېږي، نو کله چې د وکیلانو د وهلو او ځملولو وېره ورسره پیدا شي، ايله به ورزش ته مجبور شي.

۳

د راپور بېلگه:

له څو کلونو راپه دې خوا د جراحي ډاکټرانو او قصابانو تر منځ لوبه کې ډاکټرانو له قصابانو څخه د لوبي میدان گټلی و، خو د اتلولۍ په وروستيو لوبو کې چې د عملیاتو په برخه کې د ښار د جېب وهونکو (کیسه برانو) او جراحي ډاکټرانو تر منځ ترسره شوې، جېب وهونکو وکولای شول چې په څو ثانیو کې د اپنډیسي او چورې عملیات ترسره

۳ : نااشنا، ننگیار، د گوري اچار، ازادۍ راډیو، ۵، ثور ۱۳۹۵ ه ش

کړي. سرگردان باشي چې د دې لوبي ننداره کوونکی و، د خپلو سترگو لیدلی حال داسې بیانوي:

ما په خپلو گناهکارو سترگو ولیدل چې یو تن جېب وهونکي په ښاري بس کې د چورې د ناروغ عملیات په بریالیتوب تر سره کړ. همدا راز مې په یو بل بس کې ولیدل چې د یوه سپرلي د جېب په غوڅولو سره یې د هغه د اپنډیسي عملیات هم ترسره کړ.

ژوري هیئت تر یو لړ بحثونو وروسته د لوبي کپ د ښار جېب وهونکو ته په دې خاطر ورکړ چې ډاکټران د دې ډول عملیاتو لپاره هم ډېرې پیسې غواړي او هم ناروغان په اوونیو اوونیو په روغتونو او په کتنځیو کې په انتظار کې ورته ناست وي، خو جېب وهونکي دغه ډول عملیات د پیسو او د وخت له ضایع کېدو پرته ترسره کوي. (۶: ۳۸ مخ)

د ښیرا بېلگه:

۱: خدای دي د ملي وحدت کابینه درڅخه جوړه کړي چې نه مری او نه رغېږي.

۲: خدای دي د پوهنتون محصل کړه چې د ورځې له خوا نجونو ته د کتلو او شپې له خوا د برېښنا د نشتوالي له امله درس نه شې ویلای.

۳: خدای دي د پارلمان وکیل کړه چې د پنځو کالو لپاره د خپل ولایت، کلي او ولس مخ و نه وینې.

۴: خدای دي ماسټر کړه چې نه دولت کار درکوي او نه د خلکو له شرمه رېږی چلولای شې.

۵: خدای دي په کانکور کې د ادبیاتو پوهنځي ته کامیاب کړه چې نه دي د استادانو املا زده وي او نه یې په څلور کاله کې تا ته درزده کړي.
(عبدالنافع، همت)

د طنز ليكلو تخنيكونه

ټول پوهېږو چې غالی له وړيو جوړه شوې، خو دا چې له وړيو څخه تارونه څنگه جوړ شوي، څنگه رنگ شوي او بيا دا تارونه څنگه سره او بدل شوي د غالی اوبدونکي ځانگړي تخنيکونه (Techniques) بلل کېږي. د غالی رنگ، گلان، د گلانو ډولونه، د گلانو او رنگونو تناسب او نور ظرافتونه د ځانگړو تخنيکونو محصول بلل کېږي. مور مخکې وويل چې طنز له دوو اساسي توکو څخه جوړ دی چې يو خندوونکی انځور او بل انتقاد دی، خو په دې بحث کې زموږ موضوع دا ده چې په ليکنه کې انتقاد او خندوونکی انځور يا ظرافت څنگه په هنري ډول سره وگنډو؟ د هر رکن مقدار او د دې دوو ارکانو تر منځ تناسب څنگه په پام کې ونيسو؟

لکه څنگه چې يو انځورگر د خپل هنري اثر د تخليق لپاره رنگونه کاروي، دغه ډول يو اديب له لفظونو څخه کار اخلي. دا چې الفاظ بايد څنگه وکارول شي بېلابېل تخنيکونه لري چې ادبي صنعتونه هم ورته ويلاي شو. په ادبياتو کې ادبي صنعتونه خورا اوږد بحث او ډېر ډولونه

لري، خوموړ په دې بحث کې يو څو ادبي صنعتونه را اخلو او د طنز په رڼا کې يې تشریح کوو.

طنزي تخنيکونه په مجموع کې پر دوه ډوله وېشل کېږي چې يو معنوي او بل لفظي تخنيکونه دي. معنوي او لفظي تخنيکونه هر يو يې خپل اغېز او مينه وال لري، خو لفظي تخنيکونه دا نيمگړتيا لري چې يوازې په خپله ژبه کې اغېز لري، که بلې ژبې ته وژباړل شي، اغېز بايلي او لوستونکي نه شي خندولای. هغه طنز ليکوال چې اثار يې په نورو ژبو ترجمه شوي او نړيوال شهرت يې موندلی، د برياليتوب يو راز يې دا دی چې هغوی په خپلو طنزونو کې له معنوي تخنيکونو څخه کار اخيستی دی. د يادونې وړ ده چې دا تخنيکونه د طنز تر څنگ په کوميدې، هزل او هجوه کې هم کارول کېږي.

۱: پېښې يا تقليد (Parody)

هغه ادبي تقليد چې په هغه کې د يوه اصلي اثر شکلي او سبکي ځانگړتياوي خوندي، خو محتوا او موضوع يې بدلون موندلی وي، پېښې يا پاروډي نومېږي. د دې تخنيک له مخې په يوه مشهور او پخواني قالب کې نوې محتوا وړاندې کېږي او نوې نسخه داسې نښې نښانې لري چې سړي ته پخوانۍ نسخه وريادوي. کله چې د نوي او پخوانۍ نسخې تر منځ توپيرونو ته د خلکو پام ورواوړي، نو خدا ورځي.

(۴۴: ۳-۴ مخونه)

پاروډي څلور ډولونه لري چې دلته يې هر ډول په لنډ ډول تشریح کوو:

الف: د ادبي سبک پېښې

د سبک پېښو ډېر رواج موندلی او ډېر لوستونکي لري. تر دې مهاله په پښتو کې د گڼ شمېر هنري اثارو سبکونه پاروډي شوي دي. لکه متلونه، لنډۍ، وياړنه، بابولاله، نـشرح، د موسيقۍ کمپوزونه او داسې نور. په پښتو ژبه کې تر ټولو لرغونې لاسته راغلی هنري اثر د امير کروړ وياړنه ده. امير کروړ د امير پولاد زوی او په دوهمه هجري پېړۍ کې يې اوسنی غور او خېرمه سيمې تر ولاک لاندې وې. امير کروړ له خپل پلار سره په څو جگړو کې برخه اخيستې او ډېرې جگړې يې گټلي دي. دی د جنگي اتلولۍ تر څنگ شاعر هم و چې خپلې جنگي سوبې يې په يوه وياړنه کې يادې کړي دي. (۴۵: ۱۱-۴۴ مخونه)

دوولس سوه کاله وروسته په غور کې يو ستر ناورين پېښ شو. د (۱۳۹۴ ش کال) د لړم په مياشت کې يوه شل کلنه مېرمن چې (رخشانه) نومېده يو چا ته په زوره واده شوه، خو رخشانې دا واده و نه مانه او د خپلې خوښې يو ځوان يې خوښ کړ. په دې ډول د خلکو له خوا په زنا تورنه او د صحرايي محاکمې په نتيجه کې يې سنگسار کړه چې دې سنگسار په ملي او نړيواله کچه غبرگونونه راپارول. په دې لړ کې ليکوال او شاعر محمديار يار د امير کروړ د وياړنې سبک پاروډي کړ او په دې ډول يې د رخشانې د سنگسارولو پر وړاندې خپل غبرگون وښود. د ښاغلي يار شعر تر ډېره بريده هجويه بڼه لري چې په دې ډول دی:

رخشاني ته د امير کروړد زوی وياړنه
زه يم زمري بل د سنگسار داسې اتل نسته
د غور په غېږ کې رخشاني ته بل اجل نسته
داسې غوبل نسته
له ما اتل نسته

د شهوت غشي مې برېښنا ځي پر ښځمنو باندي
په ژوبله يونم يرغالم پر ناموسونو باندي
پر عفتونو باندي
له ما اتل نسته

زما د وحشت پر خول تاوېږي دورخونه اهاړ
د غور غرور مې پښو کې پروت دی غرق په وينو لتاړ
کرم ايوادونه او جاړ
له ما اتل نسته

زما د ترور تر تورې لاندي دی هرات و تخار
کرم د کابل او سرپل پيغلتيوبونه سنگسار
کوي ابليس افتخار
له ما اتل نسته

اوبنکې له سترگو د انسان د پاڅې مور بهوم
په هريرود، آمو، ارغند، کونړ کې اور بهوم
وينې هر لور بهوم
له ما اتل نسته

د کندز سوبه مې په حکم د لاهور وکره
په ټيټو سترگو، سرټيټي مې د دې ورور وکره
سپکه مې مور وکره
له ما اتل نسته

خپلو وگړو لره غور کې لوی پېغور جوړوم
د خور پر سترگو سوداگر گرځوم شور جوړوم
د دين انځور جوړوم
له ما اتل نسته

پر خپلو خلکو باندي قهر له خپل زړه نه کوم
دوی په پردي سوتي وهم ښه يې څپنه کوم
کور يې سوځنه کوم
له ما اتل نسته

د غور د غرونو پر غرور کوم غوبل ویرغال
نړۍ ته بنیم ننداره د خپل وحشت و قتال
په ورځو، شپو، میاشتو کال
له ما اتل نسته.

ب: د خبرو، اواز او حرکاتو پېښې
هر انسان جلا اواز، خبرو کولو انداز او خبرو کولو ځانگړي حرکات
(Body Language) لري. په دې ډول تخنیک کې د یوه مشهور
شخص د اواز، خبرو کولو ډول او حرکاتو پېښې کېږي چې دا ډول
تخنیک تر ډېره بریده په تمثیلي هنر کې کارول کېږي. ځینې ممثلین
یا ناکیان د خپل هېواد یا نړۍ مشهورو اشخاصو د اواز، خبرو او
حرکاتو پېښې کوي چې ډېر مینه وال لري. ځینې حیوانات هم داسې
روزل شوي چې د انسانانو پېښې وکړي، مثلاً آس اتنې کوي، بیزو د
انسان په ډول پر دوو پښو ځي یا د خپل خاوند له سر څخه سپرې
راباسي. دغه ډول یو شمېر ممثلین هم د حیواناتو د اواز او حرکاتو
پېښې کوي، مثلاً پر څلورو ځي یا د سپي په شان غاږي یا د خره په
شان هینگارې وهي.

ج: د جامو او سینگار پېښې (Travesty)
په دې ډول تخنیک کې یو څوک د یوه مشهور شخص په ډول کالي
اغوندي او ځان هغسي جوړوي. مثلاً چارلي چاپلین به خپل برېتونه او
نور لباس د هیتلر پر ډول جوړاوه او بیا به یې داسې حرکات کول چې
هیتلر مسخره او سپک کړي.

د: د فکر او دريځ پېښې (Burlesque)

په دې ډول تخنيک کې د يوه مشهور شخص د فکر او دريځ پېښې کېږي او معمولاً يو څوک د خپل ظاهري جوړښت خلاف دريځ غوره کوي. مثلاً يو مور او شتمن سړی د سوالگرانو غوندې موقف نيسي يا دا چې يو څوک د بڼې له مخې سوالگر او بېوزله ښکاري، خو نابېره څرگنده شي چې نوموړی ډېر شتمن سړی دی يا د پوهنتون استاد په ټولگي کې د پوډري غوندې خبرې کوي يا پوډري ستيچ ته پورته شي او د پوهنتون د استاد يا سياستوال غوندې وينا پيل کړي.

۲: گروتيسک (Grotesque)

په دې تخنيک کې کرکټرونه د خدا تر څنگ لوستونکي ډاروي هم. پخوا له دې تخنيک څخه يوازې په کارتون کې کار اخيستل کېده، مثلاً انسان ته به يې لکۍ، اوږده غاښونه، ښکرونه، بېر وېښتان، اوږده غوږونه او ډاروونکې څېره ورکوله، خو اوس دې تخنيک د هنر نورو برخو ته هم لاره موندلې ده. گروتيسک د کوميډي او تراژيډي، خيال او واقعيت مشترک انځور دی. د دې تخنيک په مرسته کولای شو چې يو خندوونکی تخيل له واقعيت سره وتړو.

د نامتو روسي ليکوال يوگني زيمياتين (Yevgeny Zamyatin) طنزي رومان چې (د قضا او قدر هگۍ) نومېږي د همدې تخنيک په مرسته ليکل شوی دی. د دې رومان مرکزي کرکټر د ژويپوهنې (Zoology) يو پروفيسر دی چې (پرسیکوف) نومېږي. نوموړی غواړي يوه سوربخونه

شعاع کشف او بیا د دې شعاع په مرسته د ژوندیو موجوداتو بدن لوی کړي. بالاخره بریالی کېږي چې ډېرې لویې چرگې تولید کړي. دا چرگې خورا لویې هگی اچوي، خو یوه ورځ نابره له دې هگیو څخه ډېر غټ چرگان، ماران، سمسارې او نور حیوانات راوړي او پروفیسر-خوري.

(۴۹: ۳۰ - ۳۲ مخونه)

د یو زر و یوه شپه نکلونو یوه برخه (د سیندباد سفرونه) نومېږي. په دې نکلونو کې سیندباد د خپل سفر خاطرات خپل یوه مېلمه ته بیانوي. دی د خپل سفر په بهیر کې له داسې ژوندیو موجوداتو سره مخ کېږي چې عجیبې او غریبې جولې او بڼې لري. مثلاً یوه برخه یې داسې ده: ((په یوه جزیره کې مو یوه لویه ماڼۍ ولیده. ماڼۍ ته چې ورننوتو، نو نابره مویو لوی دېب (دېبو) مخ ته ودرېد. دېب له رنگه تک تور او لکه یوه جگه ونه دومره لوړ و. سر یې د سپي او غوړونه یې ډېر اوږده او پر اوږو پراته وو، یوازې یوه سترگه یې درلوده چې هغه هم د پزې پر سر وه)). (۲۲: ۱۸۹ - ۱۹۱ مخونه)

په وروستیو کې د گروتیسک تخنیک سینمایی هنر ته هم لار موندلې او د دې تخنیک په مرسته گڼ شمېر کارتوني فیلمونه جوړ شوي لکه د شریک (Shrek) کارتوني فیلم چې مرکزي کرکټر یې له جسمي پلوه عجیب او غریب جوړښت لري. د متضادو عناصرو گډ انځور، خندا، ډار، مبالغه او غیر عادي حالتونه د گروتیسک عمده ځانگړتیاوي بلل کېږي.

۳: د ژویو نکلونه (Fable)

نکلونه ډېر لرغونی تاریخ او په شفاهي ادب کې خورا لوړ مقام لري لکه د لرغوني یونان، روم، هند او مصر شفاهي ادبیات. تر میلاد اته پېړۍ مخکې د لرغوني یونان په ادبیاتو کې نکلونو وړ ځای درلود، چې د هیسود (Hesiod) نومي شاعر په اثارو کې د باز او بلبل کیسه یې یوه بېلگه ده. نکلونه نه یوازې دا چې په شفاهي بڼه له یوه نسل څخه بل نسل ته لېږل شوي او په دې ډول یې زرگونه کاله ژوند کړی، بلکې یو شمېر نکلونه لیکوالو هم لیکلي چې ځینو یې دا کار د سیاسي، اجتماعي او تعلیمي هدفونو لپاره کړی دی. (۲۲: ۱۸۹ - ۱۹۱ مخونه)

پخوانیو خلکو د سیاسي، اجتماعي، تعلیمي او فرهنګي مسایلو په اړه خپل نظریات په کیسو او افسانو کې خوندي کول. د دې ډول اثارو یوه بېلگه (کلبله او دمنه) کتاب دی چې د لرغوني اریایي دورې افسانې پکې خوندي شوي. دا نکلونه په هندوستان کې (ویشنو سارما) په سانسکریت ژبه راغونډ کړي او د (پنجه تانتره) په نوم شهرت لري. دا کتاب چې اکثره کرکټرونه یې حیوانات او تعلیمي پیغامونه لري، له سانسکریت څخه په پهلوي ژبه ترجمه او په دې ډول یې اسلامي هېوادونو ته لاره موندلې ده. (۲۰: ۲۱ - ۲۰ مخونه)

نکلونه ځکه زرگونه کاله وروسته هم ډېر مینه وال لري چې اکثره کرکټرونه یې ژوي او د کرکټرونو تر څنګ کشمکش، پېښې او چاپېریال خلاف العاده انځور وړاندې کوي او په دې ډول د تعجب، خندا او تلوسې سبب کېږي. نوي داستاني اثار که څه هم ځینې یې رښتیا او یا رښتیا ته ورته او انساني عقل یې مني، خو په واقعي کیسو کې هم

ژوي د سېمبولونو په توگه کارېږي او په کيسه کې د تخيل تومنه پيدا کوي. په معاصر داستاني ادب په تېره بيا طنز کې حيواني کرکټرونه جوړول د طنز له برياليو تخنيکونو څخه گڼل کېږي. لکه څنگه چې د ژويو نکلونه ډېر لرغوني دي دغه ډول د همدې تخنيک له مخې ليکل شوي اثار هم اوږد تاريخ لري چې د اريستوفان (مرغان) او (چونگوبڼې) نومي اثر يې ښه بېلگه ده.

په شلمه پېړۍ کې انگرېز طنز ليکوال جورج آرويل (George Orwell) د ځناورو فارم نومي طنزي ناول هم يوه ښه بېلگه گڼلای شو. دا کتاب يوه سياسي او اجتماعي کيسه ده چې کرکټرونه يې حيوانات دي. په کيسه کې سرکوزان د څو نورو حيواناتو په مرسته انقلاب کوي، د فارم خاوند له فارم څخه شړي، د فارم ټول واک په لاس کې اخلي او وروسته واکمنه ډله يود بل په شکنجه کولو او وژلو پيل کوي. دا کتاب چې پر کمونيزم نقد او د پخواني شوروي اتحاد سيمبوليک انځور بلل کېږي، خورا لوړ شهرت لري او د نړۍ په څو ژبو ترجمه شوی دی.

په پښتو ژبه کې (سپي څنگه مډالونه وگټل؟) طنز کرکټرونه هم حيوانات دي. دا داستان د دوو سپيو خاطرات دي چې يو سپي (جنرال براون جيت) او په افغانستان کې د امريکا له نظامي قواوو سره کار کوي او بل سپي (چارچشمه) نومېږي چې په کابل کې ژوند کوي. د جنرال جيت وروستۍ دنده د جمهوري رياست په ماڼۍ (ارگ) کې د خلکو تلاشي کول دي.

يوه ورځ چارچشمه تر يوې مورۍ يا سوږې ارگ ته ورننوزي او له جنرال جيت سره وينې. جنرال جيت له چارچشمه سره خواخوږي ښکاره

کوي، خپلې ځانگړې کوټې ته يې بيايي، اوبه او خواړه ورکوي او بيا د زړه خواله سره کوي. داستان د گوانتنامو، ابوغريب، باگرام او کندهار په زندانونو کې د امريکايي عسکرو ظلمونه او کابل کې د جهادي تنظيمونو خپلمنځي جگړې او ناخوالي انځوروي. (۵۵: ۳۶ - ۵۱ مخونه)

۴: خيالي نړۍ (Utopia)

دې تخنيک ته په فارسي کې (ارمان شهر) وايي او معمولا په داستاني طنزونو کې کارول کېږي چې کرکټرونه، چاپيريال، مهال، خبرې، کشمکش، پېښې او داسې نور اړخونه يې خارق العاده او غير طبيعي وي. له دې تخنيک څخه د لومړي ځل لپاره تر ميلاد (۱۲۰) کاله مخکې يوناني مورخ او ليکوال (لوسيان) کار اخيستی دی. د لوسيان داستان د (هيرودت) او (هومر) د سبک له مخې پاروډي شوی چې داسې پيل کېږي: ((مور له خپلو پنځوسو ملگرو سره په سمندر کې سفر پيل کړ. اتيا ورځې وروسته مو کښتۍ يوې داسې جزيرې ته ورسېده چې له عجيبه رازونو څخه ډکه وه. له يوه ډبرليک څخه پوه شوو چې (هراکلس) تر دې ځايه پورې هم راغلی دی.)) په دې داستان کې نورې عجيبه پېښې هم راغلي دي، مثلا وايي چې ((يوه زوروره دوږدوړکه (بربوکی) راغله او زموږ کښتۍ يې هوا ته پورته کړه. په هوا کې پورته کېدو، پورته کېدو، پورته کېدو چې اخير سپوږمۍ ته ورسېدو. هلته مو وليدل چې د سپوږمۍ اوسېدونکي پر غټو غټو مرغانو سپاره او د لمر له اوسېدونکو سره د يوه ستوري د ملکيت پر سر په جگړه بوخت دي. په پای کې زموږ کښتۍ بيرته سمندر ته راکښته او يوه نهنګ ژوندۍ تر

ستوني تېره کړه. د نهنگ په خپټه کې يو سمندر اوبه ولاړې وې. د سمندر په منځ کې مویوه جزیره ولیده او په جزیره کې یو لوی ځنگل هم و. څرنگه چې مور ډېر وېرېدل، نو په منډه جزیرې ته ورغلو او هلته پټ شولو. یو څه وخت وروسته موزره تنگ او په جزیره کې مو ځنگله ته اور واچاوه. د نهنگ نس د ځنگله د اور په لمبو وسوځېد او مور یې تر خوله بیرته راوغورځولو. په سمندر کې دا سفر دوام کوي او د (اودیسه) غوندې یوې عجیبه نړۍ ته رسېږي. داستان له مبالغې، درواغو او خیالي انځورونو څخه ډک دی. لوسیان غوښتي چې په خپل دې طنز سره د خپل وخت سیلانیان مسخره او درواغجن وښيي. (۴۲):

۴۹۵ - ۵۱۲ مخونه)

۵: آیروني (Irony)

آیروني هغه طنز ته ویل کې چې د کنایې صنعت پکې کارول شوی وي. آیروني د طنز لیکلو لپاره تر ټولو غوره، موثر او گټور تخنیک دی. مشهور امریکایي لیکوال (چارلز برسلر) وايي چې آیروني د کلماتو داسې استعمال ته وايي چې په ښکاره یو مطلب ورڅخه څرگندېږي، خو په واقعیت کې د دې کلماتو برعکس مطلب ورڅخه مراد وي. د آیروني اساسي ځانگړتیا د ظاهر او باطن تر منځ تضاد دی. په دې تخنیک کې یو کرکټر په خوله یو څه وایي، خو اصل واقعیت هغه دی چې دی یې نه وایي. (۳۶): ۳۸ - ۴۷ مخونه)

(افغانستان ته د نوبل جایزه ورکول کېږي) طنز هم د آیروني تخنیک له مخې لیکل شوی دی. په دې طنز کې ولسمشر- یوه کمیسیون ته

وظیفه سپارلې وي چې له فقر او بېوزلۍ سره د مبارزې کولو لپاره پلان جوړ کړي. د دې طنز يوه برخه داسې ده: ((د کميسيون مشر د غونډې پر مهال لکه مارتې چې شپېلۍ ووهې غاړه اوږده کړه او ويې ويل: که په افغانستان کې غريب خلک نه وای، نو غربت به هم نه وای. زما په فکر ترڅو چې مو په افغانستان کې غريب خلک نه وي ختم کړي، غربت به هيڅکله هم ختم نه شي. له دې خبرې سره سم د کميسيون ټولو غړو د تائيد په ډول چکچکې وکړې.

د دفاع وزارت استازې د خپلې نيکتايي غوټه ټينگه کړه او ويې ويل: دا خو واقعاً ډېر ښه نظر دی، خو ايا امريکا به په دې کار کې زموږ ملاتړ وکړي؟ د کميسيون مشر په خندا اوږې پورته واچولې او ويې ويل: ته هم عجيبه خبرې کوې؟ امريکايان خپله هره ورځ پر غريبو خلکو بمبارۍ کوي او بل نو دا د غربت ختمولو لپاره تر ټولو اسانه او ارزانه لار ده. موږ وليدل چې کله موږ له شېرپور څخه غريب خلک وشړل، نو هلته غربت هم ختم شو. که موږ له هغوی سره مرستې کولای، نو ميليونونو ډالرو ته اړتيا وه، خو اوس يوازې يوه بلډوزر دا اړتيا پوره کړه. له غربت سره د مبارزې کولو پلان اساسي ټکی دا دی چې ټول وزارتونه مکلف دي چې بېوزله خلک وځپي، کله چې بېوزلان ختم شول، غربت خپله ختم کېږي. د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت استازي يو وار د کميسيون مشر ته وکتل او بيا يې په ډډ اواز وويل: رئيس صاحب ډېر ښه وړانديز مو وکړ. تاسي گورۍ نړيوالې ټولنې له دې دومره ډېرو مرستو سره سره په افغانستان کې غربت ختم نه کړ، خو که موږ په خپلو لږو امکاناتو دا کار وکولای شو، زه باور لرم چې د سړکال د نوبل جايزه به

خامخا افغانستان ته ورکړل شي)). (۵۶: ۵۲ - ۵۷ مخونه)

۶: تشبیه

تشبیه عربي کلمه ده چې په لغت کې ورته والي ته وايي، خو د ادبي اصطلاح له مخې په یوه مانا کې د دوو شیانو گډون تشبیه بلل کېږي. د تشبیه غرض یا هدف د مشبه تعریف، د حال بیان، ستایل او بډیو ښکاره کول دي، خو په طنزي تشبیه کې هدف معمولاً د مشبه بدوالی او مسخره کول وي. د تشبیه په تخنیک کې مبالغه راځي، مشبه له خپل تناسب څخه وزی او د خندا وړ گرځي. (۳: ۴۲ - ۵۰ مخونه)

کله چې په طنز کې د یو منفي کرکټر ذهن، جسم او اجتماعي موقف له یو بد شي سره تشبیه شي، نو د خلکو سترگو ته هغه بد شی درېږي، له یوې خوا خندا ورځي او له بلې خوا یې منفي کرکټر په نظر کې سپک ایسي او قهر یې ورته راځي. د طنزي تشبیهاتو څو بېلگې ((د نصرولا لالا واده)) نومي طنز کې موندلای شو:

((نصرولا چې به پر لاره روان و، نو لکه کبار بايسکل ټولو پرزو یې کړی او غرنجی کاوه. د زنگنو تکلیف یې هم درلود، لکه غورازه موټر بې له ټپله کولو نه چالانېده. عمر یې تر اويا کالو اوښتی و، خو دا چې د تاريکو په پیسو مست و، نو په ودونو نه مړېده او دا یې څلورم واده و. که څه هم درې نورې ښځې یې ژوندی او په صورت جوړې وې، خو نصرولا لالا لکه پوډري په ډېرو ودونو روږدي شوی و.

کله چې د آئینه مصحف وخت راغی، نو ښځو نارې کړې چې هلک راولی. نصرولا لالا لکه زعفران له شرمه تک ژپړ واوښت، پر یوه او بل انډي

شو، لکه موټر چې گېر ته نه لوېږي، خر خر او غور غور يې پورته شو، خو بيا هم نه شوای ولاړېدای. په دې وخت کې يې ځوان زوی راغی او هغه يې په غېږ کې د ناوي خونې ته بوت. په لاره کې يې پښې لکه د الوتکې ټايرونه چې نه ايله کېږي هماغسې ټولې پاته وې.

نصرو لالا د شپاړس کلنې ناوي څنگ ته پر تخت ناست و. پر ژيړبخونه ږيره يې شنه نسوار داسې ځلېدل لکه د رسامۍ چټل نویسه کتابچه. نصرو لالا لکه د پرتوگانې لرگۍ داسې ډنگر و، د اس غوندې اوږد او ربوز يې د ناوي خوا ته ورکور کړی و. اوږده غوږونه يې داسې ښکارېدل لکه د رکشې دوې دروازې چې خلاصې پاته وي. د ناوي څنگه ته داسې ښکارېده لکه توره پيشي چې په سپينه نکلي پياله کې شيدې خټي.

نصرو لالا سگرېټې هم واهه، کله چې به يې خبرې کولې، نو د مستريانو خبره رينگ يې اواز کاوه او سرو يې هم ښه په درز کې شپېلۍ وهله. آئینه مصحف لانه و پيل شوی چې زوم ټوخي شين کړ. ټوخي يې وار په وار پسې ډېرېده. له ټوخي سره به يې سر، اوږې او زنگنونه داسې په منظم ډول ښورېدل لکه ټرکټر چې چالان پاته وي او ميتکاټونه، گېرونه او سټرينگ يې ښوري. د آئینه مصحف نندارچيانو، په تېره بيا خسرگنۍ ته دا اندېښنه ورولوېده چې داسې نه وي خدای مه کړه زوم له ټوخي سره يو ځای له بلې خوا هم وټوخي او پزه مو راپرې کړي.

سهار ملا اذان د نصرو لالا مشرې مرور د ناوي د خونې ور وټکاوه. د خونې له دننه څخه يوازې د نصرو لالا غږومبۍ اورېدل کېده. د خونې ور له ټکېدو سره سم خلاص شو. د ناوي تر خوله د ځگونو نرۍ

برېښنده لیکه د زرین بالښت خوا ته تللې او په گړپوان کې یې په نسوارو لړلو پلاستیکی غاښونو یوه زامه نښتې وه. نصرو لالا لکه مست اوبښ تر خوله ځگونه بادول، په دې ځگونه کې یو و نیم زرین خالونه هم برېښېدل، تور او پنډ شونډان یې وښورول او د مرکانو ضد دوا خالي قطی. ته یې اشاره وکړه: ورته وگوره! دې بدمرغې ځان په خپله وواژه. خپل شل منه تاريک مې ارمان دي چې په ولور کې مې ورکړل. (۵۷):

(۴۱۲) پرله پسې گڼه)

۷: مبالغه (Exaggeration)

مبالغه د ټولو ملتونو په ادبیاتو کې لیدل کېږي. د دې صنعت لمن دومره لویه ده چې پر ادبیاتو سربېره په مجسمه جوړونه، نقاشی او سینما کې هم کار ځنې اخیستل کېږي. کله چې یو شاعر یا لیکوال د یوه شي ښه والی یا بدوالی داسې حد ته ورسوي چې پېښېدل یې سخت، نادر یا ناممکن وي، مبالغه بلل کېږي. مبالغه پر درې ډوله ده لکه تبلیغ، اغراق او غلو. په تبلیغ کې د یوه شي تصدیق یا تکذیب په داسې ډول کېږي چې تر اوسه پېښ شوی نه وي، خو د عقل او عادت له مخې امکان لري. په اغراق کې بیا د یوه شي ستاینه یا غندل په دومره شدت سره شوې وي چې د عادت له مخې امکان نه لري، خو عقل یې مني. غلو بیادې ته وايي چې د یوه شي ستایل او غندل نه عقل مني او نه د عادت له مخې امکان لري.

څرنگه چې په طنز کې خلاف العاده انځور اساسي رکن دی، نو د مبالغې صنعت د دې کار لپاره خورا موثر او گټور تخنیک بلل کېږي. په

طنز کې مبالغه پر تبليغ، اغراق او غلو سربېره دوه نور ډولونه هم لري. دا ډولونه له دې دريو ډولونو سره تړاو لري چې يو لوی کول او بل کوچني کول دي. د دې تخنيک له مخې د ټولنې کوچني مسایل يا کوچني کرکټرونه خورا لوی ښودل کېږي او د ټولنې پام ورته راوړي. طنز ليکوال له خپل قلم څخه ذره بين جوړوي او لوستونکو ته يوه کوچنۍ سپره د فيل غونډې غټه وړ ښيي. دغه ډول يو لوی زورواکی او شتمن سړی خوار او سپک ښيي. دا کار له څو لارو کېدای شي. يو دا چې په الفاظو کې په نيم يا سپک نوم يادشي، لکه وزيرگی، پاچاگوټی، والي گی، چټل خان، ملک وشمه او داسې نور نومونو ياد شي او يا دا چې له لويو حيواناتو سره تشبیه او په دې ډول سپک معرفی شي. بله لار يې دا ده چې هغوی ته ځينې سپک اصطلاحات منسوب شي لکه د کاغذه دېب، فيل دی په خلفه تړلی دی او داسې نور نومونه او اصطلاحات ورته وکارول شي. بله لار يې دا ه چې هغوی په خپل عملي موقف او ژوند کې ناکام، کوچني او سپک وښوول شي. (۴: ۵۵ - ۵۸ مخونه)

افغان طنز ليکوال ښاغلی حميد مفيد چې په المان کې اوسېږي او په دري ژبه طنزونه ليکي، له دې تخنيک څخه خورا په ماهرانه ډول کار اخلي. د بېلگې په ډول به د نوموړي له (ادم اوپن) کتاب څخه يو طنز راواخلو: ((د المان د هامبورگ ښار په يوه مجلل هوټل کې پرتمينه او شانداره غونډه روانه ده. د هامبورگ ښاروال خورا په قاف او لام او فاتحانه انداز خبرې کوي. په غونډه کې د ماسکو، رياض، نيويارک او

نورو لویو هېوادونو ښاروالان مېلمانه او د چاپېریال ساتنې او خپلو ښارونو د پاک ساتلو په اړه بحث کوي.

په دې وخت کې د (یوهانس مولر) په نوم یو اروپایي چې د ښار په واپتونو کې د تشناب د نشتوالي له امله د تالار برنډې ته راغی او داسې فکر یې کاوه چې دا تشناب دی. له خپل جیب څخه یې کاغذي دسمال راوايست، پزه یې په پاچه کړه او بیا یې دسمال لاندې واچاوه. تر دې وروسته یې په ارامه پتلون و ایست، لمن یې پر سر واړوله او پر اودس مات کښېناست. د ښینې شاته د مسکو ښاروال لومړی سړی و چې دا صحنه یې ولیده او په زوره زوره یې وخنډل. تر دې وروسته د ریاض ښاروال پوخ وهل او په زوره یې خندا شروع کړه. وروسته د ټولو وړیام شو او په گډه یې خندا پیل کړل. د هامبورگ ښاروال له شرمه تک سور شو، د غونډې برخه والو ته یې وکتل، ویې لیدل چې ټول دباندي گوري او ده ته یې پام نشته. وینا یې پرېښوده او پر خپل ځای کښېناست. (یوهانس مولر) چې پر کومه لار راغلی و، بیرته پر هماغه لار ولاړ، بس یوازې د ښارونو د پاک ساتلو په خاطر یې د هدفمندو انسانانو د روزنې په نړیوال کنفرانس کې چټلي وکړه. (۴۰: ۱۵۹ مخ)

۸: د ستاینې په بڼه غندنه (الذم بما یشبه المدح)

په دې ادبي صنعت کې یو شاعر یا لیکوال په خپل کلام کې د یوه شي غندنه په داسې ډول کوي چې په ښکاره ستاینه، خو په حقیقت کې غندنه وي. لکه خوشال بابا چې وايي:

عادل پاچا پیدا شو

اورنگ شاه د دین غمخور

خپل پلار ترې په عدل

په فتوا وژني خپل ورور. (۵۴: ۱۵۰ مخ)

مور په پښتو ژبه کې د دې تخنیک پر بنسټ جوړ شوي ډېر داسې اصطلاحات، محاورې، متلونه او کنایې لرو. مثلاً یوه اصطلاح لرو چې وایي: په پک چې ریشخند وهې، نو ورته ووايه چې څنېپوره. کېدای شي داسې بېلگه هم ولرو: د ښار په یوه گڼه گونډه ځای کې درنه چاودنه شوې او سلگونو ملکي خلکو ته یې تلفات اړولي دي. ولسمشر- د وژل شویو خلکو خپلوان ارگ ته د فاتحې او تسلیم لپاره وربللي دي. په وربل شویو خلکو کې یو سپین ږیری د نورو په استازیتوب ولاړېږي او داسې وایي: ((جناب ولسمشره! قربان مو شم، تاسې ډېر مهربانه یاست. زموږ لپاره مو شپه او ورځ پر ځان یوه کرې او ملت ته خدمت کوئ، په تېره بیا په امنیتي برخه کې ستاسې خدمتونه له هیچا هم پټ نه دي. له کومې ورځې راهیسې چې تاسې ارگ ته تشریف راوړی، په ټول افغانستان کې یو ملکي سړی هم نه دی وژل شوی. تاسې د سولې اتل یاست، خدای مو سیوری زموږ له سر څخه مه لیري کوه، عمرمو ډېر شه، خدای مو تخت او بخت برقراره لره)).

۹: انطاق او تجنیس

تشخیص په لغت کې پېژندلو او انطاق نطق او خبرو کولو ته وایي، خو په ادبي اصطلاح هغه صنعت دی چې یو بې سا شي ته سا ورکړل شي

او بیا د هغه په ژبه خبرې ورسره وشي یا بې سا شيان تر خپل منځ خبرې وکړي او انسان ورباندې پوه شي. (۲۴: ۹۷ مخ)

دا صنعت په طنز کې تخیل پیدا کوي، یو شی له خپل تناسب او طبیعي حالت څخه باسي او په نتیجه کې د خدا لامل گرځي، د بېلگې لپاره به د ښاغلي کاتب پاڅون (د زړه خواله) نومي طنز راواخلو: د کتابتون په یوه الماری کې دوو کتابونو په خپلو کې د زړه خواله سره کوله. لومړی کتاب چې له مخ نه یې خړې خاورې دوږېدلې، د څنگ گاونډي ته وویل: پخوا ښه و د موجودی په وخت کې به خاورې اودوړې راځنې پاکېدلې، خو نن په خړو خاورو کې ډوب یو.

دوهم کتاب چې پر شونډو یې دوې گوتې خاورې پرتې وې په ځواب کې وویل: پر خاورو شکر باسه. پر دې ووېرېږه چې سبا د خاورو پر ځای په ایرو کې ډوب نه شې. د دوهم کتاب خبره رښتیا شوه. سبا باقی شوي معتمد کتابتون ته اور واچاوه او د باقیاتو سندونه یې په مصرف مجرا شول. (۷: ۴ مخ)

۱۰: طباق الاضداد یا تناقض (Incongruity)

طباق په لغت کې یو ځای کولو او اضداد د ضد جمع ده، خو په ادبي اصطلاح کې هغه صنعت ته ویل کېږي چې یو شاعر یا لیکوال په خپل کلام کې دوې مخالفې یا متضادې ماناوې راوړي وي. دا تخنیک په طنز کې ډېر بریالی او د خدا لامل گرځي. مور وویل چې کله انسان له داسې حالت سره مخ شي چې له تناسب څخه وتلی او خلاف العاده ورته ښکاره شي، نو خدا ورځي، لکه د خبرو او عمل تر منځ تناقض، د

صفت او موصوف تر منځ تناقض، د لفظ او مانا تر منځ تناقض، د موظف او وظیفې تر منځ تناقض او داسې نور. مثلاً مور باور لرو چې روغتون د روغتیا او شفا ځای دی. په روغتون کې اکثریت ناروغان تداوي او جوړېږي، خو که مور له رسنیو څخه داسې خبر واوړو چې له فلاني روغتون څخه د لومړي ځل لپاره دوه ناروغان روغ ووتل، د خندا وړ خبره ده. په دې اړه د آغلي ملالی بشپړ یوه لنډه کیسه رااڅلو چې (غلبېل او کوزه) نومېږي. د دې کیسې نوم هم جالب او د اصدادو د تخنیک ښه مثال دی. په کندهار کې اصطلاح ده چې وايي: غلبېل کوزې ته ویل سوری. هدف یې دا وي چې غلبېل خپله سوری سوری و، خو کوزې ته یې پېغور ورکاوه چې ته سوری یې. په دې کیسه کې هم یوه بوډی خپله چیلیم ځکوي، خو د نورو سگرېټ ځکول لویه گناه ورته ښکاري. کیسه په دې ډول ده:

((پر اوار تېر ناستې بوډی د خټو دېوال ته شا ولگوله او مخامخ ولاړ ځوان له پوښتنو ډکو سترگو ته یې وکتل:

وی زویه مور یې داسې ښځه وه چې خدای دې ځنې ساته! د داسې مور به څه لور وي.

ځوان: ولې مورې؟ په مور یې څه شوي و؟ ښه خلک نه و؟ ژر راته ووايه څنگه خلک و؟

بوډی: زویه څه درته ووايم؟ که رښتیا راباندې وايې زما خو یې مور خوښه نه شوه.

ځوان: ښه مور یې څه کوې، زه خو یې له مور سره واده نه کوم، لور یې څنگه وه؟

بودی: هی زما ساده زویه! د دې مور به څه لور وي. هر څومره چې ښه شي بیا هم د هغې مور لور به وي. پوهېږې چې مور یې څه کول؟ سگرېټ یې څکول، سگرېټ!

له دې خبرې سره سم بودی په دواړو غوږو نیولو سره د لاسو چلیپا جوړه کړه او بیا یې لمسی. ته ورغږ کړه: لورکی. هغه چیلیم مې را سم کړه چې سر مې چوي، بیا یې له ځان سره وویل: توبه خدایه توبه!
(۵: پرله پسې اتمه گڼه، څلورم مخ)

۱۱: بدلون (Distortion)

په دې تخنیک کې د یوې کلمې یا عبارت شکل یا مانا ته د خندولو یا مسخره کولو لپاره بدلون ورکول کېږي. دا ډول بدلون پر درې ډوله دی لکه لفظي بدلون، معنوي بدلون او گرامري بدلون چې دلته یې هر ډول لږ لږ تشریح کوو:

الف: لفظي بدلون: په دې ډول بدلون کې د یوې کلمې، جملې یا پاراگراف الفاظو ته بدلون ورکول کېږي. لکه اجماع په جماع، تحصیل په تعطیل، انتخابات په انتصابات، هنرمند په هنربند او صحت عامه په صحت خامه اړول. د دې بدلون یوه غوره بېلگه به د درې ناپوهانو (Three Idiot) نومي هندي فیلم څخه را واخلو. په دې فیلم کې د محصلینو د فراغت د غونډې لپاره چمتووالی نیول کېږي. غونډه خورا پرتمینه په پام کې نیول شوې چې د هندوستان لومړی وزیر او نور لوړپوړي دولتي چارواکي هم ورته رابلل شوي وي. د پوهنتون د ادارې

له خوا پرېکړه کېږي چې د محصلينو په استازیتوب به د دې پوهنتون یو بهرنی محصل (چیتور) خبرې کوي. دکتابتون مسئول د چیتور لپاره بیانیه په هندي ژبه لیکي، خو چیتور په هندي ژبه نه پوهېږي، نو پرېکړه کېږي چې چیتور به بیانیه ټکي په ټکي یادوي او په غونډه کې به یې هم له یاده وايي. مخکې تر دې چې چیتور لیکل شوې بیانیه ترلاسه او یاد یې کړي، د (رنچور) په نوم یو ډېر شوخ او ټوکی محصل په غلا او چل ول د چیتور کمپیوټر خلاصوي او په بیانیه کې د (چمتکار) کلمه په (بلتکار) اړوي. چمتکار په هندي ژبه کې ابتکار یا کارنامه او بلتکار جنسي تېري ته وايي. دا فیلم په کندهار کې (پلار پروډکشن کمپنی) په پښتو دبله کړی او (کارنامه) کلمه یې په (عماله) اړولې چې په دې ډول یې دا بیانیه نوره هم د خندا وگرځولې ده. د بیانیه پښتو متن په دې ډول دی:

((درنو حاضرینو، ښاغلو او آغلو! جلالتمآب لومړی وزیر پري پتې

صاحب، درنو استادانو او محصلینو! السلام علیکم

نن که زموږ د پوهنتون نوم د لمر په شان ځلېږي، نو ویار یې یوازې د یوه سړي دی چې هغه زموږ د پوهنتون رئیس ډاکټر وایرس دی. دی ډېر زیارکښ او ستر انسان دی. له تېرو دېرشو کالو راهیسې په دې پوهنتون کې پرله پسې عماله کوي، هیله ده چې بیا به هم عماله کولو ته دوام ورکړي. د دې پوهنتون محصلین خو بیخي حیران شوی چې یو سړی په خپل ژوند کې دومره عماله څنگه کولای شي ها؟ ښاغلي ډاکټر وایرس تر ډېرو تجربو وروسته ځان دې ځای ته رارسولی دی. د

وخت قدر پېژندل او وخت په مناسب ډول لگول خو بايد سپړی له ده څخه زده کړي.

نن مور محصلين په پوهنتون کې يو، خو سبا به په هيواد کې او له هيواد څخه دباندې خپاره شو، زه باور لرم چې په هر هيواد کې چې اوسو، نو هلته به هم عماله کوو او د دې پوهنتون نوم به نور هم ځلوو. نړۍ ته به نښو چې د عمالي کولو کوم ظرفيت چې د دې پوهنتون په محصلينو کې شته، هغه د نړۍ په هيڅ ځای کې هم نشته.

جلالتمآب لومړی وزير صاحب!

مور عمالي ته ډېره اړتيا درلوده، کور مو ودان چې زموږ پوهنتون ته مو عماله ورکړې ده. که څه هم عماله له هر چا سره شته، خو زموږ رئيس صاحب يې بيخي په جيب کې گرځوي او هيچا ته يې نه ورکوي. جلالتمآب لومړی وزير صاحب! زه فکر کوم چې اصلا دا عماله تاسې ده ته په لاس ورکړې ده، تاسې يې وگورئ چې دی دا عماله څنگه پر ځای کاروي)).

ب: معنوي بدلون: په دې بدلون کې يوه کلمه يا عبارت د خپلې اصلي مانا پر ځای داسې مانا يا تفسير کېږي چې د خدا وړ گرځي. د بېلگې په توگه به د ښاغلي کاتب پاڅون (ورکشاپ) نومي طنز راواخلو: ((ورکشاپ ترکيبي کلمه ده چې له (ورک) او (شاپ) څخه جوړه شوې ده. (ورک) دپښتو ژبې د ورک او لادرکه مانا لري او (شاپ) په لاتينه ژبه

کې دوکان یا هټی ته ویل کېږي، نو ویلای شو چې ورکشاپ هغه هټی ده چې سامان آلات او هر څه پکې ورک وي. که ورک هم نه وي، نو د ترمیم لپاره میاشتي میاشتي انتظار باسي. ډېر ځله داسې هم پېښېږي چې د سامانونو پرزې پکې ورکې شي)). (۸: ۸ مخ)

ج: گرامري بدلون: په دې ډول بدلون کې د یوه لغت ریښې او گرامري جوړښت ته بدلون ورکول کېږي، مثلاً یو لغت یا جمله په مصنوعي ډول عربي، انگرېزي یا پښتو بلل کېږي لکه الکمپیوټر، الموتر، السورناچیه، الربايیه، ډوډيته المانسامیه، الکبابت الشامیه او ضمنا بولانیه او شلومبیت الترویه او تر خوراک وروسته پرمخې پرېوتیه.

۱۲: سرچپه کول: (Reversal)

دا تخنیک هم بدلون ته ورته دی، خو توپیر یې دا دی چې په دې تخنیک کې یوازې یوه کلمه، یو مفهوم، یو شی او یو عمل سرچپه کېږي او په دې ډول له تناسب څخه وزی او د خندا وړ گرځي. مثلاً یو چا پښې پورته نیولي او پر لاسونو روان وي. د خندا پر ځای ژاړي، امیر د مامور نقش لوبوي، مقتدی ملامام ته نصیحت کوي. بې سواد باسواد ته زده کړه ورکوي، لوی سړی د کوچني کارونه کوي، نارینه د ښځو ځانگړي کارونه کوي. د بېلگې لپاره به د بي بي سي راډیو د پخواني خبریال ښاغلي گوهر رحمان گوهر خبره راواخلو، دی وایي: ((یو وخت مې په پېښور کې د پاکستان له ملي راډیو سره د خبریال په توگه کار

کاوه. يوه ورځ په سټوډيو کې نوکري وم او د خبرونو، راپورونو، مرکو، ويناوو او سندرو تر منځ مې په ژوندۍ بڼه اناونسونه ورکول. په دغه ورځ مو د نشراتو په مهالوېش کې د پاکستان د بابای قوم (بابای ملت) محمدعلي جناح وينا هم درلوده. د جناح وينا چې خپره شوه، نو ما بايد داسې اناونس ورکړی وای: گرانو اورېدونکو! تاسې د بابای قوم قايد اعظم محمد علي جناح وينا واورېده، اوس به د گلنار بېگم په خواږه اواز کې يوه سندره واورئ، خو په اشتباه کې خبره راڅخه سرچپه شوه او داسې مې وويل: گرانو اورېدونکو! تاسې د بابای قوم قايد اعظم محمد علي جناح په خواږه اواز کې سندره واورېده، اوس به د گلنار بېگم وينا واورئ)).

۱۳: د خندا وړ نوم ايښودل

په دې تخنيک کې پر يوه شخص، ادارې، کار يا فکر باندې داسې نوم ايښودل کېږي چې د خندا او ملنډو وړ وگرځي. لکه لوپشټکی، جگلابو، ډارن، تورمخی، فيشنتون، د تعرض وزرات، کېبل شاهي، سوټه کراسي، ټوپکسالاري او داسې نور. دا ډول نومونه هغه وخت ډېر د خندا وړ گرځي کله چې نوم له شخصيت سره سمون و نه لري، لکه بې سواد ته ميرزاخان، ډارن ته دلاورخان، په ونه ټيټ ته چينارگل، بدرنگ ته بڼايسته خان او بوډا ته زلمی وويل شي. دغه ډول ځينو انسانانو ته د سپکاوي په نيت د حيوان نوم کارول هم د خندا وړ گرځي لکه خر، سپی، سرکوزی، چرگ، مېړی، گيدر، سورلندی، چنگابڼی، چونگينه، خزدکه او داسې نور.

۱۴: ناسمه املا

ناسمه املا لفظي تخنيک بلل کېږي چې يو شمېر طنز ليکوال يې د لوستونکو د خندولو لپاره کاروي. د لوستونکو د خدا لامل دا دی چې د وخت په تېرېدو سره د انسان ذهن او سترگې له ځانگړي او مشخص ليکدود سره آشنا او د ليکدود په اړه خپل ذهن ته يو تصوير او تناسب سپاري، نو کله چې يوه کلمه يا جمله له طبيعي جوړښت او تناسب څخه وتلې ورته ښکاره شي، انسان ته خدا ورځي. د اوبو او برېښنا وزير ښاغلي ممتازالحق لنډ ژوند ليک د ناسم ليکدود يوه بېلگه ده.

د هوبو او بربخنا وزير شاه خلي مومطاض الهک لاندېزونديق شاه خلي مومطاض الهک د مرهون صراج الهک ژوی په (۱۳۴۸ ه ش) قال فه قابل قې دې نړۍ طه سترگې غرولي دي. ابتدايه طاليماط يې د حلمند ولايت مرکز لښکرگاه قې فيل او د بقلوريا د پراغظ سند يې د امريقا د جرثي هيات لارنسويل شاونزي چخه ترلاسه کړې دی. فه ۲۰۰۱م قال قې يې د بالطيمور فوختون چخه فه هيداره او طجارط کې د ماصتري سند ترلاسه کړ دی.

شاه خلي مومطاض الهک سانوي او ليصانث دده قري فه فاکستان کې په خسوسي ډهول طرثره قري جي. نوموړي د دده کړې فه بحير کې له زينو موصاتو سره هم قار کاوه. دغه ډول د امريقا فه تيقشاظ هيات کې له يوې غير انتفاهي موصصې ثره د وقيل او نړيوالو روابتو کې د هولسمشر سلاحکار حم فاته شوی دی.

د طنز ژبه

طنز له ادبياتو او ادبيات له الفاظو سره اړه لري. په ادبياتو کې ژبه د وسيلې تر څنگ هدف هم وي، ځکه چې ادبي بسکلا د الفاظو په بڼه راڅرگندېږي او لوستونکی تر اغېز لاندې راولي. انسان د وخت په تېرېدو سره له الفاظو سره عادت کېږي او دا الفاظ يې په ذهن کې يو تناسب جوړوي چې ولسي ژبه هم ورته ويلای شو. کله چې ولسونه په ژبه کې نوي لغتونه واوري، نو نه ورباندې پوهېږي او که پوه هم شي، نو خپل يې نه گڼي، هغه دی چې په نتيجه کې ژبه له تناسب څخه وتلې ورته ښکاري او نوي لغتونه يې د موسيقيت او آهنگ له پلوه پر غوړونو بڼه نه لگېږي. کېدای شي ولسونه د وخت په تېرېدو سره له نويو لغتونو سره عادت او وروسته يې خپل وگڼي، خو که په ليکنه کې په لومړي ځل له داسې کلماتو سره مخ کېږي، نو ستړي کېږي، له ليکنې يې خوا تورېږي او لوستل پرېږدي.

که څه هم ساده، روانه او ولسي ژبه د هرې ښې ليکنې ځانگړتيا ده، خو په طنز کې اړتيا بلل کېږي. څرنگه چې د طنز لوستونکي عام خلک دي او اکثره لوستونکي طنز د تفريح لپاره لولي، نو بايد د طنز ژبه ساده او ولسي وي. طنز ليکوال بايد داسې الفاظ غوره کړي چې د آهنگ تر څنگ عامه او څرگنده مانا هم ولري. په طنز کې ولسي-کنايې، محاورې، اصطلاحات، ولسي شعرونه او متلونه کارول او ځينو کرکټرونو ته جالب تکيه کلامونه ورکول نه يوازې دا چې ليکنه په زړه پورې کوي، بلکې د هرې سويې د خلکو لپاره يې لوستل اسانه کېږي.

د لفظي صنعتونو استعمال هم د طنزي ژبې يوه مهمه برخه ده. په لفظي صنايعو کې همدا الفاظ په هنري ډول سره اوډل کېږي او په طنز کې د خدا تومنه پيدا کوي. په ځينو باندبارونو کې به مو ليدلي وي چې يو څوک په خبرو کې اشتباه وکړي، يوه کلمه ناسمه تلفظ کړي او خلک يې پر خبرو خاندي. مور کولای شو چې په شعوري ډول ځينې کلمې يا جملې داسې سره واړوو چې د خدا وړ وگرځي. مثلاً يو نظامي قوماندان وايي: مور د کومانډو لپاره داسې ځوانان غوره کوو چې له جسمي پلوه پياوړي وي. اوس که په دې جمله کې د (جسمي) پر ځای (جنسي) کلمه راوړو د جملې مفهوم بدلون مومي او د خدا وړ گرځي. استاد نوميالی د (بازسازي) کلمه په (بادسازي) اړوي او د ثور د اوومې کودتا د طنز په ژبه داسې مسخره کوي:

د تمبه غوايي له بېخه سا وتله په تېزي

دوی ويل دا ده بازسازي، ما ويل دا ده بادسازي.

طنز ليكوال گڼ شمېر تخنيكونه په واک کې لري چې په مرسته يې په طنز کې خندوونکي انځور جوړ او کولای شي چې په دې ډول لوستونکو ته د ټولني گڼ شمېر ظريف اړخونه وروښيي او هغوی وځنډوي، خو که و نه توانېږي چې د خپل طنز لپاره داسې سوژه پيدا کړي چې په خپل ځان کې د خدا مالگه لري او يا د خدا لپاره له معنوي صنعت څخه کار واخلي، نو لفظي صنعت اسانه کار دی او په طنزي ليکنه کې د خدا برخه پوره کولای شي.

په طنزي ژبه کې بله مهمه خبره په يوه موضوع پورې تړلي ځانگړي اصطلاحات او ترمينالوژي ده. مور مجبور يو چې د طنز ليكلو پر مهال دا اصطلاحات مشخص او پر ځای وکاروو. مثلاً که غواړو د معاينې يا عملياتو پر مهال له ناروغ سره د ډاکټر غير مسلکي اخلاق وښيو، نو بايد د معاينه کولو يا عملياتو په بهير کې ټول پړاوونه، افزار او پرسونل په خپلو طبي نومونو معرفي کړو، که داسې و نه کړو، نو لوستونکی باور نه کوي چې دا د يوه روغتون انځور دی. کله چې د روغتون انځور نه وي، نو لوستونکو ته په روغتون کې نيمگړتياوي هم نه شو ورښوولای. که پر يوه نظامي موضوع طنز ليکو، نو بايد ټول مروج عسکري اصطلاحات په پام کې ولرو. که په طنز کې يو عسکر خپل قوماندان ته په (لالو ماما) ورغږ کړي، لوستونکی باور نه کوي چې گواکي دا دي يوه نظامي قطعه وي.

په طنز کې د اجتماعي ناخوالو په اړه د لوستونکي قضاوت کول د هدف يوه مهمه برخه ده او لوستونکی هغه مهال ښه قضاوت کولای شي چې د ليکنې تر اغېز لاندې راشي او د ليکنې تر اغېز لاندې هغه وخت

راتلای شي چې انځور واقعي غوندي ورته څرگند شي. که ليکوال په يوه موضوع پورې له تړولو ځانگړو اصطلاحاتو سره بلد نه وي، نو ښه به دا وي چې له يوه مسلکي شخص سره مشوره وکړي.

د موضوع تر څنگ د طنز لپاره د قالب انتخاب هم د طنز پر ژبه اغېز کوي. په ادبي ليکنه کې له گڼ شمېر ادبي تخنيکونو او تخيل څخه کار اخيستلای شو، خو په ژورنالستيک اثر کې هر ادبي صنعت نه شو کارولای. که د احمد په نوم د يوه ځوان د وژل کېدو پېښه په لنډه کيسه کې را اخلو، نو ويلای شو چې (د احمد په مرگ اسمان هم ډېر غمجن و، زړه يې تک شين و، سپوږمۍ هم په وير لړلې وه، نن يې بيخي مخ انسانانو ته ور ښکاره نه کړ او د تورتم شاته پټه وه) خو که پر همدې پېښه راپور جوړوو، نو داسې ژبه نه شو کارولای. ژبه په ادب کې هم وسيله او هدف دی، خو په ژورناليزم کې يوازې وسيله ده. په ادبي اثر کې الفاظ د ښکلا او موسيقيت لپاره غوره کېږي، خو په ژورنالستيک اثر کې د ژبې هدف يوازې د موضوع وضاحت او پيغام رسول وي، نو د طنز لپاره چې هر ډول قالب غوره کوو، مجبور يو چې په هماغه قالب پورې تړلې ژبه وکاروو.

ځينې طنزي تخنيکونه هم ځانگړې ژبه لري چې بايد پام ورته وشي. د بېلگې په ډول پاروډي په طنز کې يو تخنيک دی. که يو کلاسيک سبک پاروډي کوو بايد ژبه يې د زړې نسخې غوندي وي. د بېلگې په ډول محمديار يار د امير کروړ وياړنه پاروډي کړې ده. يار صاحب تر ډېره بريده هڅه کړې چې د امير کروړ په وياړنه کې راغلي لغتونه استعمال کړي. که څه هم د امير کروړ په وياړنه کې ځينې لغتونه اوس له

استعماله لوبدلي او يار صاحب هم په خپلو نورو شعرونو کې داسې لغتونه نه کاروي، خو د پارډي تخنيک دې ته اړ کړی چې د امير کروړ د دورې ژبه استعمال کړي. په لنډ ډول ويلاى شو چې د طنز ژبه بايد روانه، ولسي، له موضوع، قالب او طنزي تخنيک سره سمه انتخاب شي. که طنز ليکوال خندوونکې سوژه نه شي پيدا کولای يا معنوي صنعت سم نه شي کارولای، نو کولای شي له لفظي صنعت څخه کار واخلي او په دې ډول په طنز کې خندوونکى قوت پيدا کړي.

د طنز لیکلو عملي پراوونه

تر دې ځایه مو د طنز پر تیوری بحث وکړ. اوس به د موضوع دا اړخ وڅېړو چې په عملي ډول طنز څنگه ولیکو؟ کوم کار لومړی او کوم یې وروستی وکړو؟ له سره تر پایه کوم ټکي په پام کې ونیسو او له کومو پراوونو څخه تېر شو؟ هر لیکوال د لیکلو ځانگړې کړنلاره او ډول ولري، خو د طنز لیکلو پراوونه له نورو لیکنو سره توپیر لري. زه غواړم په دې بحث کې تر ډېره بریده له لوستونکو سره خپلې شخصي تجربې شریکې کړم. زه طنز په پنځو عمده پراوونو کې لیکم چې په دې ډول دي:

۱: موضوع غوره کول

د طنز لیکلو په بهیر کې سوژه یا موضوع غوره کول لومړی گام دی. موضوع معمولا درې سرچینې لري لکه تجربه، مشاهده او مطالعه. د لیکوال خپلې تجربې تر ټولو ښه سرچینه گڼل کېږي، ځکه پېښه ورباندې تېره شوې، اغېز یې ورباندې کړی، ذهن یې ورنارامه کړی او په پېښه پورې تړلي ټول اړخونه یې په خپلو سترگو لیدلی دي لکه

مکان، زمان، کرکټرونه، د پېښې عوامل، نتیجه او داسې نور اړخونه. تر ټولو مهمه دا ده چې لیکوال د پېښې کرکټر پاته شوی دی.

په ظاهره د طنز لپاره موضوعات ټاکل اسانه کار برېښي. لیکوال کولای شي د اجتماعي ناخوالو یو اوږد لیست چمتو کړي، خو په دې لیست کې هره موضوع به تش جسد ته ورته وي چې روح یې اجتماعي انتقاد او د خدا تومنه ده. کېدای شي له انتقاد سره د ادبي صنعت په مرسته خندوونکی انځور هم وټرو، خو ولسي رنگ به یې کمزوری وي، نو ښه به دا وي یوه داسې موضوع غوره کړو چې ولسي- کیسه هم ورسره تړلې وي. د دې کار یوه گټه دا ده چې دا ډول کیسې په خپل ځان کې د خدا تومنه لري. دوهم دا چې پوهېږو موضوع څومره مهمه او د خلکو له ورځني ژوند سره تړلې ده. دریم دا چې موضوع له ولس څخه راوتلې ده، که د هنر په گڼه او لوړ تخیل سینگار او بیرته ولس ته وړاندې شي، ولس خپل انځور پکې ویني او د زړه له تله یې خوښوي.

که لیکوال پام وکړي، نو په خپل ورځني ژوند کې یې خامخا داسې څه تجربه کړي او یا ورسره مخامخ شوی چې طنز ورباندې لیکل کېدای شي. د بېلگې په ډول یو لیکوال په خپل موبایل کې کریدیت جمع کوي، خو کله چې خپل یو دوست ته زنگ وهي، نو د مخابراتي شبکې له خوا ورته ویل کېږي چې تاسې کافي کریدیت نه لرئ. په دې وخت کې لیکوال حیرانېږي، له ځان سره وایي چې ما خو همدا اوس کریدیت جمع کړ، شبکه ولي داسې وایي؟ په دې وخت کې د مخابراتي شبکې د شکایاتو نمبر ته زنگ وهي او خپله ستونزه ورسره شریکوي. شبکه ورته وایي چې تاسې (اسلامي معلومات) نومي ځانگړی پیکج یا بسته

فعاله کړې ده. کله چې په خپل موبایل کې کریدیت جمع کوي، نو پیسې یې د هماغه پیکېج له مخې په اوتومات ډول شرکت ته ځي او تاسې داسې فکر کوي چې خدای مه کړه زموږ شبکه ستاسې پیسې غلا کوي. په دې وخت کې لیکوال په قهر کېږي او د شبکې د خدماتي خانګې مامور ته داسې وايي: ((درواغ مه وایه، ما هیڅکله هم دا پیکېج نه دی فعاله کړی، بیخي ورسره بلد نه یم او بله خبره داده چې زه هندو یم، نو د اسلامي معلوماتو پیکېج به ولې فعاله کوم؟ ښکاره خبره ده چې ستاسې شبکه له مشتریانو څخه پیسې غلا کوي)).

لیکوال تر دې تجربې وروسته د نوموړي مخابراتي شبکې غلا ته متوجه کېږي او غواړي چې دا کار وغندل شي. د مخابراتي شبکو په اړه به خلک ډول ډول شکایتونه لري، خو لیکوال ته دا موضوع ځکه مهمه ده چې یو خو یې دی قرباني شوی او بل نو د ده تجربه پکې شامله ده. دا تجربه د لیکوال کار اسانه کوي، ځکه کیسه په خپل ځان کې انتقاد او د خدا تومنه دواړه لري او په لږ بدلون سره طنز ورباندې لیکل کېدای شي.

د موضوع موندلو بله سرچینه مطالعه ده. دلته زموږ هدف د چاپي موادو مطالعه نه، بلکې ټولې هغه کیسې او پېښې دي چې لیکوال ته د خلکو، کتابونو او رسنیو له لارې رسېږي. د بېلګې په ډول د کورنیو چارو وزیر د نشه یي توکو پر ضد د مبارزې په اړه مطبوعاتي کنفرانس رابللی وي. یو خبريال له وزیر څخه داسې پوښتنه کوي: د کابل په ډېرو ځایونو کې هیروئین په ښکاره ډول او سپینه ورځ خرڅېږي. ایا تاسې دا خلک نه شی نیولای؟ نه پوهېږئ چې دا پوډر چېرې جوړېږي، له کومه

ځايه راځي، سوداگر يې څوک دي او څوک لاس ورسره لري؟ وزير په خندا ورته وايي: ((مور د بشري خواخوږۍ له مخې د پوډرو دوکانونه نه بندوو، ځکه چې په کابل کې زرگونه پوډريان ژوند کوي، که مور د پوډرو خرڅولو دوکانونه وټرو، پوډريانو ته پوډر نه رسېږي او په تکليف کېږي، ان دا چې کېدای شي مړه شي، ځکه هغوی دومره توان او پيسې نه لري چې پوډر خپله له بهرنیو هیوادونو څخه راوارد کړي او یا دي د پوډرو رانیولو لپاره ليري سیمو ته ولاړ شي)).

په رسنیو کې دې ته ورته زرگونه خبرونه او راپورونه خپرېږي چې لیکوال ته موضوع ورکوي. د بېلگې په ډول لیکوال په ټکسي کې سپور دی او له (الف) راډیو څخه داسې یو خبر اوري: ((په کابل کې د تور صمد په نوم یوه مشهور غله ځان پولیسو ته وسپاره. تور صمد د پولیسو له خوا د څو نفرو په وژلو او گڼ شمېر غلاوو تورن شوی دی. پولیسو له دوو کالو راهیسې د هغه د نیولو هڅه کوله، آن دا چې د هغه د وژلو یا ژوندي نیولو پر سر یې لس ملیونه افغانۍ نغده جایزه هم ایښې وه، خو تور صمد تری تم و او هیڅوک نه پوهېدل چې هغه به چېرې پټ شوی وي. تور صمد نن سهار لس بجې په کابل کې پولیسو ته تر سپارلو مخکې (الف) راډیو ته وویل چې دی ځکه ځان پولیسو ته سپاري چې غواړي د ده پر سر ایښوول شوې جایزه په خپله وگټي)).

په دې خبر کې که څه هم د خندا تومنه شته، خو اجتماعي انتقاد ورپورې تړل نور فکر او کار غواړي. کله چې مور د خلکو له خولې یا رسنیو کې داسې خبرونه یا راپورونه اورو، نو ضرور نه ده چې هغه پېښه کټ مټ راواخلو، داسې کیسې مور ته د اجتماعي انتقاد او خندا اغېز

شوي ډېر بڼه مواد په لاس راكوي، كېدای شي په يوه پېښه كې يوازې د خندا مالگه موجوده وي، خو ليكوال بايد دا مواد په ډېر هنرمندانه ډول پاخه، ليكنې ته چمتو او پاته اړخونه يې بشپړ كړي. ليكوال بايد خامخا په كيسه كې نغښتې انتقاد، د خندا علت، د پېښې مكان، زمان، كركټرونه او نور اړخونه څه ناڅه بدل كړي، كه داسې و نه كړي، نو ليكنې ته يې ټوكه يا شفاهي طنز ويلاى شو چې د ليكوال ملكيت نه بلل كېږي.

د موضوع موندلو دريمه سرچينه مشاهده او ولسي- بانډارونه دي. ليكوال خامخا په ټولنه كې داسې څه په خپلو سترگو ويني او يا يې له خلكو اوږي چې كه لږ بدلون وركړل شي، نو په ټول پوره طنزونه ځنې جوړېدای شي. د بېلگې په ډول يو سړى په بانډار كې ناست او د دولتي مامورينو له رشوت څخه سر ټكوي. وايي له كوچنيو مامورينو څخه نيولې بيا تر وزيرانو پوري ټول په فساد ككړ دي. بل ورسې راغبرگه كړي چې ولسمشر خپله له فاسدو او رشوت خورو سره شريك دى، كه ورسره شريك نه واى، نو فاسد مامورين به يې نه مقرر كول او يا به يې جزا وركړې واى، خداى مي دي غاړه نه بندوي كه ولسمشر له هر مامور سره شريك نه وي، نو له وزيرانو سره خو خامخا شريك دى، هسې درواغ وايي چې زه له فساد سره مبارزه كوم، داسې كوم او هغسې كوم. بل بانډاري بيا وايي: ياره زه خو وايم كه ولسمشر رښتيا هم له فساد سره مبارزه كوي، نو خپل ټول وزيران، مرستيال وزيران، رئيسان، واليان او نورې غټ بلاوي دي په يوه پلمه ارگ ته وروغوړي او بيا دي د دوى په

منځ کې ځانمرگي وکړي، په دې ډول به له افغانستان څخه فساد یو مخ ورک شي.

اوس که په دې ولسي بانډار کې د خلکو نظریات سره راغونډ کړو، نو نه یوازې دا چې د طنز لپاره مو یو ښه موضوع پیدا کړه، بلکې د طنزي کیسې یو ښه پلاټ مو هم تر گوتو کړ. په دې کیسه کې هم اجتماعي انتقاد او هم د خدا تومنه شته، خو دا چې ولسمشر په څه ډول په ارگ کې ځانمرگي کوي د خدا پله یې نوره هم غني کېدای شي. زما د ډېری طنزونو موضوعات او کیسې له ولسي بانډارونو غوره شوي دي. زما یو طنز (په ارگ کې ځانمرگي) چې په (۱۳۹۲ ه ش) کال لیکل شوی، موضوع او پلاټ یې د پورتنی ولسي-بانډار څخه غوره شوي دي.

۲: د موضوع په اړه څېړنه

کله چې لیکوال موضوع غوره کړه باید په ذهن کې یې ښه پخه کړي. داسې نه شي چې لکه ډاگي یا پوسته رسوونکی کیسې له ولسي-بانډارونو څخه راواخلي او بیا یې کټ مټ په هماغه بڼه بیرته ولس ته ورسوي. لیکوال باید لکه یو مجسمه جوړوونکی د غره سپېره او زیره ډبره په خپلو هنرمندو گوتو وتوري، د ولس د خوښې، اړتیا، ذوق او غوښتنو سره سم یې وسکښي او بیا یې ولس ته وړاندې کړي. په لومړي گام کې د موضوع ټولو اړخونو ته د لیکوال پام نه وراوړي، نو ښه لاره دا ده چې موضوع له ځان سره یادانېت او هغه اړخونه یې هم ولیکي چې تر دې مهاله د ده په ذهن کې راگرځي. تر یادانېت وروسته که څه هم لیکوال

په بل کار بوخت کېږي، خو ذهن یې له هماغې موضوع سره تړلی وي، که لږ وخت وروسته بیرته پر هغه موضوع کار وکړي، نو موضوع به یې په ذهن کې ښه پخه او انکشاف ته چمتو شوې وي.

کله چې موضوع په ذهن کې پخه شوه او لیکوال ډاډه شو چې موضوع په لیکنه ارزې، نو باید د موضوع په اړه څېړنه وکړي. مثلاً که موضوع طبي وي، نو باید له ډاکټر سره مشوره وشي. که څه هم ډاکټر به لیکوال نه وي، خو لږ تر لږه په طبي اصطلاحاتو کې مرسته کولای شي. د موضوع د مسلکي څېړنې تر څنگ له لیکوالو سره مشوره کول هم ډېره ګټه لري. که څه هم ځینې لیکوال دا کار شرم ګڼي یا ډارېږي چې څوک به یې موضوع غلا او یا به ناسمه مشوره ورکړي، خو ما (همت) د لیکوالو له سلا مشورو ډېره ښه نتیجه ترلاسه کړې ده. له داسې لیکوالو مې هم ډېر څه زده کړي چې آن د طنز الف و با هم نه پېژني. زه ځینې وختونه خپل طنزونه تر خپرېدو مخکې عامو خلکو ته هم لولم او د هغوی غبرګون گورم. غواړم پوه شم هغه هدف چې ما د طنز لپاره ټاکلی ایا خلک یې احساس کولای شي؟ ایا دوی ته خدا ورځي او د خدا په پای کې اجتماعي ناخوالو ته متوجه کېږي؟ ایا د طنز ژبه خوږه، ساده او د پوهاوي وړ ده؟

لیکوال باید له ځانه وپوښتي چې ایا رښتیا یې طنز لیکلی او که یې په دې نوم هجوه، هزل یا کومیدي اثر لیکلی دی؟ ایا رښتیا یې یوه اجتماعي بې عدالتي په ښه کړې او که یې په غیر شعوري ډول اجتماعي ارزښتونه تر پښو لاندې کړي دي؟ دې پوښتنو ته ځوابونه په یوازې سر نه شو موندلای، نو ښه به دا وي چې خپل اثار تر خپرېدو

مخکې له ولس سره شریک کړو. زه داسې خو لیکوال پېژنم چې لس شل کاله کاله د طنز په نوم لیکنې کوي، خو طنز نه شو ورته ویلای، هغه څه چې دوی یې طنز بولي نه یې خپله تعریفولای شي او نه یې لوستونکي هغسي انگېري.

ما څو واره له عامو خلکو څخه ډېر ښه نظریات اورېدلي دي. آن دا چې ځینې وختونه طنز ولیکم او د مشورې لپاره لازم څوک پیدا نه کړم، نو خپلو بچیانو ته یې لولم او د هغوی نظریات اخلم. زما په اند دا ضرور ده چې کله مور کومه لیکنه ټولنې ته وړاندې کوو باید لومړی یې امتحان کړو چې مطلوبه نتیجه ورکوي که نه؟ که یې لازمه نتیجه نه ورکوله باید له سره کتنه ورباندې وکړو. زما په اند لیکوال باید تل ځان پوه کړي چې خلک د ده د لیکنو په اړه څه نظر لري؟ که داسي و نه کړي، نو د لیکنو سا به یې له زېږېدو سره سم ختلې وي.

۳: د هدفونو غوره کول

کله چې مو موضوع په ذهن کې پخه او لیکلو ته چمتو شوه، نو د هدفونو وار رارسېږي. په لیکنه کې هدفونه پر دوو برخو وېشلای شو چې یو اساسي او بل فرعي هدفونه دي. د بېلگې په ډول غواړو له کم عمره نجونو سره د بوډاگانو سرو واده کول وغندو. تر غور وروسته پرېکړه کوو چې طنز د لنډې کیسې په بڼه لیکو. غواړو وښیو چې په کیسه کې د نصر لالا په نوم اویا کلن بوډا له یوې شپاړس کلنې نجلۍ سره د هغې له خوښې پرته واده کوي. اوس دې هدف ته د رسېدو لپاره باید څو فرعي هدفونه وټاکو. د بیلگې په ډول غواړو چې بوډا د لوستونکو په

نظر کې سپک معرفي کړو، د هوس لېونی يې وښيو، دا کار يې بې ضرورته وگڼو، عملا يې داسې وښيو چې يو ناوړه کار يې کړی، باطله لار يې غوره کړې او خلک کرکه ځنې کوي، په جسمي لحاظ کمزوری او آن دا چې پر خپلو پښو د ناوي خونې ته هم نه شي تلای. دا ټول هغه څه دي چې زموږ مرکزي هدف پياوړی کوي.

په طنز کې د هدف تر څنگ د پيغام خبره هم خورا مهمه ده. هغه څه چې د ليکنې په هره لیکه او پاراگراف کې د لوستونکو پام هدفونو ته وړاوي پيغام بلل کېږي، نو ويلای شو چې پيغام هدف ته د رسېدو لپاره وسيله ده. که يو فرعي هدف دا وي چې نصر و لالا په جنسي-لحاظ کمزوری وښيو، نو دې هدف ته د رسېدو لپاره د دې انځوريز پاراگراف په مرسته پيغام ورکولای شو:

((نصر و لالا د ناوي له مخ څخه شال پورته کړ، خوله يې وپړه شوه، لکه د غوجلي مورې ژېړ او خيړن غاښونه يې ښکاره شول، په جېبونو کې يې گوتي ووهلې. د گوليو څو خيړن پاکټونه يې را وايستل، يوې او بلې خوا ته يې سره واړول، بېرې وروځې يې لکه د تږي خره راوځړېدې، يو پاکټ يې ورپورته کړ او بيا يې بيرته په نورو پاکټونو کې ورواچاوه، له دې سره سم يې رنگ لکه زعفران ژېړ واوښت او له ځان سره وېونگېد: اوففففففففف! هغه زما د ځوانۍ گولۍ څه شوې؟ لکه چې راڅخه هېرې شوي دي)). کله چې گورو نصر و لالا د جنسي-قوت گولۍ خوري، نو په ذهن کې مو د طنز يو فرعي هدف يانې جنسي-کمزوري راگرځي، له دې سره سم مو د ښځو مظلوميت سترگو ته درېږي او له نصر و لالا څخه کرکه کوو.

لوستونکی د طنز لوستلو په بهیر کې د پیغامونو په مرسته په نوبت یوه یوه فرعي هدف ته متوجه کېږي او له مرکزي هدف سره تړاو ورکوي. کله چې لوستل پای ته رسېږي، نو د لوستونکي ذهن پر مرکزي هدف تمرکز کوي. هدفونه باید جلا پر یوه کاغذ ولیکل شي چې وروسته په شعوري ډول هر هدف ته جلا جلا پام وشي، خو که هدفونه و نه لیکل شي، نو کېدای شي یو ډېر مهم هدف راڅخه پاته شي. که څه هم د لنډکیو طنزونو لپاره د هدفونو یادښت ته اړتیا نشته، خو که طنزي ناول یا طنزي راپور لیکو، نو باید هدفونه یې مخکې له ځان سره یادښت او د لیکنې پر مهال په خپل نوبت پام ورته وکړو.

۴: د لوبښي یا قالب غوره کول

کله چې مو موضوع، څېړنه او هدفونه غوره کړل، د دې وخت دی چې مناسب لوبښی، قالب یا چوکاټ ورته غوره کړو. باید پام وکړو چې لوبښی د محتوا په اندازه وي. که د طنز محتوا په څلوریزه کې ځایېږي باید د قصیدې په قالب کې یې وړاندې نه کړو او که محتوا د ناول په اندازه لویه وي باید د لنډې کیسې په قالب کې وړاندې نه شي. که کوچنۍ محتوا ته لوی قالب غوره کړو تاوان یې دا دی چې لوستونکی ستړی کوي، طنز بې خونده، وچ او بې مفهومه ورته ښکاري او په نتیجه کې یې لوستل پرېږدي. دغه ډول که لویه محتوا په کوچني چوکاټ کې وړاندې کړو د موضوع جزیات نه شو وړاندې کولای، په دې صورت کې مجبور یو د موضوع ټولو اړخونو ته پام و نه کړو، پر هر څه سرسري تېر شو چې په نتیجه کې د طنز هنري او ریالستیک اړخ کمزوری کېږي.

د قالب په غوره کولو کې د لیکوال استعداد او تجربه هم ضرور ده. که څوک شاعر نه وي، نو د نظم په بڼه طنز نه شي لیکلای، که په داستاني لیکنو کې برلاسی نه وي، نو د ناول، لنډې کیسې یا سفرنامې په قالب کې بڼه طنزونه نه شي لیکلای. دغه ډول که څوک خبریال نه وي، نو په ژورنالیستیک قالب کې لیکل شوي طنزونه یې د خلکو نه خوښېږي، نو په کار ده چې لیکوال په هغو قالبونو کې طنزونه ولیکي چې پر هغه پوره حاکمیت ولري.

۵: د طنز لیکلو تخنیکونه غوره کول

تر قالب یا لوبڼې وروسته باید د طنز لیکلو تخنیکونه غوره شي. مخکې مو ویلي وه چې طنز له دوو اساسي ارکانو څخه جوړ دی چې یو اجتماعي انتقاد او بل خندوونکی انځور دی. انتقاد کول ډېر اسان کار دی، آن دا چې عام خلک هم انتقاد کولای شي، خو انتقاد له خندوونکي انځور سره تړل او بیا هغه په هنري انداز سره وړاندې کول په طنزي تخنیکونو یا ادبي صنعتونو پورې اړه لري.

د تخنیکونو غوره کول هم تر یوه بریده د طنز په موضوع او محتوا پورې اړه لري. تور طنزونه ځان ته جلا او سپین طنزونه جلا تخنیکونه لري. مثلاً آیروني، د ستاینې په بڼه غندنه او گروتیسک هغه صنعتونه دي چې په طنز کې د انتقاد خوا ځلوي او د ترخه یا تور طنز لپاره بڼه نتیجه ورکوي. دغه ډول پاروډي، تشبیه، بدلون، مبالغه، سرچپه کول او ناسمه املا بیا هغه تخنیکونه دي چې په طنز کې د خندا اړخ پیاوړی چې له دې ډول تخنیکونو څخه معمولا د سپین طنز په لیکلو کې کار

اخیستل کېږي. که لیکوال د طنز تر لیکلو مخکې خپل استعداد او طنز محتوا ته پام وکړي او بیا په هغه رڼا کې د طنز لیکلو صنعتونه له ځان سره یادابست کړي، نو په ټول پوره طنز لیکلای شي.

پای

ماخذونه:

- ۱: الفت، گل پاچا، (۱۳۳۹ هـ ش) ليكوالي، املا او انشا، كابل: پښتو ټولنه
- ۲: اديب، عبدالکافي (۱۹۹۰ م) خورې پاڼې، چارسده، پښتونخوا: ملت پبليکېشنز
- ۳: بېنوا، عبدالروف، (۱۳۹۰ هـ ش) ادبي فنون، کندهار: علامه رشاد خپرندويه ټولنه
- ۴: باختري، منيژه، (۱۳۸۸ هـ ش) انگيښن نيشخند و شرنګ نوشخند، كابل: انتشارات سعيد
- ۵: بشير، ملالی، (۱۳۹۵ هـ ش) غلبېل او كوزه، كندهار: ټاټوبی جریده، څلورم كال، پرله پسې اتمه گڼه

۶: پاڅون، کاتب، (۱۳۷۶ ه ش) د ښار په سټيډيوم کې، پېښور: دانش

څپرندويه ټولنه

۷: پاڅون، کاتب، (۱۳۷۶ ه ش) پندونه او خوندونه، پېښور: دانش

څپرندويه ټولنه

۸: پاڅون، کاتب، (۱۳۷۶ ه ش) د ښجاره هټۍ، پېښور: دانش

څپرندويه ټولنه

۹: پولارډ، آرتر، (۱۳۷۸ ه ش) طنز، تهران

۱۰: جهاني، عبدالباري، (۱۳۹۳ ه ش) راز و نیاز، کندهار: نارنج

څپرندويه ټولنه

۱۱: حبيبي، عبدالحی، (۱۳۸۴ ه ش) د پښتو ادبياتو تاريخ، پېښور:

دانش څپرندويه ټولنه

۱۲: حبيبي، طلا، (۱۳۸۸ ه ش) طنز او خندا، کابل: دانش

څپرندويه ټولنه

۱۳: حلیم، صفيه، (۱۹۹۴ م) د سندباد اووه سفرونه، پېښور: دانش

څپرندويه ټولنه

۱۴: خټک، خوشال خان، (۱۳۹۳ ه ش) د خوشال کلیات، کابل:

دانش څپرندويه ټولنه

۱۵: خموش، عبدالقدیر، (۱۳۹۰ ل) په پښتو ادبياتو کې د طنز

پيدايښت او پايښت، ننگرهار: خټیځ څپرندويه ټولنه

۱۶: روهي، محمد صديق، (۱۳۸۴ ه ش) د پښتو ادبياتو تاريخ، پېښور:

دانش څپرندويه ټولنه

۱۷: روهي، محمد صديق، (۱۳۸۶ ش) ادبي خپرنې، کابل: دانش

خپرنډويه ټولنه

۱۸: رحمانې، عبدالرحمن، (۱۳۹۴ ه ش) د موسيقۍ رنگونه او

پيوندونه، کابل

۱۹: رشيدې، جمشيد، (۱۳۹۱ ه ش) ادب تيوري، کابل: انتشارات

نامي

۲۰: زېرې، صالح محمد، (۱۳۹۰ ه ش) کليله او دمنه، کندهار: علامه

رشاد خپرنډويه ټولنه

۲۱: سادات، عاقله، (۱۳۹۳ ه ش) ادب خپرنه، پېښور: ميهن خپرنډويه

ټولنه

۲۲: شينواری، دوست، (۱۳۶۵ ه ش) د ادب د تيورۍ اساسونه، کابل:

دولتي مطبعه

۲۳: شميسا، سيروس، (۱۳۸۶ ه ش) انواع ادبي، تهران

۲۴: شېرزاد، محمد اقا، ادبي فنون، ۱۳۹۲ ش، کابل

۲۵: ښکلی، اجمل، (۱۳۹۱ ه ش) د کره کتنې مکتبونه، ننگرهار:

مومند خپرنډويه ټولنه

۲۶: ښکلی، اجمل، (۱۳۹۰ ه ش) کال سېکپوهه، کابل: دانش

خپرنډويه ټولنه

۲۷: ظفري، مظفر عالم (۱۹۹۶ م) اردو صحافت مين طنز و مزاح،

لاهور: پيروز سنز

۲۸: ظفر، ظفرخان، (۲۰۰۴ م) د ناوي لور، پېښور: يونيورستي بک

اجنسي

۲۹: عميد، حسن، (۱۳۸۱ ه ش)، فرهنگ عميد، تهران: موسسه

انتشارات امير کبير

۳۰: غني، غني خان، (۲۰۱۴ م) لټون، پېښور: يونيورسټي بک

ايجنسي

۳۱: غضنفر، اسدالله، (۱۳۹۲ ه ش) د نثر ليكلو هنر، ننگرهار: مومند

خپرنډويه ټولنه

۳۲: فرياد، سيد فاروق، (۱۳۸۲ ه ش) هنر گرافيك، كابل

۳۳: قانع، عصمت، (۱۳۹۴ ه ش) د ياغيانو سرود، كابل

۳۴: كاني، محمد طاهر، (۱۳۹۴ ه ش) بهرني ليكوال، كابل: علومو

اكادمي

۳۵: كريچلي، سيمون، (۱۳۴۹ ه ش) در باب طنز، تهران

۳۶: كوكه، داگلاس كالين، (۱۳۸۹ ه ش) آيروني، تهران

۳۷: مخلص، ولي محمد، (۱۳۷۶ ه ش) د لوی مخلص كليات، كوته:

صحاف نشراتي موسسه

۳۸: مكې، ابراهيم، (۱۳۸۳ ه ش) شناخت عوامل نمايش، تهران

۳۹: مينه يار، عبدالوهاب، (۱۳۸۹ ه ش) د خيال پسرلی، هلمند:

هلمند ادبي بهير

۴۰: مفيد، حميد، (۱۳۹۱ ه ش) ادم اوپن، انتشارات تاك

۴۱: مرچنټ، ويليم ملوين، (۱۳۷۴ ه ش) كوميدې، ايران: كتابخانه

ملي ايران

۴۲: نوراني، جلال، (۱۳۹۱ ه ش) هنر طنزپردازی، كابل: بيهقي كتاب

خپرولو موسسه

- ۴۳: نوراني، جلال، (۱۳۸۹ ه ش) ادبيات دراماتيک، کابل: انتشارات سعید
- ۴۴: نوراني، جلال، (۱۳۹۰ ش) پرودی و پرودی سازان، کابل: میوند خپرندویه ټولنه
- ۴۵: نوراني، جلال، (۱۳۹۰ ش) گروتیسک، کابل: میوند خپرندویه ټولنه
- ۴۶: نظري، محمود، (۱۳۹۵ ه ش) د طنز نړیوال تاریخ، لومړی ټوک، کابل: دانش خپرندویه ټولنه
- ۴۷: نظري، محمود، (۱۳۸۷ ه ش) طنز څه شی دی؟ (۱۳۸۷ ه ش) کابل: دانش خپرندویه ټولنه
- ۴۸: نظري، محمود، (۱۳۸۷ ه ش) حاضر ځوابي کابل: دانش خپرندویه ټولنه
- ۴۹: هوتک، محمد، (۱۳۳۹ ه ش) پټه خزانه، کابل: د پوهنې وزارت
- ۵۰: هېوادل، زلمی، (۱۳۷۹ ه ش) د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه
- ۵۱: هیوادل، زلمی، (۱۳۹۰ ه ش) د پښتو نثر اته سوه کاله، کابل: دانش خپرندویه ټولنه
- ۵۲: هاشمی، محی الدین، (۱۳۷۲ ه ش) د لیکوالۍ فن، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه
- ۵۳: هاشمی، محی الدین، (۱۳۹۳ ه ش)، د ادبپوهنې څانگې، کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي

۵۴: همکار، محمد ابراهيم، (۱۳۹۲ ه ش) بدیع فن او پښتو شاعري،

ننگرهار: مومند خپرندويه ټولنه

۵۵: همت، عبدالنافع، (۱۳۸۶ ه ش) سپي څنگه مډالونه وگټل؟

کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه

۵۶: همت، عبدالنافع، (۱۳۹۰ ه ش) سياسي عينکې، ننگرهار:

مومند خپرندويه ټولنه

۵۷: همت، عبدالنافع، (۱۳۹۵ ه ش) د نورو لالا واده، کندهار:

سورغر اوونيزه، (۴۱۲) پرله پسې گڼه

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**